

”Me löysimme uudelleen neliön sekä mustan ja valkoisen”

Arkkitehtuurin estetiikan diskurssit ja Turun rakennetun ympäristön
esteettiset ulottuvuudet julkisessa keskustelussa 1950–1965

Anna Rusi

Pro gradu -tutkielma

Historian ja arkeologian tutkinto-ohjelma, Suomen historia

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos

Humanistinen tiedekunta

Turun yliopisto

Lokakuu 2023

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän tutkielman alkuperäisyys
on tarkistettu Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

Pro gradu -tutkielma

Historian ja arkeologian tutkinto-ohjelma, Suomen historia

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos, Humanistinen tiedekunta

Anna Rusi

”Me löysimme uudelleen neliön sekä mustan ja valkoisen” – Arkkitehtuurin estetiikan diskurssit ja Turun rakennetun ympäristön esteettiset ulottuvuudet julkisessa keskustelussa 1950–1965

Sivumäärät: tutkielma 71

Tässä pro gradu -tutkielmassa tarkastellaan arkkitehtuurin ja rakennetun ympäristön estetiikalle annettuja merkityksiä sekä estetiikkaa koskevia repertuaareja Turun kaupunkikontekstiin peilaten vuosivälillä 1950–1965. Tutkielman lähdemateriaaleina on käytetty sanoma- ja aikakauslehtiaineistoa sekä aikalaikirjallisuutta. Aineiston tulkinnessa on hyödynnetty diskurssianalyysiä, lähiluentaa ja laadullista analyysiä. Tutkielma jakautuu aineistoista löydettyjen ja tematisoitujen repertuaarien sekä niistä muodostuvien laajojen diskurssien perusteella. Tutkielman tavoitteena on selvittää, miten estetiikasta kirjoitettiin ja millaisia rooleja ja ilmentymiä se sai Turun kaupunkiarkkitehtuurissa, sekä luoda kokonaisvaltaisesti uudenlaista ymmärrystä modernin arkkitehtuurin esteettisiä ulottuvuuksia kohtaan.

Rakennetun ympäristön ja arkkitehtuurin jälkimodernistinen estetiikka sai aineistossa monipuolisia rooleja. Rakennustaiteen ydin muodostui käsitteille harmonisuudesta ja selkeydestä, jotka resonanssivat myös kansainvälisessä viitekehityksessä. Universaalit ihanteet nähtiin varhaisemmista tyyliuunnista vahvasti irtautuneina ja aikaa kestävinä. Myös Turussa kansainväliselle yleisölle annettiin painoarvoa kaupunkia kehittäessä.

Modernismia määrittänyt vahvasti irtautuminen historiasta ja oman ajan positionti vastakohtaksi menneelle. Turussa uuden ja vanhan kahtiajako näyttäytyi läpileikkaavana kaupunkia koskevissa keskusteluissa. Kaupungin uudistuessa historiallinen arkkitehtuuri sai merkityksensä monumentaalisuuden tai museoarvon kautta, modernia arkkitehtuuria aineistossa kuvailtiin usein sen uutuusarvon avulla. Suojeltavien tai purettavien rakennusten kohtaloista käytiin lehdistön piirissä keskustelua, jossa rakennusten ulkomuoto ja estetiikka nousi usein esille. Esteettisesti miellyttävää Turkua luotiin yhtenäisellä, modernilla ilmeellä.

Myös kaupunkilaisten arkielämä, liikkuminen ja kaupunkimiljöön kehitys estetisoitiin osaksi modernin narratiivia. Arkielämää koskevat repertuaarit nostivat valokeilaan tavalliset kaupunkilaiset ja modernin urbaanin ympäristön tarjoamat mahdollisuudet aikaisempaa helpommalle ja viihtyisämmälle elämälle. Turun nopeatempoinen autoistuminen nousi lehtien sivuilla osaksi uuden ja miellyttävän kaupungin imagoa. Arki ja kaupunki asettuivat osaksi kaunista ja jatkuvaa kehitystä.

Avainsanat: arkkitehtuuri, rakennustaide, estetiikka, kauneus, diskurssianalyysi, moderni, modernismi, Suomi, Turku, kaupunki, lehdistö.

Sisällysluettelo

1	Johdanto	1
1.1	Tutkimuskysymys ja aihe	1
1.2	Tutkimuksen lähtökohdat	5
1.3	Aineistot ja metodit	7
1.4	Arkkitehtuuri murroksessa	13
2	Järjestelty ja järkeistetty kauneus	15
2.1	Kauneus ja estetiikka kaupunkikontekstissa	15
2.2	Selkeyden harmonia	16
2.3	Kestävän tyylitöntä taideilmaisua	19
2.4	Ovet auki maailmaan	22
3	Vanha ja uusi Turku	27
3.1	Moderni kohtaa menneen	27
3.2	Uutuudenviehätys	34
3.3	Suosiota ja soraääniä	39
4	Moderni kaupunkilainen	47
4.1	Arvokas arki	47
4.2	Kaupunki liikkeessä	51
4.3	Eväät tulevaan	56
5	Neliö, musta ja valkoinen?	62
	Lähteet	67

1 Johdanto

1.1 Tutkimuskysymys ja aihe

Arkkitehtuuri on muotoilun ohella nauttinut tietynlaista erityisasemaa suomalaisen taiteen alalla 1900-luvun puolivälistä alkaen. Rakennustaide ja taideteollisuus ovat muovanneet suomalaisten kansallista identiteettiä ja kansainvälistä imagoa, ja kuva Suomesta alan osaajana on iskostunut niin kotimaiseen kuin ulkomaiseen yleisöön.¹ Rakennuskannaltaan Suomi on modernin arkkitehtuurin maa: yli 90 prosenttia maan rakennuskannasta on valmistunut 1940-luvun jälkeen.² Rakennusten saavuttaessa peruskorjauskänsä on myös entistä oleellisempaa suunnata arkkitehtuurin historian tutkimusta modernismin ja teollisen rakentamisen aikaan. Kestävä ja moninäkökulmainen päätöksenteko vaatii tuekseen kokonaisvaltaista ymmärrystä olemassa olevan rakennuskannan yhteiskunnallisista, sosiaalisista ja kulttuurisista taustoista.

Kauneus ja estetiikka ovat rakennustaiteen sisäänrakennettuja arvoja. Länsimaisessa filosofiassa ja estetiikanteoriassa arkkitehtuuria on kuvattu inhimillisenä toimintana, joka yhdistää kauneuden ja käytön.³ Arkkitehtuurin, kuten muunkin taiteen kokeminen on subjektiivista, minkä vuoksi tietyn teoksen tai suuntauksen arviointi on osin ongelmallista. Lisäulottuvuuksia tähän tuo esimerkiksi rakennustaiteen merkitys käyttöesineenä, toiminnan mahdollistajana, vallankäytön välineenä tai sosiaalisena pääomana. Vaikka arkkitehtuurin tyyliuunnat heijastavat aikansa yhteiskuntaa sekä esteettisiä ja funktionaalisia mieltymyksiä, joukosta löytyy aina soraääniä. Taiteen ja estetiikan historiallisessa tutkimuksessa on siten tehtävä toisinaan yleistyksiä, jotta kullekin aikakaudelle tyypilliset piirteet ja luonne voidaan kartoittaa. Arkkitehtuurin ja kaupunkien ulkonäön arviointi ei kuitenkaan vaadi katselijoiltaan ammattitaitoa tai kokemusta: ympäristö on joko miellyttävä, epämiellyttävä tai jotain siltä väliltä. Tästä, sekä kaupunkiympäristön ulkonäön ja kokemuksen monista merkityksistä johtuen rakennettujen ympäristöjen estetiikka on ollut – ja on yhä – lukuisten keskustelujen aihe.

Tässä tutkielmassa kartoitan arkkitehtuurin ja rakennetun ympäristön estetiikkaa koskevia diskursseja jälkimodernismin ajalla Turun kaupunkikontekstiin peilaten. Pää tavoitteenani on selvittää, miten ja millaisissa asiayhteyksissä estetiikasta kirjoitettiin, millaisia merkityksiä ja rooleja sille annettiin sekä millaista kuvaa arkkitehtuurin ja kaupungin estetiikasta rakennettiin erilaisilla repertuaareilla. Tutkimuksessani korostuu julkisen keskustelun rooli

---

¹ Svenskberg 2012, 85–89.

² Lahti, *Arkkitehti uutiset* 6/2021.

³ Lehtinen 2020, 90.

mielipidevaikuttajana ja koetun todellisuuden sanoittajana. Tulokulmassa pääroolissa ovat repertuaarit ja niiden koostamat diskurssit, joiden kautta sosiaalista todellisuutta jäsenellään ja tuotetaan. Tutkielma ei kuitenkaan ole puhtaasti diskurssianalyttinen, vaan se perustuu myös historiantutkimukselle ominaiseen aineiston lähiluentaan ja lähdepainotteiseen analyysiin. Työ pyrkii luomaan uutta tietoa estetiikalle annetuista rooleista ja ennen kaikkea ymmärtämään kaupunkirakentamisen ja arkkitehtuurin saralla tehtyjä päätöksiä niiden tulokulmasta.

Diskursseiksi luokittelen laajemmat, kulttuuriset kattoteemat, joiden perusteella tutkielma on jaoteltu ja jotka joko toistuvuutensa tai vahvuutensa vuoksi voidaan tulkita sosiaalisiksi käytänteiksi. Repertuaarit taas ovat yksittäisiä kulttuurisia ja tekstuaalisia merkitysosia, joista diskurssit muodostetaan. Jakoa voidaan havainnollistaa esimerkiksi vastavalmistunutta kerrostaloa esittelevällä uutisella. Uutistekstin repertuaareiksi voi luokitella rakennusta kuvailevat lauseet, joista yhdistettynä toisiinsa sekä ajalliseen ja kulttuuriseen kontekstiinsa voi muodostua esimerkiksi uutuutta tai kehittyvää kaupunkia ihannoiva diskurssi. Diskurssin ja repertuaarin jako osoittaa lisäksi merkitysten hierarkisuuden: pienempinä rakennusosina repertuaarit kuuluvat laajempien diskurssien alaisuuteen.

Koska tutkimus tulkitsee arkkitehtuurin ja kaupungin estetiikkaa lehdissä esiintyneen julkisen keskustelun kautta, käsittelen aihetta suhteellisen harvalukuisen ihmisryhmän silmien ja kynän kautta. Kaikilla kaupunkilaisilla ei ole ollut selkeää mahdollisuutta saada mielipidettään esille suurelle yleisölle, joten aineisto on syntynyt tavalla tai toisella vaikutusvaltaisen ryhmän piirissä. Lehdistöllä on ollut oma roolinsa ihanteiden ylläpitämisessä ja mielipidevaikuttamisessa, mutta samaan aikaan sillä on ollut tavoitteena pysyä taloudellisesti tuottavana. Kaupunkiympäristöä koskevien artikkelien määrä kertoo osaltaan siitä, että aihe on kiinnostanut myös suurta yleisöä. Tutkimuksen tarkoituksena ei ole pureutua yksittäisten kaupunkilaisten eriäviin yksityisiin mielipiteisiin tai henkilöprofiileihin tekstien takana vaan tulkita arkkitehtuurin esteettisiä ulottuvuuksia kokonaisvaltaisemmin painoon päässeiden diskurssien vaikutuksen kautta.

Tutkittava ajanjakso rajautuu vuosiin 1950–1965. En tarkastele aineistoa kronologisesti, eikä tarkoitukseni ole luoda aikajanaa vuosivälillä tapahtuneesta keskustelusta tai arkkitehtuurin esteettisten ihanteiden kehityksestä. Sen sijaan nostan alkuperäislähdeaineistosta toistuvia tai luonteeltaan hegemonisia repertuaareja ja niiden muodostamia diskursseja, arvioin näiden sisältöjä ja tulkitson siten rakennetun ympäristön ja arkkitehtuurin estetiikan merkityksiä ja sen ilmenemisiä. Ajanjakson alku voidaan arkkitehtuurin historiassa nähdä jo 1930-luvun funktionalismista ja sen 1940-lukulaisista muunnoksista irtautuneena aikakautena. Samaan aikaan Suomi urbanisoitui

kiivaammin kuin koskaan aikaisemmin, ja kansainväliset virtaukset saivat entistä enemmän tilaa niin arkkitehtuurin kuin muun taiteen ja kulttuurin parissa.⁴ Seuraavan vuosikymmenen loppupuolelle tultaessa ajatusmaailma ja suunnitteluperiaatteet irtautuivat entistä enemmän aikaisemmasta, ja rakentaminen painotti yhä voimakkaammin elementti- ja lähiörakentamista, mikä merkitsi suurta muutosta suhteessa 1950-luvun kaupunkirakenteeseen. Tutkielman suppean laajuuden vuoksi joudun tekemään rajauksen karkeasti näiden kahden kauden murroskohtaan, 1960-luvun puoliväliin.

Huomionarvoista on, että Turku laajeni tutkimusajankohtana lähiöitä rakentamalla, mutta tutkielman puitteissa tarkastelun kohteena on vain keskusta-alueiden ympäristö. Tässä kontekstissa tarkastelen Turun numeroituja kaupunginosia I–VIII. Maantieteellisen alueen tarkka rajaus ei ole aiheen puitteissa oleellista, toisin kuin kokonaisvaltainen ajattelu kaupunkialueen ulottuvuuksista. Tarkoitukseni ei ole lähestyä aihetta vain yksittäisten esimerkkikohteiden kautta, vaan rakentaa laajempi katselmus kokonaisuuteen, vaikkakin esimerkein höystettynä. Näkökulma ja sen myötä myös tutkimustulokset ovat paikallisia, mutta tutkimusta voi käyttää monipuolisesti vertailukuvana etenkin valtakunnallisessa tarkastelukulmassa. Kaupunkien ominaispiirteistä ja Turun kaupunkikuvan poikkeavan nopeasta muutoksesta huolimatta samankaltaiset ilmiöt vaikuttivat myös muualla Suomessa. Arkkitehtien ja kaupunkisuunnittelijoiden kenttä oli suhteellisen suppea ja ajatuksenvaihto vilkasta esimerkiksi lehtien sivuilla ja yliopistoissa.

Kaupungit rakennuksineen eivät synny tyhjiössä, vaan ympäröivä yhteiskunta ja kulttuuri muovaavat väistämättä kehitystä parhaaksi näkemällään tavalla. On selvää, että taloudelliset ja poliittiset tekijät vaikuttivat – ja vaikuttavat yhä – ratkaisevasti esimerkiksi rakennus- ja purkupäätöksiin ja siten myös kaupungin ulkonäköön, mutta näiden insenttiivien selvittäminen ei ole tutkielmani tarkoitus. Nykyinen modernia rakennuskantaa koskeva julkinen keskustelu kulminoituu usein juuri talouden ja politiikan kuvioihin: gryndereihin, korruptiotapauksiin ja päätöksenteon koukeroihin. Aihetta lähestyttäessä on varottava arkkitehtuurin ja kaupunkisuunnittelun suuntausten keskinäistä arvottamista, jälkiviisautta ja aiheen tarkastelua sitä kontekstualisoimatta. Kaupunkisuunnittelun ja arkkitehtuurin kritiikki kehittää aloja vastaamaan uusiin tarpeisiin, mutta ollakseen perusteltua, tarvitsee se tuekseen tietoa tarkastellun kohteen ajallisesta ja sosiokulttuurisesta ympäristöstä. Tämä tutkielma pyrkii avaamaan uuden ikkunan 1950–1960-lukujen arkkitehtuurin tarkasteluun estetiikan diskurssien näkökulmasta ja tarjoamaan uudenlaista ymmärrystä rakennustaiteen esteettisistä merkityksistä.

---

⁴ Salokorpi 1984, 298.

Tutkielma jakautuu kolmeen aineistoissa toistuvaan diskurssiin, jotka puolestaan jakautuvat temaattisesti syventäviin aiheisiin alaluvuittain. Ensimmäinen luku lähestyy ajan arkkitehtuuria yleisesti keskittyen kauneuden, harmonian ja tyylin sanoittamiseen alkuperäisaineistojen konteksteissa. Luvussa luon lyhyen katsauksen arkkitehtuurin kentällä vallinneisiin, estetiikkaan liittyviin käsityksiin. Ensimmäinen luku toimii läpi tutkielman kantavana taustoituksena arkkitehtuurin ja sen ominaisuuksien jäsentelylle, ja siten pohjana tulkinnoille. Luku keskittyy ajan arkkitehtuuria määrittäneisiin piirteisiin: järjestykseen, harmoniaan ja kansainvälisiin ihanteisiin. Toinen luku keskittyy uuden ja vanhan, modernin ja historiallisen vastakkainasetteluun, joka muokkasi erityisesti Turun kaupunkiesteettistä kuvaa. Alaluvuissa tarkastellaan, miten modernin ja historian yhteentörmäys näyttäytyi aineistoissa, miten modernia arkkitehtuuria määriteltiin esteettisesti sekä millaisia piirteitä estetiikka sai toisaalta suojelukeskusteluiden ja toisaalta uuden rakentamisen kautta. Kolmas diskurssi liittyy moderniin arkeen ja kaupunkielämään. Alaluvuissa tutkin, millaisen esteettisen arvon kaupunkilainen arkielämä ja liikenne saivat suhteessa arkkitehtuuriin ja kaupunkikehitykseen, sekä miten tulevaisuudenkuvat liittyivät osaksi estetiikan rakentamista.

Päälukujen jaon perusteena olevat diskurssit ja niistä tehdyt havainnot aineistoista voi tiivistää seuraavasti:

1. Järjestyksen ja universaaliuden diskurssi: Modernistinen arkkitehtuuri pyrki olemaan ohimenevistä tyyleistä vapaata järjestystä ja harmoniaa, joka perusteli ilmaisunsa suhteessa universaaleihin ihanteisiin.
2. Uuden ja vanhan kahtiajaon diskurssi: Modernin ja historiallisen, uuden ja vanhan välillä oli ristiriita, joka ilmeni esteettisen ilmaisun ja rationalistisen kaupunkikuvan rakentamisen kautta. Suhtautuminen historialliseen rakennuskantaan riippui usein tarkastelijan ja kohteen välisestä ajallisesta etäisyydestä.
3. Arjen ja kehittyvän kaupungin diskurssi: Modernin ajan esteettiseen, kehittyvään kaupunkiarkkitehtuuriin liittyivät olennaisesti ihmisten muuttuva elämä ja arki kaupunkiympäristössä sekä kaupungin välineellistäminen, minkä vuoksi kaupunki ei olisi koskaan kehityksessään valmis.

Jako perustuu aineistossa esiintyviin repertuaareihin ja niiden koostamiin diskursseihin sekä näiden toistuvuuteen eri tilanneyhteyksissä. Tutkielman rakenteessa diskurssit seuraavat päälukujen tasoa, alaluvut puolestaan muodostuvat yksittäisten repertuaarien kokonaisuuksista. Diskurssit eivät ole

tiukasti rajattuja tai toisiaan poissulkevia, vaan ne rakentuvat vahvasti limittäin ja vuorovaikutuksessa toisiinsa.

1.2 Tutkimuksen lähtökohdat

Turun jälkimodernismin ajan estetiikkaa koskevia diskursseja ei ole aikaisemmin tutkittu. Rakennettua ympäristöä koskevissa tutkimuksissa estetiikan rooli on jäänyt usein taka-alalle, eikä esimerkiksi Turun arkkitehtuuria ole tutkittu lainkaan puhtaasti esteettisten ominaisuuksien kautta. Arkkitehtuurin estetiikka on tutkimusalana monipuolinen, ja aiheella on huomattavasti annettavaa ja vielä hyödyntämätöntä potentiaalia esimerkiksi kaupunkisuunnittelun, korjausrakentamisen ja arkkitehtuurin vaikuttavuustyön parissa. Kaupunkimiljöitä ja kulttuurihistoriallista perintöä kartoittaessa, purettaessa, korjattaessa tai suojeltaessa olisi ensisijaisen tärkeää nähdä tilat ja ympäristöt kokonaisvaltaisesti sekä ymmärtää niiden taustavaikutteita myös esteettisten käsitysten ja niiden jatkumoiden kannalta.

Alkuperäislähteiden tulkinnan apuna ja taustatyössä olen käyttänyt poikkitieteellistä tutkimuskirjallisuutta. Turkulaista modernia arkkitehtuuria ja kaupunkiympäristöä ovat monipuolisesti tutkineet esimerkiksi Mikko Laaksonen, Tiina Männistö-Funk, Markus Kivistö ja Rauno Lahtinen. Laaksosen kattavat teokset Turussa vaikuttaneista arkkitehteistä ja heidän töistään ovat olleet tutkielman taustatyössä ja kaupungin rakennuskantaan tutustuttaessa antoisia. Myös Panu Savolaisen Turkuja koskeva väitöskirja *Teksteistä rakennettu kaupunki. Julkinen ja yksityinen tila turkulaisessa kielenkäytössä ja arkielämässä 1740–1810* (2017) toimi tutkimusnäkökulmastaan johtuen hedelmällisenä lähtökohtana diskurssien tarkastelulle.

Kaupunkiestetiikkaan ja siihen liittyviin käsitteisiin tutustuttaessa tärkeimpiä tutkimuksia ovat olleet esimerkiksi Sanna Lehtisen väitöskirja *Excursions into Everyday Spaces: Mapping Aesthetic Potentiality of Urban Environments through Preaesthetic Sensitivities* (2012), George Hagmanin teos *Aesthetic Experience. Beauty, creativity, and the search for the ideal* (2005) sekä Arnold Berleantin teos *The Aesthetics of Environment* (1992). Estetiikan ja kauneuden käsitteisiin tutustuminen on vaatinut tuekseen myös lukuisiin tutkimusartikkeleihin perehtymistä käsitteiden moniulotteisuuden ja tulkinnan mahdollisuuksien vuoksi.

Juhana Lahden väitöskirja *Aarne Ervin moderni. Kaupunkisuunnittelu pääkaupunkiseudulla* (2006) on oleellinen etenkin modernin käsitteen ja konnotaatioiden määrittelyssä. Myös Kirsi Saarikankaan teos *Asunnon muodonmuutoksia. Puhtauden estetiikka ja sukupuoli modernissa arkkitehtuurissa* (2002) ja Aulikki Herneojan teos *Jälleenrakennuskauden kodin väritys. Arki ja arkkitehtuuri* (2007)

ovat kumpikin merkittäviä tutkimuksia alallaan ja oleellisia tutkielmalleni erityisesti käsitteiden ja ajallisen kontekstin määrittelijöinä. Timo Tuomi tutkii väitöskirjassaan *Kaupunkikuvan muutokset. Suomalaisten kaupunkikeskustojen suunnittelun tavoitteiden ja todellisuuden kohtaamisesta toisen maailmansodan lopusta 1960-luvun puoliväliin* (2005) modernin ajan kaupunkikuvaa ja siihen johtanutta kehitystä, ja väitöskirja toimii myös tärkeänä modernismin ajan kaupunkiestetiikan lähdeteksena.

Tutkielmassa esiintyvät rinnakkain käsitteet *arkkitehtuuri* ja *rakennuskanta*. Arkkitehtuurilla tai rakennustaiteella tarkoitetaan niin sanottua legitiimiä arkkitehtuuria, arkkitehtien suunnittelemaa rakennuksia. Herneoja nimeää teoksessaan legitiimin arkkitehtuurin vastapariksi populaarin arkkitehtuurin, johon sisältyvät arkkitehtuurin kuluttajien tai omatoimissuunnittelijoiden tuotokset. Herneoja kuitenkin huomauttaa, että kaikki arkkitehtien suunnittelemat rakennukset eivät myöskään yllä legitiimin arkkitehtuurin kategoriaan, joka edustaa vain valtaapitävän ammattilaiskunnan käsitystä hyvästä rakennustaiteesta.⁵ Tutkielman kontekstissa legitiimiksi arkkitehtuuriksi voidaan lukea Turun keskusta-alueiden uudet rakennukset, kun taas populaarin arkkitehtuurin edustajia aineistosta löytyy miltei poikkeuksetta vain purkukeskustelujen yhteydessä. Tutkimuksen aiheen kannalta mainittujen kohteiden tai rakennusesimerkkien jaottelu legitiimiin tai populaariin ei ole oleellista, joten arkkitehtuuria käytetään kattokäsitteenä suunnitelmalliselle rakentamiselle, jolla voidaan nähdä olevan toiminnallisuuden lisäksi esteettis-taiteellinen ulottuvuus. Arkkitehtuurin käsitteen moninaisuuden vuoksi on kuitenkin ymmärrettävä erilaiset tulkinnat sen legitimitetistä ja käsitteen käytön taustoista.

Rakennuskannalla viitataan arkkitehtuuria laaja-alaisemmin tietyn kontekstisidonnaisen kategorian sisältämiin rakennuksiin yhtenä kokonaisuutena. Käsitteellä voidaan viitata esimerkiksi maantieteellisesti Turun keskusta-alueen rakennuskantaan, jolloin sen alaisuudessa on ominaisuuksiltaan ja taustoiltaan erilainen kirjo rakennuksia, tai historialliseen tai moderniin rakennuskantaan, jolloin kohteiden joukko on sidottu rakennusaikaansa ja arkkitehtonisiin ominaisuuksiinsa, mutta myös tarkastelijan – tämän tutkielman kontekstissa useimmiten aineiston kirjoittajan – elämään aikaan. Rakennuskannan rinnalla esiintyy myös *rakennetun ympäristön* käsite, johon sisältyy kaikki fyysinen ympäristö, jota ihminen on muokannut käyttöönsä. Tämän tutkielman rajausten puitteissa näitä ovat rakennukset, kadut, kulkureitit, kaupunkitilat ja niihin liittyvät viheralueet.

---

⁵ Herneoja 2007, 47.

Tutkielman kannalta olennaista on myös määritellä modernin käsite. Modernismi ja moderni arkkitehtuuri muodostavat monimuotoisen kokonaisuuden, joka liittyy taiteellisten ominaisuuksiensa lisäksi erottamattomasti yhteiskunnalliseen ja kulttuuriseen modernisaatioon. Erityisen hedelmällisen, mutta myös haastavan modernin käsitteestä tekee sen tapa muotoutua yhä uudelleen tekstien ja keskustelun kautta – modernin sisällön voidaan tulkita muuttuvan jatkuvasti.⁶ Kielitieteelliseltä kannalta modernilla on merkitys ajanmukaisuutta, nykyaikaa ja siten ohimenevyyttä kuvaavana adjektiivina sekä tiettyihin, jo saavutettuihin piirteisiin liittyvänä substantiivina.⁷ Tutkielmassa modernin käsitettä käytetään tässä eritellyin piirtein alkuperäislähteiden julkaisuaikojen konteksteissa, mutta on huomautettava, että käsite on luonteeltaan poikkeuksetta monitulkintainen ja sidoksissa käyttäjänsä aikaan. Modernin käsite pitää automaattisesti sisällään tiukan rajanvedon vanhaan ja perustuu siten vahvasti kunkin aikakauden sosiokulttuurisessa kontekstissa vallinneisiin käsityksiin uudesta ja vanhasta.

Suomen kontekstissa moderniksi voidaan lukea miltei koko 1900-luvun arkkitehtuuri. Moderni kausi voidaan jakaa edelleen ajallisesti pienempiin osiin⁸ tai vaihtoehtoisesti tulkita sukupolvien kautta.⁹ Jälki- tai myöhäismodernismina tunnettu kausi, jonka yhteen aikarajaukseen tämä tutkimus keskittyy, ajoittuu toisen maailmansodan jälkeiseen aikaan tai kolmanteen sukupolveen.¹⁰ Tarkastelluissa alkuperäisaineistoissa modernin käsitettä käytetään kontekstista riippuen ilmentämään joko laajempaa 1900-luvun alkupuolelta alkanutta jatkumoa tai synonyyminä aikansa nykyajalle ja nykyaikaisuudelle. Viitataan tarkastellun ajankohdan arkkitehtuuriin ja yleiseen ”ajan henkeen” modernina, jota kontekstisidonnaisesti tarvittaessa tarkennan jälkimodernismiksi.

1.3 Aineistot ja metodit

Tutkielmani pääasiallisena alkuperäislähteenä on sanoma- ja aikakauslehtiaineisto. Työn rajatun laajuuden vuoksi useampien paikallisten tai valtakunnallisten sanomalehtien tarkastelu ei ole mahdollista, joten valitsin lehdet paikallisuuden ja niiden luonteen perusteella. Turkulaiset sanomalehdet *Turun sanomat* ja *Uusi Aura* toimivat ikkunana toisaalta paikallisen kaupunkikehityksen uutisointiin, toisaalta yhteiskunnan laajempiin arvoihin. *Turun sanomat* oli 1950- ja 1960-luvuilla levikiltään turkulaisista paikallislehdistä suurin. Vuonna 1961 riippumattomaksi julistautunut sanomalehti toimi aikaisemmin Suomen Kansanpuolueen

---

⁶ Esim. Lahti 2006, 31; Saarikangas 2002, 233.

⁷ Lahti 2006, 33–34.

⁸ Esim. Fornäs 1998, 48–53.

⁹ Jako tehdään useimmiten ensimmäiseen, toiseen ja kolmanteen sukupolveen. Ks. esim. Giedion 1961, 668; Bullock 2002, 25–30.

¹⁰ Lahti 2006, 31.

äänenkannattajana.¹¹ Kokoomuspuolueen kannattaja *Uusi Aura* eli samaan aikaan viimeisiä vuosiaan, ja lehti lakkautettiin lopulta vuonna 1964 laskeneen levikin ja kasvaneiden kulujen vuoksi.¹² Artikkeleiden kirjoitustavat, sanavalinnat sekä pituus ja asettelu kertovat paljon aiheen merkityksellisyydestä ja toisaalta oletuksista lukijoiden kiinnostuneisuudesta. Toisaalta sanomalehdet antavat vain pintapuolisen, yksittäisen näkökulman tarkasteltuun ilmiöön, mutta osaltaan juuri nämä annetut merkitykset kertovat aiheesta eniten, sillä aineistoa ei ole kirjoitettu tulevien vuosien innokkaita historiantutkijoita ajatellen. Sanomalehtiaineisto on luonteeltaan nopeatempoista: uusi päivä tuo tullessaan uudet uutiset, joten artikkelit luovat pilkahduksia yksittäisiin ja kestoltaan rajattuihin ajankohtaisiin hetkiin.

Sanomalehtien lisäksi tärkeän lähdeaineiston muodostaa *Arkkitehti*-lehti. Suunnittelualojen ammattilaisten keskeinen foorumi esittelee sekä paikallistason kohteita että laajempia kannanottoja ja kansainvälisiä teorioita, jolloin lehti tarjoaa hyvän viitekehityksen arkkitehtuurin ja kaupunkisuunnittelun alojen virtausten ihanteille ja niiden ymmärtämiselle. Julkaisualustana lehti on luonnollisesti ollut säädelty ja päätoimittajan arvovalta näkyy artikkelien haravoinnissa. Alan merkittävimpien vaikuttajien suunnittelutavat heijastuvat myös suoraan käytäntöön esimerkiksi arkkitehtuurin opetuksen kautta, jolloin aineisto kertoo paljon ajatuksista toteutusten taustalla. Samoin *Arkkitehti*-lehden aineistot tuovat paikallisanomalehtien tueksi valtakunnallista ja kansainvälistä näkökulmaa.

Toinen käyttämäni aikakaustyyppinen julkaisu on Turkuseuran toimittama *Suomen Turku* -lehti. Seura on perustettu vuonna 1957, ja lehden ensimmäinen numero julkaistiin vuonna 1959, joten julkaisu kattaa vain osan tarkastellusta vuosivälistä. *Suomen Turku* muodostaa kuitenkin paikallisjulkaisuna lukuisten Turun rakennettua ympäristöä koskevien artikkeliensa pohjalta hedelmällisen aineiston, minkä vuoksi olen ottanut lehden alkuperäislähteeksi. Sanoma- ja aikakauslehtiaineistosta poikkeavat Olavi Laisaaren teokset *Turun yleiskaava ja kaupungin kehittämisohjelma* (1952) ja *Tehokas kaupunki – The Smooth Running Town* (1962). Olen sisällyttänyt teokset lähdeaineistoon niiden diskurssien painoarvon vuoksi, sillä myös sanoma- ja aikakauslehtiaineistossa usein esiin nouseva Laisaari nähtiin merkittävänä hahmona kaupungin kehittämisessä.

Sanomalehtiaineistoa on tutkimuksen taustalla yhteensä 170 uutista tai artikkelia, aikakauslehtiaineistoa litteroituna puolestaan 45 sivua. Otanta on suhteellisen kapea, sillä

---

¹¹ Päiviö et al. 1988, 141–142.

¹² Päiviö et al. 1988, 189–190.

sanomalehtiaineistojen ollessa yhä digitoimatta läpikäynti on hidasta. Tästä syystä esimerkiksi ruotsinkielinen lehdistö on tutkimusekonomian nimissä rajattu ulos. Aihe hyötyisi lisätutkimuksesta useampien erilaisista taustoista kirjoitettujen paikallisten ja valtakunnallisten julkaisujen kautta. Pro gradu -tutkielman määrittämässä puitteissa tällaisen aineistomäärän asianmukainen käsittely on valitettavasti mahdotonta.

Aineiston tulkinnassa on lähdetty liikkeelle jäsentelystä ja luokittelusta aihepiireittäin, joiden kautta aineistot on kontekstualisoitu yhteneviin diskursseihin. Lähdekritiikin kannalta aineistojen mahdollinen värityneisyys ja motiivit toimivat diskursseja ja merkityksiä tutkittaessa pikemminkin rikkautena kuin haasteena tutkimukselle. Ville Vuolannon mukaan historiantutkimuksessa analyysi voidaan jakaa lähde-, tutkimus- tai teorialähtöiseen lähestymistapaan.¹³ Tämä tutkimus voidaan luokitella luonteeltaan lähdelähtöiseksi. Lähdeaineiston ollessa tutkimuksen määräävin jäsentelijä, on syytä huomioida tutkijan sokeus lähtöolettamuksille.¹⁴ Olen haastanut ennako-oletuksiani ennen kaikkea tutkimuskirjallisuuden kautta, mutta on oleellista huomioida, että kuten alkuperäislähteet, myös tämä tutkimus on syntynyt omassa ajallisessa ja kulttuurisessa kontekstissaan.

Aineiston määrästä huolimatta en tässä tutkielmassa keskity tilastollisiin huomioihin vaan laadulliseen analyysiin. Diskurssianalyysi on oleellinen osa tutkimustani, mutta sitä ei voida pitää tutkimuksen itseisarvona – kyseessä on historiatieteellinen, ei puhtaasti diskurssianalyyttinen tutkimus. Pasi Ihalainen ja Taina Saarinen määrittelevät diskurssin sosiaalisesti käytänteeksi ja diskurssianalyyttisen tutkimuksen menetelmäksi, joka tarkastelee merkitysten sosiaalista tuottamista.¹⁵ Diskurssianalyytisessä historiantutkimuksessa toistuvia teemoja ovat esimerkiksi vallankäyttö, poliittiset toimijuudet tai yhteiskunnalliset voimasuhteet.¹⁶ Tässä tutkielmassa diskurssianalyysin kohde on abstraktimpi. Diskurssien analysointi toimii tutkimuksessa tulkinnan työkaluna ja jäsentelytapana, jonka kautta rakennetaan kuvaa arkkitehtuurin estetiikalle annetuista merkityksistä ja esteettisten ominaisuuksien erilaisista heijastuksista osana julkista keskustelua. Tarkasteltavia tekstejä lähestytään tutkielmassa historiallisina prosesseina, jolloin niiden välittämä tieto ja merkitykset eivät rajoitu vain tekstuaalisiin ominaisuuksiin tai kirjoitustapoihin.

---

¹³ Vuolanto 2007, 307.

¹⁴ Vuolanto 2007, 307.

¹⁵ Ihalainen & Saarinen 2022, 119.

¹⁶ Pyykkönen & Valtonen 2022, 46–48.

Diskurssianalyysin keinot yhdistyvät siten historiantutkimukselle tyypilliseen lähteiden lähilukuun ja sisältöanalyysiin.¹⁷

Huomionarvoista on, että diskursseja ja repertuaareja tutkittaessa pääasiallisena kohteena on niiden aktualisoituminen sosiaalisessa todellisuudessa. Tulkitsemalla ja tutkimalla diskursseja osana toimintaa ja käytäntöä varmistetaan, että aineisto ei jää todellisuudesta irralliseksi ja staattiseksi merkitysjärjestelmäksi.¹⁸ Sanoma- ja aikakauslehtiaineistoa tarkasteltaessa toiminnallisuus korostuu usein luonnostaan: pääosa artikkeleista ja uutisista liittyy vahvasti tiettyyn toimintaan tai tapahtumaan, eikä tekstiä voida irrottaa annetusta kontekstista. Toiminnallinen ulottuvuus korostuu myös erilaisten sosiaalisten käytäntöjen saralla: sama diskurssi voi esiintyä useassa erilaisessa kontekstissa – esimerkiksi uutisessa, asunnon myynti-ilmoituksessa tai arkkitehdin työssä – eikä se vaadi pohjakseen tiettyä yksittäistä tekstuaalista tai kirjoitusasullista kaavaa.¹⁹ Diskurssianalyysi toimii siten tapana tulkita aineistoissa esiintyviä yhteisiä merkityksiä, jotka ovat muodostuneet diskursseja suppeammista repertuaareista.

Kirjalliset kuvaukset arkkitehtuurista ja rakennetusta ympäristöstä ovat merkityksellisiä ikkunoita menneisiin tiloihin. Muuttuneita ympäristöjä koskevia tekstejä voidaan Panu Savolaisen mukaan pitää luotettavampina historiallisina lähteinä kuin nykyaikaan säilyneitä tai suojeltuja rakennuksia.²⁰ Tekstein rakentuvaa toimintaa tarkastellaan strategisena, mutta taustalla vaikuttavien ihmisten rooli jää tutkimuksessani avoimeksi, enkä pyri selvittämään yksittäisten ihmisten tarkoitusperiä. Tältä osin myös tekstien taustojen arvioiminen ja haastaminen kirjoittajien roolin kautta jää tekemättä, sillä näkökulmalle oleellisempaa on tekstien vaikutus sosiaaliseen todellisuuteen kuin yksilön kokeman sosiaalisen todellisuuden vaikutus teksteihin. Tietyissä asiasuhteissa vaikutus kimpoaa molempiin suuntiin, mutta pääasiassa tekstien taustakontekstit jäävät avoimiksi. Mainitsen kirjoittajien roolin, jos sillä on painoarvoa tekstin sisältöanalyysin kannalta. Diskurssit ja repertuaarit puolestaan saavat painoarvonsa silloin, kun ne joko toistuvat usein eri asiayhteyksissä tai silloin, kun ne esitetään vaihtoehdottomina ja kiistämättöminä, vaikka lukumäärällisesti tällainen diskurssi tai repertuaari ei dominoisikaan otantaa.²¹

Estetiikka on tieteenalana moniulotteinen ja suhteellisen nuori sekä sidoksissa aikansa filosofisiin virtauksiin.²² Estetiikantutkimusta on viime vuosisadalta alkaen lähestytty paljolti

---

¹⁷ Vuolanto 2007, 308–309.

¹⁸ Jokinen et al. 2016, 35.

¹⁹ Jokinen & Juhila 2016, 80.

²⁰ Savolainen 2017, 33.

²¹ Jokinen & Juhila 2016, 80–82.

²² Jimenez 1997, 31–33.

käsiteanalyttisestä tulokulmasta, jolloin estetiikanfilosofian tehtäväksi jää käsitteiden selventäminen ja ristiriitojen hakeminen. Teoreettisen estetiikan vastakohtana on pidetty soveltavaa estetiikkaa, jossa tieto ja analyysi suhteutetaan suoraan ongelmanratkaisutilanteisiin.²³

Tutkielmassani lähestyn estetiikkaa fenomenologisena ulottuvuutena, eli aikalaisten subjektiivisesta kokemuksellisuudesta ja ympäröivälle kaupungille annetuista merkityksistä. Tutkielmani lähdekontekstissa esteettisen merkityksen rakennus tai kaupunkiympäristö saa silloin, kun sen kauneus, rumuus, mitänsanomattomuus tai muu kokemuksellisuus puetaan sanoiksi – tai jätetään tyystin mainitsematta.

Esteettisen kokemuksen ydinelementtinä voidaan pitää havaitsemista²⁴ tai tilallista kokemusta.²⁵ Sekä havaitseminen että tilallisen kokemuksen kautta tapahtuva esteettinen kokemus liittyy aisteihin, mutta kumpaakaan ei voida liittää vain yhden aistin varaan.²⁶ Kaupunkiestetiikkaa käsiteltäessä on tarpeellista määritellä, millaisesta näkökulmasta tutkimus lähestyy esteettisyyden käsitettä. Tässä työssä tulkitsen estetiikkaa sen laajemman, kreikasta juonnetun termin nimissä,²⁷ joka kattaa kokonaisvaltaisen, aisteihin ja aistihavaintoihin perustuvan kokemuksen ympäristöstä. Estetiikka yhdistetään usein kauneuden synonyymiksi, mikä puolestaan pohjaa käsitteen saksankielisiin juuriin.²⁸ Vaikka tarkastelen pääasiassa arkkitehtuurin estetiikan visuaalista antia, myös visuaalinen kauneus pitää sisällään moniaistillisia kokemuksia esimerkiksi harmoniasta, jolloin esteettiset mieltymykset ulottuvat myös näköaistin yli. Huomionarvoista on myös modernismin ihanteiden tapa nähdä funktiot ja visuaalisuus toisiinsa saumattomasti yhdistyvänä kokonaisuutena sekä oman aikansa positiointi vastavoimaksi menneelle. Tällöin estetiikan kokonaisvaltainen katsantokulma on perusteltu valinta.

Ihminen ja ympäristö voidaan nähdä yhteen liittyvänä esteettisesti tulkittavana kokonaisuutena, jolloin irtaannutaan myös perinteisestä kauneuden käsitteestä. Tulokulma nojaa Arnold Berleantin tapaan ymmärtää estetiikka kaikkien aistien kokonaisvaltaisena kokemuksena. Berleantin teoriassa esiin nousee myös kulttuuriestetiikka, joka puolestaan sisällyttää esteettisen kokemuksen kunkin kulttuurin yksilölliseen tapaan jäsentää ja kokea todellisuus.²⁹ Tämä on oleellista tutkimukseni näkökulmassa, sillä diskurssien tulkinnan paino ei ole yksilöiden kokemuksissa, vaan jaetusta kulttuurisesta taustassa nousevissa repertuaareissa. Kulttuuriestetiikan näkökulma heijastuu myös

---

²³ Honkanen 2006, 13–14.

²⁴ “*perception*”, Berleant 2007, 82; Brady 1998, 64.

²⁵ Lehtinen 2020, 91.

²⁶ Lehtinen 2020, 92–93.

²⁷ Klassisessa kreikassa “*αἰσθητικός*”, suoraan käännettynä “aistein havaittava”.

²⁸ Kitson & Bratt 2016, 364.

²⁹ Berleant 1992, 34.

tutkielman sisältöön: alkuperäisaineiston ollessa suomalaista ovat tulkinnat ympäristöstä yhden kulttuuripiirin lähtökohdista syntyneitä. Kiinnostavan vertailukohdan tälle luo tarkastellun ajankohdan alati kansainvälistyvä suunnittelualojen kenttä opintomatkoineen ja kansainvälisine konferensseineen, mutta myös ulkomailta saatua esteettistä ja taiteellista inspiraatiota juonnetaan ja kehitetään omasta kulttuurista käsin. Tältä osin myös tutkimustulosten voidaan nähdä olevan paikallisia, vaikka yhteneviä ja yleistettäviä seikkoja löytynee erityisesti kansallisessa kontekstissa.

Rakennuskanta ja rakennettu ympäristö luovat estetiikan tutkimukselle jälleen omat puitteensa. Arkkitehtuuria voidaan käsitellä niin taiteen, teknologian kuin yhteiskunnan ilmentymänä. Samoin rakennukset voidaan ymmärtää esimerkiksi teoksina, käyttöesineinä tai sosiaalisina tuotteina. Merkitykset kietoutuvat yhteen, ja tietyn näkökulman tarkastelu toisen kustannuksella voidaan osittain nähdä myös moraalisena haasteena.³⁰ Arkkitehtuuri käsitteenä kattaa sekä rakennuksen taiteellisen annin että sen kantamat funktionaaliset ja sosiaaliset tarkoituksiperät, vain muutamia ulottuvuuksia mainitakseni. Tämän tutkielman kontekstissa estetiikan tarkastelu keskittyy rakennettuun ympäristöön sekä käyttöesineinä että aikansa taiteellisten ja kulttuurillisten virtausten ilmentäjänä, mutta se kietoutuu väistämättä yhteen myös yhteiskunnallisen viitekehyksen kanssa.

Arkkitehtuurin mahdollistama toiminta ja siihen liittyvät funktiot sekä yksilöiden käyttäytymistä ohjaavat suunnitteluratkaisut vaikuttavat kokonaisuuskäsityksiin ympäristön kauneudesta ja miellyttävyydestä.³¹ Toiminnallisuus ja rationaalisuus määrittivät merkittävästi jälkimodernismin ajan arkkitehtuuria myös muotokielen osalta, joten estetiikan tulkinnassa on otettu huomioon modernin kaupunkitilan luomat mahdollisuudet esimerkiksi liikkumisen ja kulutuksen osalta. Uudet tavat elää kaupungissa luovat uudet mittakaavat myös itse kaupungille: ympäristö suunnitellaan näistä ihanteista ja lähtökohdista käsin.³² Estetiikan diskurssit eivät siis keskity yksinomaan silmin havaittavaan arkkitehtuurin tai rakennetun ympäristön ulkomuotoon ja sen arvosteluun, vaan laajaan toiminnallisuuteen, joka pitää sisällään sekä visuaalisen annin että fyysisen ja psyykkisen toiminnan ympäristössä.

Rakennetun ympäristön funktioihin vaikuttavat myös ajan suunnittelijoiden tavat ymmärtää kaupunkielämisen tiloja. 1950–1960-luvut toivat mukanaan uuden elämäntyylin mittavan urbanisaation, autoistumisen ja kulutuksen kasvun myötä.³³ Uusi tapa elää ja käyttäytyä kaupungeissa loi samoin uudet mittakaavat suunnittelulle ja siitä kirjoittamiselle. Ajan tärkeimpiin

---

³⁰ Rantala 2006, 181.

³¹ Hodges 2020, 219.

³² Andersson 2002, 6.

³³ Heikka et al 2017, 9.

kaupunkisuunnittelun piirteisiin kuuluivat avoimen kaupunkitilan luominen vastakohtana 1900-luvun alun umpikortteleille sekä eri toimintojen erottaminen toisistaan.³⁴ Tila käsitteenä huomioitiin entistä vahvemmin modernismin arkkitehtuurissa, sillä käsitettä pidettiin historiattomana ilmiönä yksittäisen paikan sijasta.³⁵ Ajatus jatkuvasta ja rajattomasta, henkilökohtaiseen kokemukseen perustavasta tilasta tuki avointen, suurten mittakaavojen suunnitteluihannetta.³⁶ Vertailukohdan tilan käsitteelle muodostaa paikka, joka puolestaan voidaan nähdä historiallisesti määrittyvänä, yksittäisenä ajastaan riippuvaisena sijaintina.³⁷ Tässä tutkielmassa käsitteet tilasta ja paikasta nivoutuvat toisiinsa ja muodostavat samanaikaisesti historiattoman että aikaansa sidotun esteettisen muodon: kaupunkiympäristöä tarkastellaan sekä pitkäjänteisenä jatkumona että yksittäisinä hetkinä ja sijainteina.

1.4 Arkkitehtuuri murroksessa

Sodanjälkeiset jälleenrakennusajan vuosikymmenet tunnetaan kaupunkisaneerausten, teollisen rakentamisen ja suurten mittakaavojen esiinmarssina. Etenkin 1960-luvun rakennusintoon kulminoituu vanhan purkaminen uuden tieltä – yksittäisten rakennusten, korttelien ja kokonaisten kaupunginosien saneeraaminen modernin kaupunkiympäristön edellyttämänä. Ihanteiden kiertokulussa myös purkutuomiot jaetaan aalloittain. Tällä hetkellä toimet keskitetään moderniin rakennuskantaan: nykyisin purettavat rakennukset ovat iältään keskimäärin 50-vuotiaita.³⁸ Sama aaltomainen trendi tuntuu jatkuneen vuosikymmeniä.

2020-luvun kaupunkisuunnittelu on suurten, maailmanlaajuisten haasteiden edessä ilmastokriisin, energiatehokkuuden ja tulostavoitteiden ristipaineessa. Modernismin ajan rakennuskanta ei aina täytä nykyrakentamisen tavoitteita, mutta yksinkertaisimmillaan rakennusten visuaalinen ulosanti voi viime kädessä ratkaista purkukysymyksen. Modernin ajan arkkitehtuuri on tyylipiirteiltään monilta osin tietynlaisessa ajallisessa tyhjiössä: ei riittävän vanhaa, että se laaja-alaisesti tunnistettaisiin historiallisesti arvokkaaksi, mutta ei riittävän uutta täyttämään tämänhetkiset vaateet ja ihanteet.

Modernismin suunnittelutapoja on kritisoitu laajalti, eräinä esimerkkeinä Jane Jacobsin klassikkoteos sekä Jan Gehlin uudempi katsaus Jacobsin käsittelemiin aiheisiin.³⁹ Nyt

---

³⁴ Tuomi 2005, 22.

³⁵ Forty 2000, 256–257.

³⁶ Tuomi 2005, 27.

³⁷ Nikula 1998, 166.

³⁸ Vesikansa, *Arkkitehti* 5/2022.

³⁹ Jacobs 1961; Gehl 2010.

rakennussuojelun voidaan hiljalleen nähdä elävän arvomuutosta, jolloin myös modernin ja postmodernin ajan rakennuskannalle löytyy vähitellen enemmän puolestapuhujia. Vanhojen rakennusten korjaamisen ja uusiokäytön hyödyistä puhutaan aikaisempaa enemmän etenkin kiertotalouden ja kestävyuden nimissä: purkaminen ja uudisrakentaminen on poikkeuksetta haitallisempaa ympäristölle kuin korjausrakentaminen. Ekologisen kestävyuden lisäksi voisi puhua kulttuurihistoriallisesta kestävyydestä: säästämällä myös vallitsevista kauneusihanteista poikkeavaa arkkitehtuuria varmistamme, että kullakin sukupolvella on mahdollisuutensa näkyä historiallisessa jatkumossa. Tutkielmallani toivon voivani valottaa moderniin rakennuskantaan rinnastettuja piirteitä uudesta näkökulmasta ja siten lisätä tiedon lisäksi tietoisuutta ajankohtaisesta, modernin rakennuskannan kohtaloa määrittävästä aiheesta.

Omat haasteensa muodostavat esteettisen kestävyuden kysymykset: kuinka suunnitella monia makuja miellyttävää, pitkän aikajänteen rakennuskantaa unohtamatta suunnittelijan omaa kädenjälkeä ja oman aikansa vaatimuksia? Arkkitehtuurille, kaupunkisuunnittelulle ja kaikille suunnittelualoille tyypillistä on kauneusihanteiden ja esteettisten ulottuvuuksien kiertokulku, joka johtaa sekä kaupunkien uudistumiseen että vanhan ympäristön suojeluun. Käsitykset esteettisyydestä ovat väistämättä aikansa tuotteita ja monessa tapauksessa nopeasti muuttuvia – esteettisen kestävyuden suurin kompastuskivi pohjaa opittuun ajatusmalliin. Modernismin tavat jäsentää tyyliä ja ihanteita vahvistivat osaltaan mielenmaisemaa siitä, että kullakin esteettisellä muodolla on oma aikansa, eikä yksikään ihanne kestä kauaa. Kyseisen katsantotavan kärjisti Olavi Laisaari kaupunkien toimivuutta käsittelevässä teoksessaan:

Luulo, että se mitä me nykyisin pidämme kauniina on kaunista vielä 40 vuoden päästä on harhaluulo.⁴⁰

---

⁴⁰ Laisaari 1962, 37.

2 Järjestelty ja järkeistetty kauneus

2.1 Kauneus ja estetiikka kaupunkikontekstissa

George Hagmanin mukaan kauneuden tunne on osa ihmisen perustavanlaatuaista tarvetta olla yhteydessä ihanteelliseksi koettuun konseptiin, asiaan tai ihmiseen. Hagman käyttää termiä esteettinen resonanssi (*aesthetic resonance*) oman itsensä ja esteettisesti havainnoitavan asian välisestä vuorovaikutuksesta.⁴¹ Kaupunkitilan ja arkkitehtuurin kuluttaja on väistämättä jatkuvassa esteettisessä resonanssissa ympäristönsä kanssa ja tämä vuorovaikutus on esteettisten kokemusten pohja, jolle myös arkkitehtuurista tai kaupungista kirjoitetut diskurssit rakentuvat. Rakennetun ympäristön moniulotteinen luonne tekee havainnoinnista sekä rikkasta että hankalammin sanoitettavaa. Ympäristö saa urbaanin luonteensa sen käyttäjien kautta, joihin puolestaan kaupunki on suhteessa niin fyysisten kuin abstraktien ominaisuuksiensa, kuten liikkeen tinnun ja ilman lämpötilan, kautta.

Umberto Eco määrittelee kauneuden adjektiivina kuvaamaan jotakin, josta kohteen tarkastelija pitää, ja joka heijastelee yleisen ”hyvän” periaatteita.⁴² Kaunista asiaa tai esinettä Eco kuvailee seuraavasti: ”*A beautiful thing is something that would make us happy if it were ours, but remains beautiful even if it belongs to someone else.*”⁴³ Käsitys kauneudesta vaihtelee tarkastelijan ajan, kulttuurin ja maailmankatsomuksen mukaan ja on riippuvainen yksilön omasta kognitiivisesta ymmärryksestä.⁴⁴ Kauneuskäsityksiin vaikuttavat myös kollektiiviset näkemykset. Immanuel Kant nimittää ilmiötä subjektiiviseksi universaaliksi arvosteluksi: vaikka näkemys kauneudesta on subjektiivinen, muut ihmiset samaistuvat siihen helposti.⁴⁵ Esteettinen käsitys puolestaan syntyy, kun yksilö tiedostaen tai tiedostamatta antaa havaitsemalleen kohteelle merkityksen tai ennakoi tätä merkitystä.⁴⁶

Perinteinen näkemys kauneudesta, joka pätee myös arkkitehtuurin alalla, on yhdistynyt harmoniaan ja järjestykseen. Cozzolino havainnollistaa tätä kuvataiteen esimerkillä: maalauksissa taivas – rinnastettuna hyvään – esitetään lähes poikkeuksetta järjestelmällisenä ja harmonisena kokonaisuutena, kun taas helvetti – kuvastaen puolestaan pahuutta – kuvataan kaoottisena ja

---

⁴¹ Hagman 2005, 95–96.

⁴² Eco 2004, 9.

⁴³ Eco 2004, 10.

⁴⁴ Cozzolino 2021, 2/10.

⁴⁵ Kant 1790, 53–55.

⁴⁶ Morel 2012, 308.

sekavana.⁴⁷ Arkkitehtuurissa esteettinen käsitys syntyy helposti myös havaittavien yksityiskohtien, kuten kohteen värin, koon, kuvioiden, koristeiden tai muodon kautta. Kauneuskäsitykseen vaikuttavat lisäksi intuitiivisemmin havaittavat seikat, kuten rakennuksen mittasuhteet, yhtenäisyys ja sen tilojen mahdollistama liike.⁴⁸

Jane Jacobsin mukaan hyvin suunniteltujen elementtien olemassaolo kaupungissa ei yksinään riitä esteettisesti miellyttävän kaupunkiympäristön luomiseksi, vaan ympäristöön tarvitaan eroavaisuuksia ja hajanaisuutta niin toimintojen kuin kaupunkilaisten demografisten jakaumien parissa.⁴⁹ Kauniiden ja esteettisesti arvokkaiden kaupunkien ja rakennusten suunnittelussa muotoilulla ja suunnittelijan kädenjäljellä on edesauttava vaikutus, mutta todellinen kauneus kumpuaa kaupungissa eletystä elämästä – kauneutta ei siis voida suunnitella systemaattisesti.⁵⁰

Arkkitehtuuria ja kaupunkiympäristöä havainnoidessa ja siitä kirjoitettaessa on syytä huomioida, että rakennetun ympäristön estetiikkaa tarkastellaan usein vain visuaalisesti fasadiensa kautta, jolloin riskinä on nähdä arkkitehtoninen kohde veistoksena. Huomiotta jää kohteen sisustan, toimintojen ja yhteiskunnallisten ulottuvuuksien, kuten oikeudenmukaisuuden ja vallankäytön, vaikutus sen esteettiseen tulkintaan.⁵¹ Hyvä esimerkki tästä on parveke. Parvekkeen tuoma lisäarvo rakennuksen julkisivulle ei synny yksinään sen visuaalisuudesta, vaan sen mahdollistamasta toiminnasta ja liikkeestä, valon ja varjon muutoksista ja asukkaiden toteuttamasta sisustuksesta. On siis syytä huomioida, että kaupunkiympäristön ulosanti tai yksittäisen rakennuksen julkisivu ei kata kaikkea arvoa, jota sen estetiikka voi todellisuudessa toiminnallisuuden ulottuvuudellaan antaa. Lyhykäisyydessään kauneus voidaan nähdä yhtenä kokonaisvaltaiseen estetiikkaan sisältyvänä ominaisuutena, joka kumpuaa sekä visuaalisista että laajemmista toiminnallisista ja aistillisista tekijöistä.

2.2 Selkeyden harmonia

”Rakentaminen on arkkitehtuuria silloin kun se toteuttaa vaatimuksen harmoniasta”,⁵² lausui Aulis Blomstedt Suomen arkkitehtiliiton neuvottelupäivillä vuonna 1956. Modernin ajan vaikutusvaltaiset arkkitehdit yhdistivät arkkitehtuurin ymmärtämisen ja jäsentämisen vahvasti näköaistiin.⁵³ Ajan arkkitehtuurin uranuurtajana pidetty Le Corbusier käsitti arkkitehtuurin puhtaasti silmillä

---

⁴⁷ Cozzolino 2021, 2/10.

⁴⁸ Lehtinen 2015, 90.

⁴⁹ Jacobs 1961, 298.

⁵⁰ Jacobs 1961, 485, 510.

⁵¹ Lehtinen 2020, 92.

⁵² Blomstedt, *Arkkitehti* 6/1956.

⁵³ Pallasmaa 2012, 30.

havainnoitava ja arvioitava taiteena: ”*Je n'existe dans la vie qu'à condition de voir.*”⁵⁴ Visuaalinen tapa lähestyä arkkitehtuuria ja kaupunkiympäristöä korosti osaltaan tarvetta järjestykselle ja selkeydelle, jota toisinaan luonnehdittiin myös rytmin, tilavaikutuksen tai sopusoinnun kautta.⁵⁵ Arkkitehtuurin osalta rakennuksen estetiikan nähtiin jälkimodernismin ajalla pohjautuvan esimerkiksi sen toimintojen ja ulkokuoren väliseen yhteyteen, esteettisesti miellyttävän kaupunkikuvan nähtiin taas vaativan rakennuskannan luoman yhtenäisyyden ja sitä hajauttavien yksityiskohtien, esimerkiksi istutusten, välisen sopusoinnun.⁵⁶ Kiinnostava huomio on, että myös *Arkkitehti*-lehti itsessään siirtyi vuonna 1961 jäsenneltyyn, temaattiseen jaoteltuun. Vahvasti visuaalisuuteen pohjaava aikakauslehti alkoi jaotella numeronsa rakennustyyppien mukaan esimerkiksi koulu-, kirkko-, myymälä- ja asuinrakennusteemaisiin numeroihin. Tarve järjestykselle näyttäytyi siis läpileikkaavana.

Ruotsalainen arkkitehti ja Ruotsin arkkitehtiliiton perustaja Hakon Ahlberg luonnehti arkkitehtuuria Suomen Arkkitehtiliiton 60-vuotispäivillä pitämässään puheessa:

Arkkitehtuurilla tarkoitan järjestystä, joka vallitsee kokonaisuudessa ja kaikissa sen osissa, kaikkien niiden elementtien organisaatiota, jotka sisältyvät rakennukseen, näiden elementtien sisäistä tasapainoa ja harmoniaa siten, että ne alistuvat rakennuksen tarkoitukseen ja tuovat sen julki selvässä ja määrättyssä muodossa.

Tällainen järjestys yhtähyvin käytännöllinen kuin esteettinenkin – –. Ulkonainen muotoilu, huonejärjestely ja muotoa luovat detaljit ovat vain tämän esteettis-käytännöllisen tapahtuman jatkettua toteuttamista.⁵⁷

Puheenvuorosta kävi vahvasti ilmi näkemys arkkitehtonisen kohteen estetiikasta osana käytäntöä: kauneus syntyi turhan karsimisesta ja käytännöllisestä harkinnasta. Arkkitehdin työnä Ahlberg näki järjestyksen organisoinnin ja järjestyksen tarkoituksena puolestaan ”– – eliminoida kaikki tarpeeton ja epäoleellinen, suosia ja korostaa oleellista – – ja ettei tämän lisäksi ole mitään muuta”.⁵⁸ Ahlbergin puheenvuoro oli muotoilultaan tiukkapiirteinen ja asiantunteva: vaikka hän puhui omasta näkökulmastaan, puheenvuorossaan Ahlberg esitti näkemyksensä spekuloida ja yhtenä totuutena. Tekstin repertuaarit tarpeellisuudesta, oleellisuudesta ja selkeydestä yhdistyivät osaksi

---

⁵⁴ ”Olen olemassa vain, jos näen.” [tekijä suom.] Corbusier 1930, 8.

⁵⁵ Esim. Laisaari 1952, 19.

⁵⁶ Ks. esim. Cozzolino 2021; Laisaari 1952, 20; *Turun sanomat* 15.4.1958.

⁵⁷ Ahlberg, *Arkkitehti* 5/1952.

⁵⁸ Ahlberg, *Arkkitehti* 5/1952.

arkkitehtuurin järjestelmällistä luontoa ajavaa diskurssia, jonka tarkoituksena oli arkkitehtuurin määritelmän vakiinnuttaminen ja arkkitehdeille yhtenäisen suunnitteluotteen merkityksellistäminen.

Teknillisessä korkeakoulussa rakennustaiteen historian ja tyyliopin professorina pitkään toiminut arkkitehti Nils Erik Wickberg näki artikkelissaan estetiikan myös järjestyksen kautta, mutta puhtaan harmonian tavoittelun sijaan järjestys jäsenyi arkkitehtonisen kohteen käyttötarkoituksen ja tarkastelijan ymmärryksen välillä. Wickberg selvensi ajatusta käyttäen esimerkkinä maailmannäyttelyitä ja niitä varten rakennettuja halleja, kuten Lontoon Kristallipalatsia ja Pariisin Galerie des Machines'ia:

Se, että nämä suurenmoiset hallit kuten suuret siltarakennelmatkin, monesti tarjoavat meille esteettisesti ehjemmän tyydytyksen kuin tavalliset talot, johtuu tietenkin siitä, että ne käyttönsä puolesta ovat niin yksinkertaiset ja yksiselitteiset ja siitä syystä niin paljon helpommat jäsenellä kuin rakennukset, joiden tulee täyttää monimutkaisempia tehtäviä.⁵⁹

Wickbergille yhteys rakennuksen jäsenellään käyttötarkoituksen ja miellyttävän ulkonäön välillä oli itsestäänselvyys. Jos rakennuksen funktio ja toiminnot olivat selkeitä, oli myös rakennuksen estetiikka helpommin käsitettävissä. Wickbergin termi ”esteettisesti ehjempi” viittasi myös harkittuun jäsentelyyn ja loi mielikuvia selkeistä linjoista ja järkevistä tilaratkaisuksista.

Turun asemakaava-arkkitehti Olavi Laisaari kirjoitti Turun yleiskaavassa kaupunkikuvan esteettisistä konnotaatioista vastaavasta näkökulmasta: ”Esteettinen ja psykologisesti miellyttävä vaikutus johtuu usein siitä, että katsoja tajuaa sen tarkoituksenmukaisuuden ajatuksen, joka sisältyy näkymään.”⁶⁰ Laisaaren repertuaarissa esteettinen vaikutelma yhdistyi psykologiaan: oletuksena oli, että ihmisellä on luontainen, aistinvarainen kyky havaita ympäristöstä tarkoituksenmukaisuutta ja ymmärtää sitä kautta järjestelmällisen suunnittelun tuloksena syntynyt harmonia.

Arkkitehtuuri on yhtäaikaan ulkoisen miljööseen aineellinen ja esteettinen järjestelmä ja se käsittää kaiken, esineistä rakennuksiin, yhdyskuntiin ja alueisiin tarkoituksena tyydyttää ihmisen fyysisiä ja psyykkisiä tarpeita.

Aineellisesti, tai teknillis-taloudellisesti hyvin organisoitu miljöö perustuu fyysisten tarpeiden mahdollisimman hyvään tyydyttämiseen. Esteettisesti hyvin organisoitu miljöö taas on

---

⁵⁹ Wickberg, Arkkitehti 5/1956.

⁶⁰ Laisaari 1952, 18.

ratkaiseva edellytys psyykkisten tarpeiden tyydyttämiselle, viihtyisyyden, turvallisuuden ja virkeyden syntymiselle.⁶¹

Odd Brochmann ja joukko pohjoismaalaisia arkkitehtejä esittivät rakennetun ympäristön estetiikan olennaisena tekijänä psyykkisten tarpeiden tyydyttämisessä. Järjestelty ja harmoninen ympäristö oli osa ihmisen henkistä hyvinvointia, jolloin katsantotapa välineellisti estetiikan ja järjestyksen huomioivan suunnittelun inhimillisen ympäristön osatekijäksi. Wickbergin, Laisaaren ja Brochmannin repertuaarit tukivat näin osaltaan vallitsevaa diskurssia arkkitehtuurista järjestelmällisyyden ja harmonian tavoittelijana, jossa estetiikka sai merkityksensä hyvinvoinnin välineenä. Subjektiiivisen käsitteen välineellistäminen toimi keinona yhdistää se osaksi suunnittelutyötä ohjaavaa järjestelmää, joka toimi harmoniaa huokuvan lopputuloksen runkona.

2.3 Kestävän tyylitöntä taideilmaisua

Kuten tiedetään, ei kauneus kehitä ihmisessä ainoastaan makua, vaan ensi sijassa henkisiä voimia ja siten laajentaa hänen näköpiiriään. Subjektiiiviselta kannalta saattaa jokin luomakunnan osa olla kauniimpi kuin jokin toinen, mutta jokaiselle, riippumatta siitä missä hän on, voi luomakunta tarjota samantapaisia järkyttäviä kauneuselämyksiä. Mutta useimpien meistä ihmisistä täytyy oppia näkemään ja oivaltamaan kaunis.⁶²

Taidemaalari ja taidekriitikko Sigrid Schauman kirjoitti arkkitehdin suhteesta taiteeseen ja kauneuteen todeten, että kauniilla ympäristöllä on kokonaisvaltainen vaikutus ihmisen hyvinvointiin. Schauman antoi artikkelissaan kauneudelle tehtävän kasvattaa näitä ”henkisiä voimia”, mutta toisaalta osoittaa, että kauneus ei ole päältäpäin havaittavissa täysin vaivatta. Artikkelin kannusti kauneuden näkemisen tietoiseen opetteluun, eikä Schaumanin kehoitus, lehden lukijakunnan huomioiden, koskenut vain tavan kansaa.

Monet pitävät välttämättömänä, että kuva valaisee rakennuksen tehtävää. Mutta siten he vain tunnustavat, etteivät ole panneet merkille, että arkkitehti on jo tehnyt sen viivailmaisussaan ja siinä tavassa, jolla hän on määrännyt suhteet.⁶³

Schaumanin toteamuksesta on luettavissa näkemys arkkitehtuurin hienovaraisuudesta ja sisäänrakennetusta taideilmaisusta. ”Kuvalla” Schauman tarkoitti arkkitehtonisesta kohteesta silmin havaittavia yksityiskohtia, jotka soveltuivat rakennuksen luonteeseen. Tällaisia voivat olla esimerkiksi rakennuksen arvovaltaa korostavat koristeet ja ornamentit, joiden kautta julkisivun

---

⁶¹ Brochmann et al., *Arkkitehti* 9/1962.

⁶² Schauman, *Arkkitehti* 6/1957.

⁶³ Schauman, *Arkkitehti* 6/1957.

jäsentely helpottuu. Repertuaarit sisäänrakennetuista merkityksistä puolustivat silmälle teknisenä ja merkityksettömänä näyttäytyviä muotoja, viivoja ja suhteita, jolloin katsoja joutuisi tekemään työtä löytääkseen rakennuksesta taiteellisen ilmaisun. Tässä suhteessa modernin arkkitehtuurin voidaan nähdä ilmaisullisesti korostavan itseään edistyneempänä, aikaisempaa hienostuneempana taidemuotona, rakentaen osaltaan laajempaa diskurssia modernismista harmonisena ja aikaa kestävästä ilmaisu- ja ajattelutapana. Ilmaisun ydin ei löydy ilman syvempää ymmärrystä ja kykyä tarkastella kohdetta vaikeammin käsitettävien piirteiden, kuten tilasuhteiden kautta. Vastakohtaksi tälle voi nostaa esimerkiksi oikeustalon, jota koristaa Iustitia-patsas vaakakuppeineen. Patsas itsessään on nopeasti havaittavissa veistostaiteeksi, minkä lisäksi sen kuvaama kohde yhdistyy sekä perinteiseksi miellettyyn klassiseen taidemuotoon että taustalla olevan rakennuksen funktioon ilman tarvetta jäsenellä ja pohtia piilotettuja merkityksiä.

Myöhemmän ajan modernistit tekivät tässä suhteessa pesäeron varhaisempaan, 1900-luvun alkupuolen suunnitteluun. Wickberg nimitti varhaista modernismia⁶⁴ ”aristokraattiseksi kaiuksi hävinneen yhteiskuntakerroksen kulttuurista”:

Tuntuu siltä, kuin nämä varhaiset modernistit olisivat piirtäneet rakennuksiaan kovitettujen kalvosimet ranteissaan ja välkkyvä rintaneula paksussa brokaadikaulahuivissaan.⁶⁵

Schaumanin ja Wickbergin repertuaarit olivat osin paradoksaalisia ja toisensa kumoavia, mutta liittyivät osaksi samaa vallitsevaa diskurssia tyyliuunnan omalaatuisuudesta suhteessa aikaisempaan. Ne tuottivat kuvaa todellisuudesta, jossa varhainen modernismi on aristokraattista ja sulkeutunutta, jälkimodernismin arkkitehtuuri taas hienovaraista ja taiteellisesti hankalasti jäseneltävää, jolloin myös sen luonteesta on havaittavissa selkeästi elitistisiä ja poissulkevia piirteitä. Wickberg kirjoitti estetiikan ajallisesta kestävydestä:

Mutta ah, kuinka moni arkkitehtoninen talokeikari, joka häikäisee ensi näkemällä, neljän vuoden kuluttua muistuttaakin neljä päivää seisonutta kermahyytelöannosta. Siinä ei jääkaappi auta. Suhteiden eleganssi on kestävä hienostusta.⁶⁶

Wickberg palasi värikkään mielikuvan kautta suhteiden harmoniaan ja järjestykseen, jonka vastakohtaksi voidaan mieltää ”keikarointina” pidetty, tyylielty arkkitehtuuri. Näkökulmalla Wickberg loi rajaa harkittujen ja abstraktien sekä näyttävien ja pinnallisten ominaisuuksien välille.

---

⁶⁴ Wickberg luokittelee varhaiseksi modernismiksi 1900–1920-lukujen suunnittelun, eikä puhu tässä yhteydessä esimerkiksi 1930-luvun funktionalismista.

⁶⁵ Wickberg, *Arkkitehti* 9/1959.

⁶⁶ Wickberg, *Arkkitehti* 9/1959.

Modernistisen suunnittelijan työn tulokset eivät olleet vertailtavissa ennalta kirjoitettuun narratiiviin tai historiallisesti säädettyihin arvoihin ja ihanteisiin, vaan arkkitehtuurin esteettis-taiteelliseksi pyrkimykseksi nousivat uudenlaisen ihmisen, elämän ja järjestyksen jäsentely.⁶⁷ Aulis Blomstedt kuvaili asiaa seuraavasti: ”Yleensä käy niin, että arkkitehtuurin ydin peittyy tyyliseikkoihin, mutta jokainen todella arkkitehtoonisesti voimakas aikakausi tuo ytimen uudelleen esille.”⁶⁸ Tälle käsitykselle ”ytimestä” latautui paljon odotuksia ja sen esille tuova arkkitehtuuri oli hienostunutta ja kaupunkikuvaa eheyttävää ilmaisua. Blomstedt ei artikkelissaan suoraan avannut ”ytimen” syvintä olemusta, mutta viittasi ”pinnallisesta muotokielestä riippumattomiin arkkitehtuuriratkaisuihin”⁶⁹ rakennustaiteen todellisena ja kestäväenä määrittävänä tavoitteena. Teksti loi muotoaiheista, tunnistettavista tyyleistä ja muusta ”rekvisiitasta” kuvaa arkkitehtuurin esteettistä, ja sen kautta rakennuksen kokonaisarvoa, alentavina ominaisuuksina.

Diskursseissa asiat voivat saada merkityksensä myös erontekojen kautta,⁷⁰ jolloin esimerkiksi Blomstedtin ei tarvinnut suoraan erotella, mitä arkkitehtuurin ”ytimellä” tarkoitetaan. Tässä kontekstissa se sai merkityksensä suhteessa tyyliin, pinnalliseen muotokieleeseen ja pelkän koristeellisuuden nimissä tehtyihin valintoihin. Tavoiteltu, aikaa kestävä muotokieli oli selkeää ja tyyliä:

Silloin kun joku aikakausi päättyy yhtenäiseen käsitykseen rakentamisen käytännöllisistä ja teoreettisista kysymyksistä, on tuloksena myös arkkitehtuurin yhtenäinen muotomaailma, jota sanotaan ajan tyyliksi. Tyyli on valintaa, tarpeettoman hylkäämistä. Vasta kun tiedämme, mitä meidän on hylättävä, tiedämme myös mitä meille jää.⁷¹

Tyylittömyys syntyi Blomstedtin näkemyksessä tyyliä miellettyjen ominaisuuksien hylkäämisestä. Ajatus selkeästä ja yksinkertaisesta välittyi muotomaailman synnystä: lähtökohdaksi Blomstedt asetti niukkuuden ja karsimisen, eikä piirteiden tai ominaisuuksien keräämisen. ”Tarpeettomalla” Blomstedt viittasi tavalla tai toisella perustelemattomiin elementteihin, joiden vastakohdiksi jäi tarkoituksenmukaisuus ja selkeys.

---

⁶⁷ Bryant 2004, 78; Whyte 2004, 53–54.

⁶⁸ Blomstedt, *Arkkitehti* 9/1952.

⁶⁹ Blomstedt, *Arkkitehti* 9/1952.

⁷⁰ Jokinen 2016, 251.

⁷¹ Blomstedt, *Arkkitehti* 6/1956.

2.4 Ovet auki maailmaan

”Arkkitehtuuri on nykyaikaisen Suomen tärkein taiteellinen vientivara”,⁷² siteerasi Osmo Lappo *Dagens Nyheterissä* julkaistua erään rakennustaiteen näyttelyn arviointia. Modernismin aikakausi antoi myös suomalaissuunnittelijoille mahdollisuuden esitellä osaamistaan maailmalle.

Kansainvälisessä vuorovaikutuksessa aktiivisia suomalaissuunnittelijoita myös arvostettiin.⁷³

Ulkomaanmatkailun kasvu toi entistä enemmän vaikutteita maailmalta Suomeen ja kuten monissa Euroopan maissa, myös Suomessa inspiraatiota juonnettiin etenkin Yhdysvalloista.⁷⁴ Arkkitehtuurin kentän vahva kansainvälistyminen konkretisoitui *Arkkitehti*-lehden sivuilla kansainvälisten kongressi- ja opintomatkaraporttien, Suomessa vierailevien ulkomaisten arkkitehtien kirjoittamien artikkelien ja kansainvälisten kohde-esittelyjen välityksellä. Kotimaan arkkitehtuuria peilattiin entistä enemmän muiden maiden tekijöihin ja muotokieleeseen, ja Suomen rakennustaiteellista imagoa rakennettiin osallistumalla näyttelyihin ja biennaaleihin. Kuten Lappo totesi, arkkitehtuuria käsiteltiin myös puhtaasti vientituotteena ja sitä kautta kansallisen identiteetin osana.

Suomalaisesta arkkitehtuurista – arkkitehtuurista yleensä – voidaan nyttemmin puhua vain projisoimalla meidän työmme kansainvälistä taustaa vasten. On aivan helppo nähdä, että kansainvälisen aktiviteetin tuloksena on myös arkkitehtuurikäsitteiden keskinäinen hioituminen arkkitehtuurikäsitteiden universaalisuudeksi.⁷⁵

Myös Aulis Blomstedt arvioi kansainvälistymisen vaikutusta arkkitehtuuriin ja jatkoi:

”[Suomalaista arkkitehtuuria] on tänään ja huomenna arvosteltava sen mukaan, antaako meidän työmme myös sellaisia luotettavia tuloksia, joista kansainväliselle rakennustaiteelle voi olla hyötyä.”⁷⁶ Repertuaarilla Blomstedt sanoitti arkkitehtuurin roolin kansallisen imagon, identiteetin ja maakuvan välineeksi. Arkkitehtuurilla oli oltava universaaliin kehitykseen peilaava sisältö ja jotain annettavaa kansainväliselle kentälle. Kansainvälisyyttä käsittelevät repertuaarit muodostivat yhtenäisen diskurssin, joka pohjasi ajatukseen yleishyödyllisyydestä: arkkitehtuuri palveli monia tarkoituksia ja sen esteettisyys yhdistyi tarpeeseen toteuttaa universaalia ihannetta. Espanjalainen arkkitehti Antonio Fernández Alba totesi *Arkkitehdissä* julkaistussa artikkelissaan: ”Mikä tahansa toiminta, joka ei ylitä paikallisen rajoja ja joka ei yritä saavuttaa universaaleja arvoja, ei voi olla merkittävää luomista.”⁷⁷ Moderniin sisäänrakennettu käsitys kansainvälisistä yhteyksistä ja jaetuista

⁷² Lappo, *Arkkitehti* 3/1963 (1960).

⁷³ Heikka et al. 2017, 9.

⁷⁴ Standertskjöld 2008, 120.

⁷⁵ Blomstedt, *Arkkitehti* 6/1956.

⁷⁶ Blomstedt, *Arkkitehti* 6/1956.

⁷⁷ Alba, *Arkkitehti* 1/1960.

tavoitteista antoi arkkitehdeille myös mahdollisuuden esitellä osaamistaan entistä suuremmalle yleisölle. Huomionarvoista on, että kansainvälisyydellä ja universaalisuudella viitattiin miltei poikkeuksetta länsimaiden väliseen kanssakäymiseen, jolloin esimerkiksi aasialaisen arkkitehtuurin vaikutteet voidaan nähdä yksittäisinä lainattuina kuriositeetteina länsimaiden yhteisiä piirteitä noudattaneessa muotokielessä.

Arkkitehtuurin kansainvälisten muotivirtausten matkiminen puhtaasti formalistisena tavoitteena on ilmiö, joka lienee ennen kaikkea huomispäivän yleinen teema.⁷⁸

Esko Suhonen kirjoitti universaalien virtausten merkityksestä arkkitehtuurille. ”Muualta lainattua muotokieltä”⁷⁹ arvioi myös Laisaari: ”Muoti luo uusia muotoja, jotka leviävät kulovalkean tavoin ympäri maailmaa. Paikalliset erikoisuudet häviävät.”⁸⁰ Kumpikin puheenvuoro näki kansainvälisten virtausten leviämisen muotina, josta modernin arkkitehtuurin piirissä usein sanouduttiin irti. Tilanne näyttäytyy kaksijakoisena: toisaalta universaalit ihanteet kuvastivat verkostoituvaa maailmaa ja uutta suunnittelua, toisaalta taas yhteneväiset muotivirtaukset saattoivat antaa arkkitehtuurille väliaikaisuuden leiman.

Uusi Aura julkaisi Laisaaren toiveen koskien Turun tulevaisuutta: ”Toivottavasti saamme uudenaikaisen kaupungin, eikä sellaista vanhaa tukkeumaa, minkälaisia olemme nähneet kaikissa Euroopan maissa.”⁸¹ Samaisessa artikkelissa Laisaari asetti amerikkalaisen, rakennuskorkeudeltaan matalan ja korttelirakenteeltaan väljän kaupungin kehityksen huipuksi. Repertuaari suhteutti turkulaisen arkkitehtuurin ja rakennetun ympäristön kansainväliseen kontekstiin kahden mahdollisuuden eteen: amerikkalaisen ja ajanmukaisen, sekä eurooppalaisen ja historiallisen suuntauksen tienhaaraan.

Sekä *Uusi Aura* että *Turun sanomat* pohtivat Turun kaupungin imagoa myös turistin silmien kautta. *Uusi Aura* kirjoitti Helsingin olympialaisten kynnyksellä artikkelin otsikolla ”Ensivaikutelmamme Turusta, jos olisimme ulkomaalainen”.⁸² Artikkelissa esiteltiin Suomeen saapuvien turistien matka Turun satamasta keskustaan ja rautatieasemalle kohti Helsinkiä. *Uuden Auran* mukaan kaupungissa oli tehty suuria ”siivoustöitä” läpikulkuliikennettä ajatellen, mutta artikkelin kirjoittanut nimimerkki K-h päätti tarkastaa turistin ensivaikutelmat kulkemalla satamasta Linnankatua pitkin kohti keskustaa. Matkan varrelta K-h löysi sekä moittittavaa että kiitettävää. Turun linnan kunnostustöiden

---

⁷⁸ Suhonen, *Arkkitehti* 10/1960.

⁷⁹ Suhonen, *Arkkitehti* 10/1960.

⁸⁰ Laisaari 1962, 35.

⁸¹ *Uusi Aura* 4.12.1955.

⁸² *Uusi Aura* 11.5.1952.

vaikutusta maisemaan nimimerkki piti harmillisena, mutta totesi, että ”sille seikallehan emme mitään mahda”.⁸³ Linnan ympärillä olevia telineitä ja roskakasoja K-h piti ”tunnelmaa särkevinä”, mutta ymmärrettävinä ja tarkoituksenmukaisina osana maisemaa rakennustöiden ollessa kesken. Tarkoituksenmukaisuudella nimimerkki perusteli myös Linnankadulta löytyneitä kivistä: ”Ne eivät tietenkään ole siistin näköisiä, mutta kuvaavathan ne samalla meidän sotavahinkojamme, joten lienevät paikallaan.”⁸⁴ Eräiden pihamaiden ympärille kirjoittaja sen sijaan toivoi ”kaiken järjen nimissä rakennettavan umpiaidan”.⁸⁵ Maiseman kauneutta häiritsi juuri epäjärjestelmällisyys: jos muuten epäesteettisillä elementeillä oli tarkoitus, niiden vaikutus maisemaan ei ollut yhtä negatiivinen.

Turun sanomat julkaisi vuonna 1964 kuvan Itäiseltä Rantakadulta saatesanoin: ”Turku turistikaupunki? Kysymysmerkki huudahduksen perässä on varsin aiheellinen, kun katselee kuvassa näkyvää maisemaa.”⁸⁶ Uuden kaupunginteatterin ja Samppalinnan ravintolan välisellä alueella, jota *Turun sanomien* mukaan oli kuvattu ”erääksi Turun edustavimmaksi”, sijaitsi ”valtava tiilikasaröykkiö”.⁸⁷ Repertuaarissaan toimittaja perusteli rakennetun ympäristön kritiikin turismin kautta, mikä osaltaan kertoi kaupungin imagolle ja esteettisyydelle annetusta painoarvosta erityisesti ulkopuolisen silmin tarkasteluna.

Turismin vaikutusta pohti myös *Uusi Aura* artikkelissaan ”Turun linna ja museot eivät yksin vedä – Turismi vaatii uusia ’tehtailumuotoja’”.⁸⁸ Artikkelin harmitteli, kuinka turistin jo saapuessa satamaan ohjeistavat kuulutukset hänet heti rautateitse tai linja-autoaseman kautta toisiin kaupunkeihin. Turkua kuvattiin ”turismin väliaika-asemana”. Toimittaja oli myös haastatellut satamassa erästä turistijoukkoa, joka ei kertoman mukaan tiennyt, mihin kaupunkiin oli saapunut.⁸⁹ Ilmeistä oli, että kansainvälisiä vieraita ja heidän mielipiteitään kaupungista pidettiin tärkeinä. Tästä kertoi myös *Turun sanomien* katsaus ”Näin esitellään Turku ruotsalaislehdissä”.⁹⁰ Artikkelin mukaan Turun linna oli eräs näkyvimmistä esittelykohteista, mutta erityisen tärkeänä mainittiin myös näkymä Aurajoen vasemmalta rannalta: ”– – moderni teatteritalo ja ikivanha tuulimylly esiintyvät vanhan ja uuden Turun symboleina. – – takana kohoava kerrostalo yhdistää näkymän taiteelliseksi kokonaisuudeksi.”⁹¹ Näiden ajanmukaisten kohteiden esittely historiallisten vastapainona kertoi

---

⁸³ *Uusi Aura* 11.5.1952.

⁸⁴ *Uusi Aura* 11.5.1952.

⁸⁵ *Uusi Aura* 11.5.1952.

⁸⁶ *Turun sanomat* 23.6.1964.

⁸⁷ *Turun sanomat* 23.6.1964.

⁸⁸ *Uusi Aura* 7.5.1959.

⁸⁹ *Uusi Aura* 7.5.1959.

⁹⁰ *Turun Sanomat* 4.4.1965.

⁹¹ *Turun Sanomat* 4.4.1965.

myös halusta irrottautua pelkkiin historiallisiin nähtävyyksiin nojaavasta turismista: kaupunki halusi esitellä uuden, modernien ihanteiden mukaisen ilmeensä. Suurimpaan rooliin artikkeli nosti kuitenkin Turkoa esittelevien tekstien ja ”yhden Ruotsin parhaimpiin kuuluvan taitelijan” piirrosten levittämisen uutistoimistojen kautta koko Ruotsiin, jota kuvattiin ”erinomaiseksi good-williksi”⁹² kaupungille. Repertuaarista välittyi käsitys Turun imagosta altavastaajana ja vielä kansainvälisen yleisön edessä tuntemattomana kaupunkina, joka kuitenkin vielä saavuttaisi ansaitsemansa maineen myös ulkomaisessa kontekstissa.

Nuoret ulkolaiset arkkitehdit tulevat hyvin mielellään Suomeen työskentelemään ja saamaan vaikutteita suomalaisesta arkkitehtuurista. Heitä on pyrkimässä melkeinpä viikoittain, ja korkein määrä, mitä heitä on yhtäaikaa työskennellyt Suomessa, on ollut peräti 140.⁹³

Näin Aarne Ervi kertoi *Uuden Auran* haastattelussa. Laaja yliopistorakennusten valmistumista juhlistava artikkeli välitti lukijoilleen kuvaa Suomesta arkkitehtuurin osaajamaana erityisesti Ervin töihin peilaten. Artikkelin esitti suomalaisen arkkitehtuurin vaikutteiden leviämisen ja ulkomaalaisten opiskelijoiden halun saapua maahan ennen kaikkea maakuvalle positiivisena seikkana, minkä myötä myös artikkelin kokonaissävy oli ylpeä – niin kansainvälisesti tunnetun arkkitehdin suunnittelemasta yliopistoalueesta kuin myös kansainvälisestä vuorovaikutuksesta arkkitehtuurin kentällä. Haastattelun päätteeksi Ervi esitti ajatuksensa Turun kaupunkialueen kehittämistä: toiveena oli ”moderni, tervehenkinen, kaunis ja viihtyisä” keskusta – universaaleja ihanteita seuraten.⁹⁴

Arkkitehdissä, *Turun sanomissa* ja *Uudessa Aurassa* julkaistut artikkelit kertovat, että arkkitehtuurin ja rakennetun ympäristön estetiikasta välitettiin ja sitä peilattiin jatkuvasti kansainväliseen kenttään. Universaalit suuntaukset kiinnostivat *Turun sanomien* ja *Uuden Auran* lehtiartikkeleista päätellen myös tavan turkulaisia: lehdissä esiteltiin maailmalla leviäviä uusia suunnittelun virtauksia ja kotikaupunkia vertailtiin kansainvälisiin esimerkkeihin, minkä kautta lehdistö tuotti omalta osaltaan entistä vahvempaa kuvaa verkostoituneesta maailmasta. Samoin omasta kotikaupungista lehdistö halusi antaa vaikuttavan kuvan ulkomaanvieraille: tästä kertovat esimerkiksi Turkuun turismin kautta arvioineet artikkelit sekä kansainvälisestä näkyvyydestä kirjoittaminen. Repertuaarit kaupunkiympäristön ja arkkitehtuurin muovaamisesta kansainvälisiin ihanteisiin sopiviksi yhdistyvät kokonaisvaltaiseen ajan arkkitehtuurin luonnetta määrittäneeseen diskurssiin. Lehtien lukijakunnasta, julkaisupaikasta ja levikistä riippumatta uutisissa ja

---

⁹² *Turun Sanomat* 4.4.1965.

⁹³ *Uusi Aura* 23.5.1959.

⁹⁴ *Uusi Aura* 23.5.1959.

artikkeleissa esiintyneet repertuaarit yhdistyivät yhdeksi kattodiskurssiksi, joka ymmärsi modernin arkkitehtuurin harmonisen ilmaisuuden, järjestyksen ja kansainvälisen olemuksensa kautta.

3 Vanha ja uusi Turku

3.1 Moderni kohtaa menneen

Perinteisiksi mielletyt rakennustaiteen suuntaukset ja opetusmuodot olivat saaneet osakseen väheksyntää euroopanlaajuisesti jo 1900-luvun alussa nuoren arkkitehtisukupolven arvostellessa alansa koulutusta. Myös Suomessa alettiin suhtautua varauksella Teknillisen korkeakoulun rehtorin, Gustaf Nyströmin johtamaan opetukseen, joka perustui vahvasti klassisten tyylikausien kopiointiin.⁹⁵ Uudet virtaukset näkyivät ensin 1920-luvulla yhtenäisen kaupunkikuvan ihannoinnissa ja ensimmäisissä pilvenpiirtäjäsuunnitelmissa. Vuosikymmenen lopulla Suomeen levisi Saksan ja Ruotsin kautta modernin seuraava muoto, funktionalismi.⁹⁶

Uusista painotuksistaan huolimatta funktionalismi jakoi sisältöjä 1920-luvun klassismin kanssa, sillä kauden uranuurtajilla, kuten Le Corbusier’lla, Mies van der Rohella ja Walter Gropiuksella oli taustallaan klassinen koulutus.⁹⁷ Kauden merkittävimpiä ajatuksia olivat asumishygienia ja asuntosuunnittelun tekninen toiminnallisuus – Le Corbusier kirjoitti klassikkoteoksessaan: ”*Une maison est une machine à habiter.*”⁹⁸ Arkkitehtuuri siirtyi entistä vahvemmin kohti säännösteltyä, eksaktia tiedettä. Turkuun funktionalismi rantautui varhain, vuoden 1929 Turun Messujen yhteydessä, kun Alvar Aalto ja Erik Bryggman suunnittelivat Samppalinnanvuorelle kävijöitä hämmästyttäneitä messurakennuksia.⁹⁹

Vahvasta järkipäisyydestään huolimatta osa arkkitehteistä näki funktionalismin toisen maailmansodan jälkeen uusin silmin. Muun muassa Aulis Blomstedt kirjoitti funktionalismin ”dogmaattisista erehdyksistä” *Arkkitehti*-lehdessä vuonna 1952: ”Lähdimme vuosisadan vaihteessa purjehtimaan päämääränämme ”moderni arkkitehtuuri” ja törmäsimmekin yllättävästi absoluuttiseen arkkitehtuuriin.”¹⁰⁰ Absoluuttisella arkkitehtuurilla Blomstedt tarkoitti rekvisiitan ja muotoaiheiden taustalta löytyvää ydintä: ”– rikkaita ja selviä volymiratkaisuja – että talot eivät vaikuta pelkiltä painottomilta pahlavillaatikoilta.”¹⁰¹ Funktionalismin parissa sattuneista ”erehdyksistä” huolimatta Blomstedt uskoi kauden osaltaan palauttaneen arkkitehtuuriin

---

⁹⁵ Tuomi 2005, 51–53.

⁹⁶ Tommila (toim.) 1984, 283–286.

⁹⁷ Tommila (toim.) 1984, 287.

⁹⁸ ”Talo on kone, jossa asutaan.” [tekijä suom.] Corbusier 1923, 73.

⁹⁹ Lahtinen 2013, 15.

¹⁰⁰ Blomstedt, *Arkkitehti* 9/1952.

¹⁰¹ Blomstedt, *Arkkitehti* 9/1952.

voimakkaat, aikaa kestävät tilaratkaisut ja kauniit suhteet, joita ei tarvitsisi peittää ”pinnallisilla tyyleillä”, jotka ”kyllästyttävät seuraavaa sukupolvea”.¹⁰²

Vaikka jälkimodernismin estetiikka juonsi pitkälti funktionalismin tapaan toiminnallisuudesta, sotaa edeltävän kauden rakennuksia pidettiin toisinaan sieluttomina ja taiteettomina insinööritöinä tietyistä yhteneväisyyksistään huolimatta. Äänensävy muuttui 1960-luvulle tultaessa yhä voimakkaammin liioiteltua karsintaa ja järkiperaisuutta vastaan. ”Funktionaalinen arkkitehtuuri on osoittautunut erehdykseksi, kuten viivoittimen käyttöön perustuva maalaustaide”,¹⁰³ kirjoitti Jaakko Ahokas *Arkkitehti*-lehdessä vuonna 1963. Ahokas täydensi artikkeliaan kärkkäästi lainaamalla itävaltalaisesta taiteilijaa, Friedrich Hundertwasseria: ”Eräs keino pelastaa funktionaalinen arkkitehtuuri moraalisesta romahduksesta on ehkä levittää lasiseinille ja betonipinnoille lahottavaa ainetta niin että homesieni voisi tarttua niihin.”¹⁰⁴ Wickbergin aikaisemmin kirjoittama ennustus tuntui käyvän toteen Ahokkaan näkemyksessä: ”Vuonna 1960 näyttää 1930-luku luultavasti yhtä etäiseltä kuin aika ennen ensimmäistä maailmansotaa 1930-luvun ihmisistä.”¹⁰⁵

Artikkelit käsitelivät funktionalismia ja toista maailmansotaa edeltäviä kausia jälkiviisaudella, vaikka ajallisesti – ja tietyiltä osin myös temaattisesti – arkkitehtuurisuuntaukset eivät olleet erityisen kaukaisia. Teksteissä toistuvat repertuaarit rakensivat diskurssia arkkitehtuurista, joka oli edennyt useiden erehdysten ja muutamien onnistumisten kautta kohti nykytilannetta. Nykyhetki käsiteltiin menneisyydestä irrallisena, kokonaisvaltaisena mentaliteettina. ’Nyky aika’ ja ’moderni’ eivät olleet vain päälle liimattuja sanoja kuvaamaan ympäröivää kaupunkia, vaan tapoja suhtautua ja elää urbaanissa ympäristössä.

Jyrkin pesäero nykyhetken ja menneisyyden välille syntyi suhteessa 1800-luvun jälkipuoliskoon. *Arkkitehti*-lehden sivuilla etenkin suhtautuminen uusrenessanssiin jakoi mielipiteitä. Usein tyylikausi jäi täysin huomiotta, kuten esimerkiksi eräässä Suomen rakennushistoriaa esittelevässä näyttelyssä oli käynyt,¹⁰⁶ mutta lehti julkaisi myös uusrenessanssia esitteleviä ja puoltavia artikkeleita sekä omisti kokonaisen numeron marginalisoidun kauden esittelylle,¹⁰⁷ mikä osaltaan kertoi arkkitehtien tarpeesta ja halusta huomioida tavallisesti ylenkatsotut kaudet.

---

¹⁰² Blomstedt, *Arkkitehti* 9/1952.

¹⁰³ Ahokas, *Arkkitehti* 3/1963.

¹⁰⁴ Ahokas, *Arkkitehti* 3/1963.

¹⁰⁵ Wickberg, *Arkkitehti* 9/1959.

¹⁰⁶ Wickberg, *Arkkitehti* 6/1960.

¹⁰⁷ *Arkkitehti*, 6/1960.

Erityisesti Nils Erik Wickberg kirjoitti uusrenessanssiarkkitehtuurin suojelun puolesta, mutta asetti samalla sen esteettisiltä ja taiteellisilta ominaisuuksiltaan alakynteen muihin rakennustaiteen suuntauksiin verrattuna. Wickberg kuvaili uusrenessanssia esimerkiksi ”ylenpalttiseksi”¹⁰⁸, ”vieraaksi”¹⁰⁹, ”kaaosmaiseksi ylimenokaudeksi”¹¹⁰ ja sen muotoja ”loppuun kulutetuiksi”¹¹¹. Arkkitehtuurin suojelun perusta ei löytynyt rakennustaiteen tai etenkin sen esteettisten ominaisuuksien itseisarvosta, vaan kunkin vallitsevan ajan ja sukupolven halusta säilyttää historiallista rakennuskantaa merkinä omasta kulttuuritietämyksestään ja sivistyksestään. *Arkkitehti*-lehti kertoo virkamiehen vastanneen erästä purkutapausta kommentoineelle arkkitehdille: ”Se [vanhan rakennuskannan korjaaminen purkamisen ja uuden rakentamisen sijasta] voi käydä päinsä vanhemmissa sivistysmaissa, mutta Suomi ei vielä ole saavuttanut sellaista sivistystasoa.”¹¹²

Myös Turun uusrenessanssi näkyi *Arkkitehdin* teemanumerossa, kun Wickberg totesi Turun uusrenessanssikannan olevan maan toiseksi merkittävin Helsingin jälkeen. Samaan yhteyteen Wickberg huomautti, että tästä rakennuskannasta on ”hiljattain purettu kaksi merkittävintä”: Lindblomin talo ja Turun yliopiston päärakennus, entinen Hotelli Phoenix, kumpikin kauppatorin laidalta.¹¹³ *Uudessa Aurassa* ja *Turun sanomissa* rakennusten purku noteerattiin lähinnä muutamin vähäsanaisin tilannepäivityksin,¹¹⁴ kun taas tilalle valmistuneet Wiklundin tavaratalo ja Salamankulma saivat osakseen kirjavampaa kielellistä ilmaisua, jossa keskityttiin rakennusten jännittävään ulkonäköön, kummassakin tapauksessa erityisesti julkisivumateriaaleihin. Vastakkainasettelu on ilmeinen: siinä missä lehti kuvasi purettavaa rakennuskantaa korkeintaan adjektiiveilla ”vanha” tai ”huonokuntoinen”, uudisrakennukset se esitti ”komeina” tai ”aivan erikoisena”.¹¹⁵ Sama jako on nähtävissä myös *Arkkitehti*-lehdessä, joka esitteli yliopiston päärakennuksen tilalle valmistuneen Salamankulman näyttävien kuvien kera.

---

¹⁰⁸ Wickberg, *Arkkitehti* 6/1960.

¹⁰⁹ Wickberg, *Arkkitehti* 3/1956.

¹¹⁰ Wickberg, *Arkkitehti* 3/1956.

¹¹¹ Wickberg, *Arkkitehti* 3/1956.

¹¹² *Arkkitehti* 3/1963.

¹¹³ Wickberg, *Arkkitehti* 3/1956.

¹¹⁴ Esim. *Turun sanomat* 11.1.1956, *Uusi Aura* 16.7.1959.

¹¹⁵ Esim. *Uusi Aura* 27.10.1956, *Turun sanomat* 19.5.1957, *Uusi Aura* 30.6.1960.

KUVA 1–3. TURUN KAUPPATORI ERI AIKOINA, SUOMEN TURKU 3/1963. Suomen Turku -lehdessä julkaistu C. J. Gardbergin toimittama "Turku ennen ja tänään" -sarja esitteli turkulaisille tuttuja paikkoja eri ajankohtina otetuin valokuvoin. Sarjan kolmannessa osassa vuorossa oli Kauppiaskadun laita kauppatorilta. Samassa yhteydessä rakennussuojelutyöstään tunnettu Gardberg kirjoittaa Lindblomin talosta [toinen kuva ylhäällä]: "Koko julkisivulla oli koristelu tuhlailevan runsasta käsittäen karyatideja, pylväitä, ulkonemia ja listoja. Näiden yksityiskohtien taiteellinen arvo ei kuitenkaan ollut suuri niiden ollessa tehdasvalmisteisia ja tehtyjä kipsistä ja sementistä. Mikäli tiedetään, oli arkkitehti valinnut ne saksalaisesta mallikirjasta."¹¹⁶

¹¹⁶ Suomen Turku 3/1963.

KUVA 4. SALAMANKULMA, ARKKITEHTI 12/1961. Matti Hakalan ja Aarne Nuotilan Salamankulma esiteltiin näyttävien kuvien kera Arkkitehti-lehdessä. Vauhdikkaissa valokuvissa korostuu liikenteen, kulutuksen ja kaupungin valojen estetiikka.

Turun sanomat uutisoi vuonna 1965 ”Turun vanhatalotutkimuksesta”, eli Turun yliopiston sosiologisesta puutalojen ja puutaloasumisen tutkimushankkeesta. Tutkimuskysymyksiä mainittiin: ”Rumentavatko puutalot Turku? Onko Turussa kauniita puutaloja? Onko puutaloilla ehostettunakaan sijaa kaupungissamme? Millaista oli asuminen puutaloissa entisaikaan?”¹¹⁷ Tutkimuksen puitteissa opiskelijat inventoivat puutaloasumuksia ympäri kaupungin, tekivät syvähaastatteluja ja kartoittivat rakennusten kuntoa. Uutisen esittämä tutkimusnäkökulma painotti vahvasti talojen arkkitehtonista ja esteettistä roolia kaupunkikuvassa, vaikka kyseessä oli sosiologinen tutkimus, joka keskittyi ennen kaikkea asunnonvaihdon ja asumistapojen kartoitukseen. Yleinen asennoituminen kaupunkikeskustan puutaloja kohtaan heijastui suoraan myös kysymyksenasettelusta: sisäänrakennettuna oletusarvona oli, että talot olivat lähtökohtaisesti epäsoivia kaupunkiin – tutkimus vain osaltaan perusteli, miksi näin on.

¹¹⁷ *Turun sanomat* 27.3.1965.

Turkulaisessa lehdistössä 1800-luvun ja 1900-luvun alun puutaloja ei sivuttu arkkitehtonisen arvon tai sen puutteen kautta, vaan vanhanaikaisina ”röttelöinä” ja ”hökkeleinä”.¹¹⁸ Artikkeleiden kirjoittajat eivät nähneet puurakennuksia ylipäättään arkkitehtonisina kohteina – esimerkiksi talon suunnittelijaa ei mainittu yhdessäkään puutalon purku-uutisessa – vaan orgaanisesti rakentuneina, usein epäterveellisinä asumuksina, jotka olivat modernien, asuntopulaa ja asumismukavuutta parantavien talojen tiellä. Puutalojen estetiikan huomioiminen ulottui kivitalojen tapaan niiden rapistuneiden julkisivujen kuvailuun. Esteettisen tai historiallisen arvon sijaan lehdet näkivät rakennuksilla olevan korkeintaan sosiaalista merkitystä niissä asuville. Muun muassa nimimerkki ’Maallikko’ kirjoitti *Uudessa Aurassa*:

– – vika makaa mielestämme siinä, että purettavasta talosta joudutaan häättämään 7 perhettä, jotka ovat asuneet täysin asuinkelpoisissa huoneistoissa. – – Miksi hävittää asuinkelpoisia huoneistoja silloin, kun röttelöitäkin riittää hävitettäväksi ja uudelleen rakennettavaksi?¹¹⁹

”Röttelöillä” kirjoittaja tarkoitti kaupungin puutaloja, jotka olivat julkisivuiltaan toisia huonommassa kunnossa.¹²⁰ Muuta merkittävää eroa esimerkkinä käytettyjen rakennusten ulkonäössä tai arkkitehtuurissa ei ollut: kohteiden arkkitehtoninen tai siitä juontava esteettinen arvo ei vaikuttanut mielipiteeseen. Kirjoittaja vetosi tekstissään huoneistoissa asuvien perheiden, ei itse talojen puolesta, minkä perusteella hän myös kuvasi Arava-talojen rakentamista ”erinomaisen hyväksi asiaksi”.¹²¹

Myös *Arkkitehdin* sivuilla puutalot jäivät marginaaliin. Poikkeuksen tähän muodosti perinnerakentaminen, joka keräsi monilta kirjoittajilta osakseen kunnioitusta: ”Jos meidän tulee tästä maasta hakea rakennustyyppi, joka on elänyt – ellei nyt kahtatuhatta vuotta, niin joka tapauksessa suunnilleen vuosituhanen – voi ainoastaan yksi tulla kysymykseen: lamasalvottu savupirtti.”¹²² Perinnerakentamista ei lähestytty kuten muuta historiallista rakennustapaa, vaan talonpoikaismiljöitä romantisoitiin ja arvostettiin kulttuurin perustana. Kansanperinteen arvostus näkyi myös japanismin muodossa:

Herkkä sopeutuminen ympäröivään luontoon, pohjamoduuliin perustuva pohjaratkaisu, suuret ikkunapinnat, joukottain työntöovia, joiden kautta huoneita voi mielin määrin yhdistää puutarhaan tai keskenään suuremmiksi tiloiksi, kiinteät kaapistot, luonnonmateriaalien – puun

¹¹⁸ esim. *Uusi Aura* 6.6.1952, *Turun sanomat* 15.6.1960.

¹¹⁹ *Uusi Aura* 6.6.1952.

¹²⁰ Esimerkiksi kirjoittaja nimeää Itäisen pitkäkadun ja Kellonsoittajankadun kulmassa sijaitsevan rakennuksen.

¹²¹ *Uusi Aura* 6.6.1952.

¹²² Wickberg, *Arkkitehti* 3/1963.

ja puunosien – kauneuden korostaminen: tämä kaikki, joka näyttelee niin suurta osaa nykyajan asuntoarkkitehtuurissa, esiintyi Japanissa täysin kehittyneenä jo vuoden 1300 vaiheilla!¹²³

Japanilainen perinteinen rakennustapa oli noussut suomalaisen arkkitehtuurin yhdeksi pohjavirtaukseksi jo 1930-luvulla. Innostus japanismia ja sen kautta minimalismia kohtaan syveni ennestään 1950-luvulta 1960-luvulle: jopa arkkitehdin koulutuksessa pakollisena kurssisuorituksena oli suunniteltava japanilainen talo.¹²⁴

”Olen kerran nähnyt tiheään ryhmän harmaista hirsistä rakennettuja kalastajarakennelmia Virolahdella eräässä lahdenpoukamassa, ja miljöönä se oli minusta mitä kaunein”,¹²⁵ kuvaili Aulis Blomstedt alustuksessaan, ”Makuvalintaa oli – – suurelta osaltaan suorittanut itse luonto, kaikin sen käytettävissä olevin nöyryin ja köyhin keinoin.”¹²⁶ Nöyryys ja köyhyys eivät kannaksivat tekstissä negatiivisia konnotaatioita, vaan Blomstedtin romantisoiti ”alkukantaista” yhteiskuntaa yksinkertaisen ja pelkistetyn kauneutensa vuoksi:

Mitä korkeammalle arkkitehtuurin taso jossakin kulttuuripiirissä kohoaa, voidaan todeta selvä keinovarojen hioutuminen yksinkertaisuutta kohti, tuloksena paletti köyhyys tavallaan. Mutta tietty keinovarojen keskittäminen, paletti köyhyys on usein sisäisen ja ulkonaisenkin rikkauden edellytys. Alkukantaisessa yhteiskunnassa, jossa karuus ja yksinkertaisuus on suorastaan pakon sanelema, on rakentaminen juuri tästä syystä saavuttanut tietyn harmonian.¹²⁷

Näkökulma muodosti räväkän vastakohtan erityisesti 1800-luvun ”tuhlaileviksi” ja ”epäaidoiksi” kuvailuille tyyleille. Perinteistä rakennustapaa pidettiin kauniina ja esteettisesti moniulotteisena niukoiksi miellettyjen lähtökohtiensa vuoksi. Perinteikkäiksi miellettyistä maalais- ja kalastajakylistä kirjoitettiin samaan aikaan sekä kunnioituksella ja romantisoiti että asettaen ne primitiiviseen asemaan. Maalaistalot olivat luonnon muovaamia, puhtaita kansanperinnön ilmentymiä, joita nykyajan huonot vaikutukset eivät olleet saavuttaneet. Pyrkimyksenä oli tuoda pala tätä estetiikkaa moderniin suunnitteluun niukkuuden, japanismin ja minimalismin kautta.

Päinvastoin kuin uusklassillisuuden, 1800-luvun eklektismin ja 1920-luvun klassillisuuden aikana, jolloin tyylillisinä lähtökohtina enimmäkseen olivat toisaalta antiikin, toisaalta

---

¹²³ *Arkkitehti* 5/1956.

¹²⁴ Niskanen 2016, 39–40.

¹²⁵ Blomstedt, *Arkkitehti* 6/1956.

¹²⁶ Blomstedt, *Arkkitehti* 6/1956.

¹²⁷ Blomstedt, *Arkkitehti* 6/1956.

myöhempien aikojen ”paraatiarkkitehtuuri”, hakeutuu nykyarkkitehtuuriimme menneisyyden tarjoamille ”primitiivisille” lähteille.¹²⁸

Jyrkistä rajanvedoista huolimatta historiaa ei jätetty tyystin modernin ulkopuolelle, vaan inspiraatiota löytyi katsomalla menneisyyttä sopivalta etäisyydeltä ja suunnittelulle tuoreesta tulokulmasta. Toistuvat repertuaarit historian ja nykyajan eroavaisuuksista, ajallisten etäisyyksien merkityksistä ja esteettisten ominaisuuksien arvioinnista kohtasivat uutta ja vanhaa perustavanlaatuisesti erottelevan diskurssin alla.

3.2 Uutuudenviehätys

”Martin upea asuntoalue valmiina”,¹²⁹ otsikoitiin *Uudessa Aurassa* Betanankadun Pistetalojen valmistuttua vuonna 1954. ”Se – – nousee katsojan silmien eteen komeana ja valoisan värikkäänä sitä lähestyttäessä Aurajoelta käsin.”¹³⁰ Vastaavia uusia taloja, alueita ja rakennusprojekteja esitteleviä uutisia vilisi sanomalehdistössä taajaan. ”Sekä omia asukkaitamme että etenkin tänne saapuneita vieraita hämmästytti se nopeus, millä uudisrakennus toisensa jälkeen nousi kaupungin keskeisten osien eri puolille”,¹³¹ toteaa arkkitehti Olli Kestilä *Suomen Turku* -lehdessä. Uutuudesta kirjoitettiin ennen kaikkea positiivisena, miellyttävänä ja eteenpäin vievänä voimana.

Uutuus ja nykyaikaisuus rinnastui kauneuteen ja viihtyisyyteen, mutta myös uudenlaiseen asumismukavuuteen. Viihtyisää asuntoa pidettiin yhä enenevässä määrin kriteerinä hyvälle elämälle ja ympäristö nähtiin tärkeänä tekijänä ihmisen fyysisen ja henkisen hyvinvoinnin kannalta.¹³² Uutuudenviehätys verhoutui asuntojen moderniin varusteluun ja toiveeseen asuinmukavuuden noususta. *Turun sanomissa* kirjoitettiin ennätysellisestä uusien asuntojen rakentamistahdistista toiveikkaaseen sävyyn:

Turun kaupungin kevätäänin on viime viikkoina kuulunut paitsi lounaismyrskyjen vinkunaa ja lintujen viserrystä, myös jatkuva porakoneen jyrinä ja vasaroitten pauke. – – se on ollut ilahduttavaa ja toiveita herättävää musiikkia monelle sellaiselle, joka viime vuosina on joutunut kärsimään asuntokurjuudesta.

---

¹²⁸ Pettersson, *Arkkitehti* 12/1953.

¹²⁹ *Uusi Aura* 25.9.1954.

¹³⁰ *Uusi Aura* 25.9.1954.

¹³¹ Kestilä, *Suomen Turku* 2/1960.

¹³² Saarikangas 2002, 59–60.

Asuntotilanteessa pitäisi vähitellen ruveta tuntumaan sen seikan, että nyt melkein yhtäaikaaisesti on valmisteilla yli 1000 ajanmukaisesti varusteltua asuinhuoneistoa.¹³³

Tarve moderneille asunnoille oli ilmeinen: *Uudessa Aurassa* kerrottiin erään uudistalon jokaisen asunnon menneen kaupaksi alle viidessä tunnissa.¹³⁴ Saman otsikon alla lehti kirjoitti:

Kerttulinkatu 16:een tontille, jossa aikaisemmin on ollut vanhoja puutaloja – niinkin primitiivisiä, ettei huoneistoissa ollut edes hellaa – on nyt kohonnut ajanmukainen 7-kerroksinen rakennus. Nykyajan kehityksen mukaisesti on talossa jopa televisiota varten varusteet.¹³⁵

”Primitiivisten” puutalojen ja televisiovarustellun 7-kerroksisen talon välinen kontrasti on ilmeinen. Vastakkainasettelu uuden ja vanhan välillä kulminoitui uutisen katsantokulmassa elämäntyylin muutokseen ja kehityksen tuomiin mukavuuksiin: uutisessa rakennettiin kuvaa puutaloista kehittymättöminä ja uudisrakennuksista ympäröivää kehitystä ilmentävinä. Uuden ja vanhan vastakkainasettelun diskurssi tuotti merkityksellistä kuvaa niin muuttoa suunnitteleville kuin kaupungissa jo asuville – näkemys negatiivisesti mielletystä primitiivisyydestä yhdistyi laajemmin muuhun vanhaan puutalokantaan, kun taas hiljattain kaupunkikuvaan nousseet kerrostalot rinnastuivat uutuudenhohtoon ja kaupunkilaiseen elämäntyyliin moderneine mukavuuksineen. Asumisen esteettinen kokemus sai näin myös merkityksiä vastakkainasettelussa.

Ajanmukainen uudisrakennus esiintyi lehtien uutisissa ja asuntojen myyntitiedotteissa puhtaana ja väljänä: ”Martinmäestä on muodostunut Turun modernein asutusalue, nykyaikainen, ilmava ja viihtyisä”¹³⁶, kirjoitettiin alueen kahden viimeisen talon harjannostajaisvaiheessa. ”Alue antaa eloisan ja värikkään kuvan rakentamisen nykytyylistä, samalla kun se muodostaa ehyen ja sopusuhtaisen kokonaisuuden.”¹³⁷ Otsikot uudisrakentamisesta toistuivat lehtien sivuilla urakoiden alkaessa, talojen saavuttaessa harjakorkeutensa ja lopulta valmistuttua asuin- ja liikekäyttöön. Rakennuksia kuvailtiin esimerkiksi ”upeiksi”, ”komeiksi”, ”kaupunkikuvaa koristaviksi”, ”mielenkiintoisiksi” tai ”kaunistaviksi”.¹³⁸ Repertuaarit tuottivat aktiivisesti positiivista kuvaa aikansa arkkitehtuurin estetiikasta ja nostivat miltei jokaisen liikekeskustan uudisrakennuksen esille esimerkillisenä osana kaunista, uutta ja merkittävää kaupunkikuvaa. Oli selvää, että ihailu ei

---

¹³³ *Turun sanomat* 12.6.1950.

¹³⁴ *Uusi Aura* 19.1.1957.

¹³⁵ *Uusi Aura* 19.1.1957.

¹³⁶ *Uusi Aura* 31.1.1954.

¹³⁷ *Uusi Aura* 31.1.1954.

¹³⁸ esim. *Uusi Aura* 1.12.1951, 30.6.1959; *Turun sanomat* 15.4.1958, 23.4.1964.

syntynyt vain toimittajien päälleliimaamista korulauseista, vaan uudisrakentamisen arvostaminen elämänlaatua parantavana ilmiönä liittyy uutuutta ihannoivaan ja entisestä erottavaan diskurssiin.

Ajatus uudesta ja uutuudesta rinnastui vahvasti laajempaan narratiiviin sodanjälkeisestä maailmasta, joka näkyy myös Mies van der Rohen *Arkkitehdissä* julkaistussa puheessa:

Emme suinkaan ole tietyn ajanjakson lopussa vaan alussa, aikakauden, jota tulee elävöittämään uusi henki ja uudet voimat, uudet teknologiset, sosiologiset ja taloudelliset voimat, ja jolla tulee olemaan uudet välineet ja uudet materiaalit. Ja tämän vuoksi meillä tulee olemaan uusi arkkitehtuuri.¹³⁹

Uutuus ei rajoittunut vain taiteiden tai arkkitehtuurin piiriin, vaan ulottui laajalti kaikille yhteiskunnan- ja elämänalueille, mistä syystä ”uusien voimien” vaikutus taiteenestetiikan alalla oli merkittävä. Van der Rohen mahtipontinen puhe irrotti uuden aikakauden menneestä ja julisti edeltävän päättyneeksi.

Modernit välineet ja materiaalit sekä niiden käyttötavat vaikuttivat väistämättä uuden estetiikan syntyyn ja kulkivat käsi kädessä taiteellisen ilmaisun kanssa. Arkkitehtuurin abstraktista luonteesta huolimatta materiaalien käyttö vaikutti ratkaisevasti myös rakennusten ulkonäköön, jolloin esteettinen ja tekninen muoto nivoutuivat yhteen – arkkitehtoninen kohde oli siten osiensa synteesi.¹⁴⁰ Wickberg kirjoitti:

Rakennustaiteessa ilmenevä pyrkimys antaa materiaalin esiintyä ”aitona”, siten että sen käsittelyssä rajoitutaan vain korostamaan sen luontaista kauneutta, ei suinkaan aina ole ollut hallitsevana länsimaissa. Nykyaikaisessa muodossaan syntyi tämä pyrkimys reaktiona 1800-luvun lopun julkisivujen ja interiöörien runsasta kipsikoristelua vastaan.

Meidän aikamme on synnyttänyt kokonaisen uusien julkisivumateriaalien arsenaalin – lasin, erilaiset metalliseokset, muovin ym. – joilla on sellainen ominaisuus, etteivät ne patinoidu samalla tavoin kuin luonnonkivi, rappaus, tiili, kupari. Siksi nykyaikainen lasi- alumiinilaatikko näyttää vieraalta vanhempien, patinoitujen kivistä tai tiilestä tehtyjen tai rapattujen julkisivujen joukossa.¹⁴¹

Uuden ja vanhan rakennetun ympäristön eroavaisuudet eivät julkisivumateriaalien osalta rajoittuneet itse materiaalien ulkomuotoon, vaan myös niiden ominaisuuksiin ja tapaan kestää aikaa.

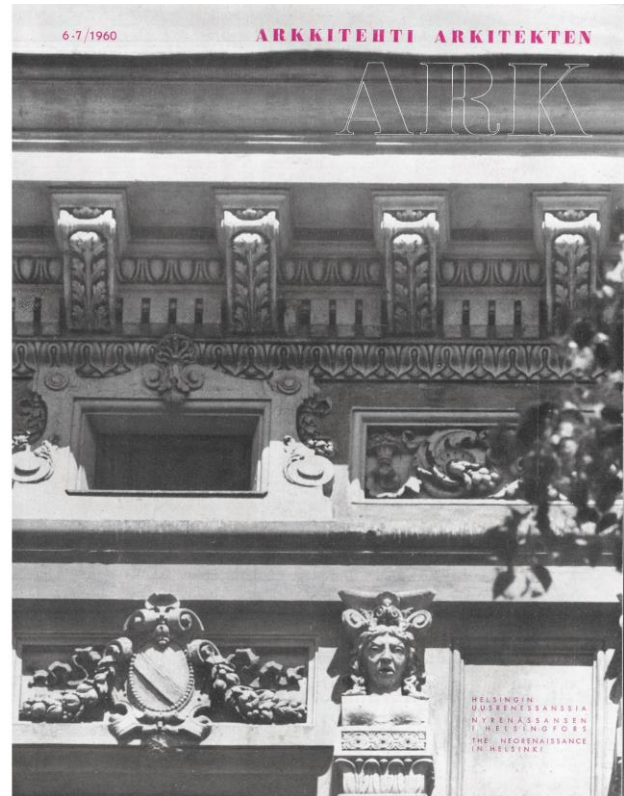
---

¹³⁹ van der Rohe, *Arkkitehti* 12/1960.

¹⁴⁰ Laaksonen 2021, 72.

¹⁴¹ Wickberg, *Arkkitehti* 10/1959.

Materiaalien patinoituminen sai vertauskuvallisen aseman uuden ja vanhan erottajana: perinteisiksi mielletyt materiaalit kuuluivat odotetulla tavalla ajan myötä, mutta uusien julkisivumateriaalien patinoituminen tapahtui aiemmasta poiketen. Esteettinen muutos oli pelkkää materiaalin käyttöä ja muotokieltä kokonaisvaltaisempi, ja kantoi vaikutuksensa yhä pidemmälle aikajänteelle.

KUVA 5–6. ARKKITEHTI-LEHTIEN KANSIKUVAT, ARKKITEHTI 2/1960 & 6–7/1960. Julkisivujen yksityiskohtia Arkkitehti-lehden teemanumeroiden kannessa. Vasemmalla Risto-Veikko Luukkosen suunnittelema Pohjoismaiden Yhdyspankin Siltasaaren toimitalo vuodelta 1960, oikealla Theodor Höijerin suunnittelema Grönqvistin talo vuodelta 1883.

Uusien materiaalien käyttötapa erosi aikaisemmasta, kuten myös Wickberg totesi. Materiaalin rooli osana rakennusta koki muutoksen käyttötavarasta muodon ja arkkitehtonisen ilmaisun itseisarvoksi. Lasi, metalliseokset tai erilaiset levy materiaalit eivät vaatineet muovailua ornamenteiksi tai koristeellisiin muotoihin, vaan niiden arvo perustui ”aitoon”, pelkistettyyn käyttöön ja kunkin materiaalin luontaisiin ominaisuuksiin ja estetiikkaan. Muotoja ja jäsentelyjä saatettiin luoda lisäämällä julkisivuihin esimerkiksi ruudukoita tai horisontaalisia jakoja, joihin kuitenkin toisinaan suhtauduttiin varauksella materiaalien ominaisuuksista johtuen:

Ruudukkofasadi toi pintareliefin herkän probleeman takaisin arkkitehtuuriin. Mutta oliko pilasterien ja simssien ajasta kulunut jo liian kauan, vai olivatko koulut laiminlyöneet opettaa

luonnosten laveeraamisen, vai olivatko uudet materiaalit, metalli ja lasi, liian outoja veistokselliseen tehtävään?¹⁴²

Julkisivuja jäsentelevät elementit toimivat toisinaan veistosta vastaavassa asemassa, mutta uusi suhteisiin ja geometriaan nojaava muotokieli jätti entistä enemmän tulkinnanvaraa verrattuna esittävään veistostaiteeseen.

Oman arvonsa materiaaleille antoi niiden ennennäkemättömyys. Uudet kokeilut kiinnostivat myös turkulaisia, jotka lehtien sivuilla kummastelivat esimerkiksi uutta Pohjoismaiden Yhdyspankin lasi-kuparirakennusta,¹⁴³ Wiklundin tavaratalon alumiiniprofiililistoja ja eterniittilevyjä¹⁴⁴ ja Kultatalon ”harvinaista ja samalla erityisen arvokasta” valkoista lasia ja pronssia.¹⁴⁵ Kuten uusia rakennuksia ylipäänsä, myös niiden rakennusmateriaaleja esiteltiin lehdistössä kuvailevasti. Turkulaisessa lehdistössä materiaalien arvo perustui vahvasti niiden tuomaan uutuuteen ja vaihteluun kaupunkikuvassa. Uutiset toistivat materiaalien erikoisuutta ja ennennäkemättömyyttä Suomessa ja Turussa, ei niinkään muodon tai materiaalinkäytön aitouden merkitystä. Muun muassa *Suomen Turku* -lehdessä todettiin:

Erilaiset uudet julkisivumateriaalit ovat saavuttaneet vähitellen voiton tavallisesta rappauksesta. Kuparin, alumiinin, asbestilevyjen, erikoistiilien, jopa erilaisten puulajien käyttö etenkin rakennusten pääjulkisivuissa antaa kaupunkikuvalle vaihtelua ja rikkautta.¹⁴⁶

Vastakkain asetettiin jälleen uusi ja vanha, mutta myös ”erilainen” ja ”tavallinen”. Uuden tehtäväksi annettiin erilaisuuden tuominen kaupunkikuvaan ja kiinnostavien kiintopisteiden luominen ajallisen etäisyyden tavanomaiseksi muuttaman rakennuskannan keskelle. Useat uutiset antoivat rakennusten julkisivuille omat tehtävänsä kaupungin estetiikan kannalta. Suurimmalla osalla uusista rakennuksista esteettinen rooli liittyi kaupunkikuvan kaunistamiseen, rikastuttamiseen tai kiinnostavuuden lisäämiseen vanhaan rakennuskantaan verraten.¹⁴⁷ Uusien, kiinnostavien materiaalien ja erikoisen arkkitehtuurin kääntöpuolena ”Luostarinmäen vanhan ajan ja nykyajan välille jäävä aikakausi”¹⁴⁸ näyttäytyi erilaisuuden ja esteettisten roolien osalta kahden kiinnostavaksi mielletyn ilmaisukauden väliinputoajana, joka sellaisenaan jäisi tavallisuudessaan unholaan:

---

¹⁴² Ålander, *Arkkitehti* 2/1960.

¹⁴³ *Uusi Aura* 22.5.1960.

¹⁴⁴ *Uusi Aura* 27.10.1956.

¹⁴⁵ *Turun sanomat* 13.12.1958.

¹⁴⁶ Kestilä, *Suomen Turku* 2/1960.

¹⁴⁷ esim. *Turun sanomat* 23.4.1964, 17.5.1964; *Uusi Aura* 30.6.1959.

¹⁴⁸ Penttilä, *Suomen Turku* 4/1960.

– – jäävät nekin rakennukset, jotka arvokkaina säästivät purkamiselta, kyyhöttämään yksinäisinä, huomaamattomina uusien rakennusten välissä. Näin muodostuu tämän ajanjakson kokonaiskuvan luominen tulevaisuudessa ”Vanhaa Turku” etsivälle ylivoimaiseksi tehtäväksi.¹⁴⁹

Erottelemalla uutta ja vanhaa, erilaista ja tavallista tai vanhaa aikaa ja nykyaikaa repertuaarien toteutuminen todellisuudessa tapahtui tarkastelijan aikaan sidotussa kontekstissa ja osana diskurssia, joka erotti nykyhetken menneestä.

3.3 Suosiota ja soraääniä

Käsitellyissä diskursseissa turkulaisen historiallisen ja modernin arkkitehtuurin esteettiset käsitykset voidaan karkeasti jakaa ajallisesti kahteen: 1800-luvun jälkipuoliskoa edeltävän, monumentaaliseksi ja perinteikkääksi miellettyyn ajanjaksoon sekä 1800-luvun lopulta 1900-luvun alkuun ulottuvaan ajanjaksoon, joka pitää sisällään historialliset kertaustyyliä ja varhaisen modernin. Ensin mainitusta uutiset ja artikkelit tuottivat arvokasta ja institutionaalista, jälkimmäisestä puolestaan vierasta ja kaukaista kuvaa suhteessa toisen maailmansodan jälkeiseen modernin estetiikkaan.

Suhtautuminen menneeseen ja historiallisen arkkitehtuurin estetiikkaan vaihteli runsaasti kohteesta, katsantokulmasta ja ennen kaikkea ajallisesta välimatkasta riippuen. Turussa purkutyömaita nousi ympäri kaupunkia vilkkaimmin 1950-luvun puolivälistä 1960-luvun alkuun. Merkittävä osa purkutuomioista jaettiin ilman sen suurempaa vastarintaa,¹⁵⁰ mutta toisinaan lehdistö nosti esiin myös katoavan historiallisen rakennuskannan roolin modernissa kaupungissa. Artikkelit perustelivat purkamista etenkin vanhan rakennuskannan sopimattomalla ulkoasulla suhteessa uuteen ja jatkuvalla kehityksellä – suojelun perusteet puolestaan löytyivät useimmiten muualta, kuin suojeltavan kohteen esteettisistä arvoista. Kontrasti uuden ja vanhan välillä näyttäytyi voimakkaana ja se rakensi kahtiajakoa sekä tietoisesti että tiedostomatta.

Lars Pettersson kirjoitti *Arkkitehdissä*:

Miltei jokainen uusi rakennustyyppi ja arkkitehtoninen muoto vastaa jotakin laajempaa historiallista ja esteettistä ilmiötä. – –

Päivän tunnussana on selvästi käyttökelpoisuus, yksinkertaisuus, elämänmyönteisyys ja vapaus contra edustavuus, juhlallinen klassismi ja akseleihin sidottu symmetria. – –

¹⁴⁹ Penttilä, *Suomen Turku* 4/1960.

¹⁵⁰ Lahtinen 2013, 39; Männistö-Funk 2020, 51–52.

Miltei kautta linjan astuvat ”pimeäksi” tuomitun keskiajan taiteelliset arvot esiin uudessa valossa, kun taas taivaisiin ylistetty renessanssi menettää melkoisen osan glooriansa säteilystä.¹⁵¹

Kiinnostus perinnerakentamista kohtaan heijastui suoraan nykyarkkitehtuurin estetiikkaan ja sen parissa luotuihin käsityksiin historiallisesta rakennustaiteesta. Petterssonin repertuaari kantaa kuvaa modernista suunnittelusta unohdettujen – tässä tapauksessa ”pimeäksi” kutsutun keskiajan – sanansaattajana. Esiin nousi myös yksinkertaisimmillaan käsitys puhtaasta kyllästymisestä ja tarpeesta uudelle ja kiinnostavalle: ”taivaisiin ylistetty renessanssi” on, Wickbergiä siteeraten, tässä vaiheessa jo ”loppuun kulutettu”¹⁵². Pyrkimys täysin uuden arkkitehtuurin ja kaupunkiympäristön rakentamiseen ei sivuuttanut historiaa, vaan löysi menneestä – omista lähtökohdistaan ymmärtäen – sivuutetun juonteen, johon peilata työnsä. Tähän ajatukseen tiivistyi myös diskursseissa toistuva näkemys monumentaalisesta, riittävän ”historiallisesta” historiasta suhteessa ajallisesti liian läheiseen ja temaattisesti liian kaukaiseen lähihistoriaan. Pettersson tiivistä tämän toisessa, myöhemmin *Arkkitehdissä* julkaistussa tekstissään:

Kun monumentti sitten ehtii tulla niin iäkkääksi, että sillä on ympärillään kunnia-arvoisuuden ja harvinaisuuden sädekehä, sitä usein respektterataan esteettisistä puutteista ja virheellisyyksistä huolimatta.¹⁵³

Turun historiallista rakennuskantaa koskevissa diskursseissa arvokkaan aseman saavuttaneet, usein monumentaalisiksi mielletyt rakennukset vastasivat monilta osin maamerkkien tunnuspiirteitä. Sosiologi Kevin Lynch kirjoittaa teoksessaan *The Image of the City* (1960) kaupungin julkisesta kuvasta, jolla Lynch tarkoittaa yksilöiden mielikuvien pohjalta kehittyvää jaettua kuvaa kaupunkiympäristöstä. Kuvaa määrittävät fyysiset kaupunkirakenteet, jotka Lynch jakaa viiteen: polkuihin, reunoihin, alueisiin, solmukohtiin ja maamerkkeihin (*paths, edges, districts, nodes, landmarks*).¹⁵⁴ Maamerkille tyypillistä on maiseman taustasta tai ympäröivistä rakennuksista erottuminen, kontrasti ympäristöön ja sen tuoma tunnistettavuus. Maamerkkien käyttöön liittyy usein yhden rakennusta määrittävän elementin valitseminen monien joukosta, joka luo sille identiteetin ja tunnistettavuuden suhteessa kaupunkiin ja kuljettuihin reitteihin.¹⁵⁵

---

¹⁵¹ Pettersson, *Arkkitehti* 12/1953.

¹⁵² Wickberg, *Arkkitehti* 3/1956.

¹⁵³ Pettersson, *Arkkitehti* 6/1960.

¹⁵⁴ Lynch 1960, 46–47.

¹⁵⁵ Lynch 1960, 48; 78–80.

Turussa merkittävin institutionaalinen ja monumentaalinen arkkitehtuurikeskittymä oli Tuomiokirkon ympäristö. Lehdistö esitti vanhat maamerkit suojelun arvoisina ja pysyvinä merkkeinä menneestä, eikä niiden estetiikasta kirjoitettu vieraana tai epäsovivana. ”Vanha Turku” eristettiin repertuaarein usein omaksi tilalliseksi ja historialliseksi alueeksi: kyseessä oli Tuomiokirkon ja Vanhan Suurtorin ympärille rajattu kulttuuriympäristö, tietynlainen kupla, mistä myös näkyi ajan tarve järjestykselle ja luokittelulle. Historiallisen estetiikan paikka ei ollut liikekeskustan arvokkailla tonteilla, vaan sille osoitettiin oma ulkoilmamuseon kaltainen alueensa toisaalta.

Säilyttääkseen kaupungissa yhtenäisen kuvan ja saadakseen lisää tilaa uusille rakennuksille ja liikenteelle, Olavi Laisaari kaavaili erillisen historiallisen alueen perustamista, jonne arvokkaimmat vanhat rakennukset voitaisiin siirtää.¹⁵⁶ Eino Penttilä ehdotti museokaupunginosan paikaksi juuri Tuomiokirkon takaista aluetta, joka oli jo valmiiksi eheässä ilmeessä:

Tällaiseksi ”rauhotusalueeksi” olisi — ja kiireellisesti — saatava Tuomiokirkon takainen Aurajoen — Tehdaskadun — Henrikinkadun rajoittama alue. Talot ja tontit kaupungin omistukseen, tyyliltään arvottomat rakennukset pois ja niiden tilalle muualta siirrettävät arvokkaat rakennukset tilalle. Suurta pieteettiä noudattaen ne – asumiskelpoisiksi korjattuina ja kaupungin vuokraamina asuntoina – muodostaisivat elävän museokaupunginosan.¹⁵⁷

Repertuaari ”tyyliltään arvottomat” viittaa kuitenkin siihen, että kaikki historialliset rakennukset eivät olleet samalla lähtöviivalla museoaluetta perustettaessa. Penttilä ei ottanut enempää kantaa siihen, mitkä rakennukset olisivat riittävän ”arvokkaita” alueelle siirrettäväksi. *Uusi Aura*, jossa niin ikään käytiin vilkasta keskustelua suojeltavista ja mahdollisesti siirrettävistä kohteista, sen sijaan kertoi museolautakunnan laatineen jo suojeltavien kohteiden listan. Lehti otsikoi näyttävästi ”Kamppailu vanhasta Turusta alkanut – Tunteiluako vai perinnön polkemista?”¹⁵⁸, mikä heijasteli vahvaa vastakkainasettelua mielipiteissä ja loi kuvaa mustavalkoisesta kyllä-ei-kysymyksestä. Yksinkertaistaminen toimi myös vakuuttamisen keinona. Artikkelin pohdi museoalueen perustamista, ja totesi, että siirrettävien kohteiden tulisi olla ”kulttuuriarvoltaan todella rikkaita”.¹⁵⁹ Heti alkuun se nosti esiin kysymykset:

---

¹⁵⁶ *Turun sanomat* 15.1.1957.

¹⁵⁷ Penttilä, *Suomen Turku* 4/1960.

¹⁵⁸ *Uusi Aura* 27.1.1957.

¹⁵⁹ *Uusi Aura* 27.1.1957.

Mutta kuka maksaa ”viulut” ja onko meillä varaa pitää vanhaa rakennusta jollakin keskikaupungin kalliilla tontilla? Entä missä on se lakipykälä, joka määrittelee kulttuuri- ja taidehistoriallisen rakennuksen arvon ja määrää, milloin rakennus on säästettävä?¹⁶⁰

Kysymyksenasettelu lähti alkujaan liikkeelle ajatuksesta, että vanhan rakennuksen suojele oli perusteltava sekä juridisesti että taloudellisesti. Uuden rakentamisen perustelut ymmärrettiin itsestäänselvyytenä eikä taustalla vallinnutta diskurssia historiallisen ja modernin rakennuskannan vastakkainasettelusta kyseenalaistettu.

Uuden Auran artikkeli nosti myös esiin vanhan rakennuskannan puoltajia, jotka monet toivoivat lainsäädännöllistä tukea suojelukysymykselle. Historiallisen rakennuskannan puolustuksen argumentit nojasivat kaupungin perintöön ja ”vanhoille ajoille tyypillisten näkymien”¹⁶¹ säästämiseen tuleville sukupolville. Rakennusten puhdasta arkkitehtonista tai esteettistä arvoa ei mielletty lehdissä käytävissä keskusteluissa riittäväksi perusteeksi suojelulle, vaan kohteella oli oltava omintakeinen asemansa kaupungissa, esimerkiksi osana historiallista kaupunginosaa tai näkyvänä ympäristötaiteellisenä kohteena. Arkkitehti Anna-Lisa Stigell huomautti:

Meillä ei ole oikeutta häikäilemättömästi muuttaa ja hävittää niitä piirteitä, joita emme itse ole luoneet ja jotka jo monelle turkulaispolvelle ovat oleellisimpia piirteitä kaupunkimme kasvoissa.¹⁶²

Arkkitehti V. K. Kahran argumentti asettui puolestaan tätä vastaan: ”Nykyajan kaupunkisuunnittelijat taitavat tehtävänsä yhtä hyvin kuin ne, joiden tekemien katukuvien ja rakennusmuistomerkkien puolesta tänäänkin taistellaan.”¹⁶³ Kahtiajako näyttäytyi vanhojen ”muistomerkkien” ja uuden kehityksen kautta. Vanhan rakennuksen rooli muutettiin arkkitehtonisesta, toiminnallisesta tai esteettisestä kohteesta muistomerkiksi, jolloin sen ainoaksi ominaisuudeksi ja arvoksi jäi ikäänsä ja sen myötä saavutettuun asemaansa pohjaava historiallisuus – tällöin rakennusten kurioositeettimainen keräily ja sijoittaminen ulkoilmamuseoon tuntui loogiselta jatkumolta niiden elämänkaareissa. Myös historiallisen rakennuskannan suojele ajaneet repertuaarit tukivat osaltaan uuden ja vanhan välisen ristiriidan diskurssia luokittelemalla ja eristämällä vanhan osaksi museokokonaisuutta, aktiiviseen toimintaan ja kehitykseen keskittyneen rakennetun ympäristön ulkopuolelle.

---

¹⁶⁰ *Uusi Aura* 27.1.1957.

¹⁶¹ *Turun Sanomat* 15.1.1957.

¹⁶² *Uusi Aura* 27.1.1957.

¹⁶³ *Uusi Aura* 27.1.1957.

Uuden Auran artikkeli herätti keskustelua, sillä lehdessä julkaistiin vielä pääkirjoitus lisäkommenttina keskusteluun otsikolla ”Taistelu Turusta”.¹⁶⁴ Tekstissä ymmärrettiin keskustelun molempia osapuolia: ”Yhtä epätervettä kuin olisi kieltää kehityksen rakentavien voimien esillepääsyä myös Turussa, yhtä vastuutonta olisi lähteä harkitsemattomasti ja kaikki pieteettinäkökohdat syrjäyttämällä raivaamaan tietä uudelle – –.”¹⁶⁵ Sävyltään teksti oli sovitteleva ja kompromissinhakuinen, mikä oli ajan purku- ja suojelukeskusteluissa suhteellisen harvinaista – repertuaari asettui osittain vallitsevaa diskurssia vastaan.

Turun pitkäaikaisin kaupunginjohtaja, Väinö J. Leino, kirjoitti *Suomen Turku* -lehdessä julkaistussa artikkelissaan pian kaupunginjohtajaksi nimityksensä jälkeen:

Kaupungin kuva on muuttunut, mutta samalla kadulla rinnakkain voimme nähdä upouutta ja nykyaikaiset vaatimukset vastaavaa rakennustoiminnan tulosta ja vanhentunutta, ajan hampaan kuluttamaa ja jo tuomittua heikkoa jätettä menneiltä ajoilta.¹⁶⁶

Vaikka Turkuseura perustettiin vastareaktionä historiallisen rakennuskannan katoamiselle,¹⁶⁷ sen toimittaman lehden sivuilla julkaistiin artikkeleja monesta näkökulmasta. Leinon artikkeli huokui tulevaisuudenuskoa, mikä oli uuden kaupunginjohtajan roolille sopiva tapa vaikuttaa ja vakuuttaa. Luotto nykyaikaan ja kehitykseen rinnastui ”heikkoon jätteeseen”, josta ei voi nostaa esiin yhtäkään positiivista, tai edes neutraalissävytteistä mielikuvaa. Kiinnostavaa on myös, että modernia rakennettua ympäristöä kuvattiin nimenomaan ”rakennustoiminnan tuloksena”: moderni arkkitehtuuri asetettiin näin tietoiseksi ja suunnitelmalliseksi, kaupunkia kehittäväksi toiminnaksi. Tämä funktio jätti historiallisen rakennuskannan muodostuminen orgaaniseksi, spontaaniksi ja päämäärättömäksi – jotka kaikki rinnastettiin samassa yhteydessä negatiivisiksi piirteiksi miellyttävän kaupunkiympäristön kannalta. Samanlaista kuvaa tuotti myös sanomalehdistö. Otsikot, kuten ”Vanha väistyy uuden tieltä”,¹⁶⁸ ”Keskikaupunki alkaa kohentua”,¹⁶⁹ tai ”Uuden kaupunkisuunnittelun läpimurto jo tapahtumassa”¹⁷⁰, kertoivat osaltaan historian ja nykyajan monimutkaisesta suhteesta. Yksittäisiä purku-uutisia määrittäneistä ja yhdistävistä repertuaareista kasvoi näin sanomalehtien sivuille toistuva diskurssi kaupunkikuvan muutoksista.

---

¹⁶⁴ *Uusi Aura* 29.1.1957.

¹⁶⁵ *Uusi Aura* 29.1.1957.

¹⁶⁶ Leino, *Suomen Turku* 2/1964.

¹⁶⁷ Männistö-Funk 2022, 52.

¹⁶⁸ *Uusi Aura*, 14.1.1959.

¹⁶⁹ *Uusi Aura*, 24.3.1954.

¹⁷⁰ *Turun sanomat*, 14.2.1963.

Toisinaan historiallista rakennuskantaa sivuttiin myös jälkiviisaasti yllättävissä konteksteissa. Säveltäjä L. Fichtelbergeriä koskeva artikkeli keskittyi suurimmilta osin hotelli Phoenixin talon syntyhetkien kuvaamiseen, joissa jo puretusta talosta rakennettiin – kenties ilman tarkoituksellista motiivia – vierasta ja kaukaista kuvaa:

Tunnelma noilla päivällisillä [rakennuksen vihkiäiset vuonna 1878] ei muistelmien mukaan ollut erikoisen innostunutta eikä yhtään puhetta niillä pidetty. Kuiskailtiinpa sen jälkeisellä tutustumiskierroksella puoliääneen siitäkkin, että eikö noilla rahoilla olisi saatu jotain turkulaisoloihin viihtyisämpää ja soveltuvampaakin aikaan. Tällainen oli kastajaishetki Hotelli Phoenixilla. – se [hotelli Phoenixin talo] tuskin koskaan saavutti sitä keskeistä sijaa turkulaisten elämässä, mitä sille syntyvaiheissa kaavailtiin.¹⁷¹

Vastaavat repertuaarit edesauttoivat osaltaan uuden hyväksymistä vanhan tilalle. Historialliseen arkkitehtuuriin liittyivät nostalgian tunteet, joiden merkityksiä ja merkityksellisyyttä voitiin kumota viemällä siltä perusta: kun rakennus nähtiin jo avajaispäivänään yleisesti epäsopivana, oliko perusteltua puhua sen puolesta myöhempinä aikoina? Jos rakennus ei elinaikanaan ehtinyt saavuttaa historiallisesti merkittävää asemaa tai yksikään ryhmä ei kokenut tilaa omakseen, oli myös myöhemmän sukupolven hankalaa löytää yhteys sen edustaman arkkitehtuurin tai tilan juuriin. Näin ollen uusi, suunnitelmallinen estetiikka on voinut tuntua aikansa tarkastelijalle helpommin lähestyttävältä tai samaistuttavalta ja on välittynyt uuden ja vanhan vastakkainasettelun diskurssin osana eteenpäin.

Uuden ja vanhan yhdistämistä pidettiin yleisesti taidokkaana, joskin vaikeana tehtävänä. Krister Korpela pohti aihetta *Arkkitehdissä*:

Uudet, hyvin suunnitellut rakennukset kuvastavat elinvoimaa ja pyrkimystä eteenpäin, vanhojen, arvokkaiden rakennusten säilyminen osoittaa kunnioitusta, mutta uuden, tarkoituksenmukaisen taitavasti ja määrätietoisesti toteutettu, sopusointuinen yhdistäminen vanhaan perintöön todistaa oikeasta kulttuuritunteesta, joka tajuaa nykytodellisuuden vaatimukset ja kunnioittaa korvaamattomia arvoja.¹⁷²

Säilytettävän arvoisia rakennuksia ei Korpelan mielestä ollut Suomen kaupungeissa ”suinkaan runsaasti”,¹⁷³ minkä vuoksi erityisen arvokkaiden ja arkkitehtonisesti korkealaatuisten rakennusten suojelu oli ensisijaisen tärkeää. Perustellun suojelutyön vastakohtaksi Korpela nimeää

---

¹⁷¹ *Uusi Aura* 9.8.1959.

¹⁷² Korpela, *Arkkitehti* 7/1954.

¹⁷³ Korpela, *Arkkitehti* 7/1954.

”todellisuudesta vieraan museofanatismiin”.¹⁷⁴ Nopeasti muuttuvassa kulttuuriympäristössä säilytettävä rakennuskanta tuli valita tarkkaan ja yhdistää mutkattomasti uuteen, jotta historialliset rakennukset eivät jäisi irrallisiksi kuriositeeteiksi uuden arkkitehtuurin keskelle.

Turun sanomissa esiteltiin ”erinomaisen onnistunut”¹⁷⁵ esimerkki uuden ja vanhan kohtaamisesta. Lehti nosti Ranskassa sijaitsevan, toisen maailmansodan aikana pitkälti tuhoutuneen Caenin parrasvaloihin sekä historiallisena että yhtenä maan moderneimpana kaupunkina. ”Caen’in jälleenrakennustyössä on toimittu yltiöpäisen rohkeasti”, kertoi artikkeli, ”Historiallinen osa kaupunkia on säilytetty, joskin sitä on samalla käytetty kunnioittavalla tavalla hyödyksi.”¹⁷⁶ Moderneihin kehyksiin asetettu restauroitu rakennuskanta nähtiin ensisijaisen tärkeänä elementtinä kaupungille, mutta erityisen kiitoksen saivat valtavaa väestönkasvua helpottavat, uutuutta hohtavat asuinkerrostalot sekä uudenlaiset kaupunkielämän toiminnot, kuten ”elektroniruokatavarakauppa”.¹⁷⁷ Caenin tapaus peilautui osiltaan Turkuun: artikkelissa esitelty historiallinen rakennuskanta oli monumentaalista ja keskiaikaista, jota myös Turun kontekstia koskevat repertuaarit pitivät korkeimmassa arvossa. Myös suuri väestönkasvu ja asuntojen tarve heijasteli Turun tilannetta, samoin kaupungin kehittyvä kulttuurielämä – Caen oli malliesimerkki nopeasti kehittyvästä ja modernista kaupungista.

Ahti Korhonen kirjoitti *Arkkitehdissä*:

Huono talo sijoitettuna jotenkuten vanhan hyvän viereen voi olla heikompi ratkaisu kuin vanhan hyvänkin poistaminen ja vielä paremman tekeminen tämän sijaan. Pelkkä ikä ei tee mistään arkkitehtuuria, ellei sillä tähän tarvittavia ominaisuuksia jo ole olemassa, historiallisia arvoja kylläkin.¹⁷⁸

Artikkelissa korostui repertuaari ’arkkitehtuuri’-termin käytön oikeutuksesta. Tekstistä tulee ilmi, miten rakennusten ikää koskeva diskurssi elettiin todeksi: arkkitehtoninen arvo ei syntynyt ajan mittaan, vaan se luotiin suunnittelupöydällä. Pitkä ikä antoi rakennukselle vain historiallisen kerrostuman. Repertuaari ymmärsi arkkitehtuurin käsitteen modernismin aikaa määrittäneiden vaatimusten kautta, jolloin suunnittelutyöhön ja taiteelliseen ilmaisuun liittyvä diskurssi

---

¹⁷⁴ Korpela, *Arkkitehti* 7/1954.

¹⁷⁵ *Turun sanomat* 13.4.1965.

¹⁷⁶ *Turun sanomat* 13.4.1965.

¹⁷⁷ Lehti kertoi kaupan olevan ensimmäinen laatuaan Ranskassa. Elektroniruokatavarakaupassa asiakkaat valitsivat haluamansa tuotteet näytteille asetettujen tavaroiden joukosta, ottivat niille reikäkortit ja laittoivat kortit koneeseen, joka välitti tiedon varastolle. Tuotteet saapuivat pakattuina kymmenessä minuutissa laskun kera.

¹⁷⁸ Korhonen, *Arkkitehti* 4/1962.

selkeydestä, harmoniasta ja universaaliudesta yhdistyy diskurssiin uuden ja vanhan välisestä ajallisesta etäisyydestä.

Vanhan rakennuskannan tuli perustella olemassaolonsa suhteessa uuteen – poikkeuksen muodostivat institutionaalisen ja monumentaalisen aseman saavuttaneet kohteet. Historiallisen arkkitehtuurin suojelua ei automaattisesti pidetty kehityksen jarruna tai ”museofanatismina”, mutta suojelun arvoisen arkkitehtuurin tuli olla sekä esteettisesti että historiallisesti erityislaatuista ja harmonisesti yhdistettävissä moderniin. Suojelua käsitelleissä teksteissä, kuten museokaupunginosan kuratointia tai perinteiden säilyttämistä koskevissa repertuaareissa esteettisyys sai ominaisuutensa joko suhteessa kokonaisvaltaiseen miljöön harmoniaan tai uuden ja vanhan puhtaasti visuaalisena erottajana.

4 Moderni kaupunkilainen

4.1 Arvokas arki

Emily Hodges määrittelee artikkelissaan ”Architecture and Embodied Free Play” (2020) arkkitehtuurin elämän kiteytymänä, joka syntyy ja säilyy ihmisten jokapäiväisten toimintojen kautta. Esteettinen ympäristö tukee ihmisen toimintaa, ja toiminnan kautta esteettisten kokemusten mahdollisuudet ympäristössä rikastuvat.¹⁷⁹ Arkielämä ja siihen liittyvä toiminta ovat siten estetiikan ja sen kokemisen olennaisia ominaisuuksia ja ilmentymiä. Jokapäiväinen kaupunkielämä nousi modernismin aikana uudella tavalla huomion kohteeksi sille annettujen esteettisten merkitysten kautta, jolloin myös arkkitehtuurin toiminnallisuudelle rakennettiin uusia esteettisiä ulottuvuuksia.

Hakon Ahlberg esitelmöi Suomen Arkkitehtiliiton 60-vuotisjuhlassa vuonna 1952 otsikolla ”Arkipäivän arkkitehtuuria”:

Olemme kiinnostuneita poikkeustapauksista, merkillisestä, loisteliaasta, eksentrisestä, kalliista tai hyödyttömästä, mutta käänämme katseemme välinpitämättömästi pois siitä, joka on tunnusmerkillistä ja muotoa-antavaa koko elämällemme, päivittäinen miljöömme, siitä, joka muodostaa aherruksemme ja lepohetkiemme kehyksen. Teemme pesäeron hyödyllisen ja kauniin, rakentamisen ja arkkitehtuurin välillä. Siinä piilee koko kulttuurimme vaara – pohja on heikko.¹⁸⁰

Ahlberg kritisoi loisteliaan ja jokapäiväisen erottelua sekä kauneuden erottamista arkielämästä ja jokapäiväisestä miljööstä. Repertuaari nosti arkielämän kehyksen toiminnan keskipisteeksi ja arkkitehtuurin sen palvelijaksi, sekä liittyi tiiviisti osaksi arjen estetisoinnin diskurssia: ”Kehitys, jonka on tarkoitus muuttaa arkkitehtuuri monumentaalisen kerskailevasta inhimillisen arkipäiväiseksi.”¹⁸¹ Tästä syntyi kuva koristeellisesta, mahtipontisesta ja monumentaalisesta arkkitehtuurista esteettisesti eriarvoistavana ja kerskailevana merkinä menneestä arvovallasta. Esteettinen siirtymä arkipäivän raameihin tapahtui vaatimattoman, mutta arvokkaan jokapäiväisen elämän ihanteen kautta, mikä puolestaan kulki käsi kädessä perinnearkkitehtuurin ihannoinnin kanssa:

---

¹⁷⁹ Hodges 2020, 228.

¹⁸⁰ Ahlberg, *Arkkitehti* 5/1952.

¹⁸¹ Ahlberg, *Arkkitehti* 5/1952.

– – yksinkertainen, köyhä ja hyödyllinen on kohonnut suuruuden ja taiteen aateluuteen. Siihen, mikä kenties on vaikeimmin saavutettavissa – yksinkertaisuuden suuruuteen. Haluaisin kutsua sitä arkipäivän arvokkuudeksi.

Älkää luulko, että sellainen syntyy itsestään, vaikka luova käsi olisikin anonyymi. Sama tuntematon luomisvoima, sama esteettisesti pettämätön varmuus, joka on tunnusmerkillistä kaikelle vanhalle kansantaiteellemme, on tässäkin mukana.¹⁸²

Arkipäiväinen, pröystäilemätön estetiikka asettui intellektuellin asemaan. Kauneuden löytäminen yksinkertaisuudesta ja niukkuudesta oli arvokasta ja haastavaa taiteellista toimintaa, jolloin monumentaalinen, koristuksiltaan rikas estetiikka jäi sisällöltään ontoksi. Ahlberg esitti ihanteen anonyymistä ”luomisvoimasta”, joka irtautui niin vanhoina maestroina nähdyistä arkkitehtuurin suurnimistä¹⁸³ kuin vallitsevista kauneusihanteista.

Tärkeyden tai aseman korostamisen esteettiset keinot pohjasivat rakennuksen jokapäiväisen käytön sisältämiin toimintoihin ja niiden arvottamiseen. ”Monumentaalirakennuksiin sisältyy inhimillisen toiminnan arvojako, ja se on jäte vanhoilta ajoilta ja jatkuvasti vähenevä”,¹⁸⁴ esitti Olavi Laisaari ja kysyi:

Jos rakennukset suunnitellaan niissä tapahtuvan toiminnan kehyksiksi ja välikappaleiksi, ja kaikki inhimillinen toiminta on samanarvoista, kuinka silloin voidaan korostaa jonkun rakennuksen suurempaa arvoa arkkitehtonisin keinoin?¹⁸⁵

Arkielämän arvokkuuden diskurssi, johon myös Laisaaren repertuaari kuuluu, sisälsi ymmärryksen toimintojen tasavertaisuudesta suhteessa toisiinsa. Kodissa tapahtuvat askareet saivat arjesta kirjoitettaessa yhtä tärkeän aseman kuin monumentaalirakennuksissa tapahtuvat toiminnot, jolloin jokapäiväinen, pelkistetty ja tasavertaisuuden symboliksi asettuva estetiikka nähtiin kauniina ja merkityksellisenä:

– – asunto on yhtä tärkeä kehys ja välikappale inhimilliselle toiminnalle kuin kaikki muut rakennukset ja rakennelmat yhteensä.¹⁸⁶

Toimintojen ja niiden kautta esteettisten arvojen uudelleenarviointi toisiinsa nähden tasavertaisiksi peilasi myös kodin puitteiden sisällä tapahtuviin muutoksiin. Moderni ja siihen liittyvät diskurssit

---

¹⁸² Ahlberg, *Arkkitehti* 5/1952.

¹⁸³ ks. esim. Niskanen 2016, 36.

¹⁸⁴ Laisaari 1962, 34.

¹⁸⁵ Laisaari 1962, 34.

¹⁸⁶ Laisaari 1962, 32–33.

ulottuivat representaatioiden tasolta jokapäiväiseen elämään ja arjen tiloihin. Siten moderni muodostui osaksi yhä suurempien massojen arkea sekä esteettisesti että elämisen rutiinien jäsentelyllä.¹⁸⁷ Laisaari tarkasteli vuoden 1952 yleiskaavassa perhetyyppien kehitystä ja totesi yhdessä asuvien perheenjäsenten luvun pienenevän jatkuvasti. Sekä Laisaari että paikallislehdistö pitivät ilmiötä huomattavana ja etenkin asutosuunnittelun kannalta ratkaisevana.¹⁸⁸ Samoin sekä lasten että kotiäitien ja kotiapulaisten suhteellinen lukumäärä oli laskussa.¹⁸⁹ Kodin perusyksiköiden ja perinteisten jäsentelyjen muutoksessa arki ja asumisen ympäristöt estetisoitiin osaksi uutta ja ylevää, vanhan pois pyyhkivää kehitystä.

Tekstit esittivät arkielämän paitsi arvokkaana, myös alati muuttavana. Olavi Laisaaren jälkeen Turun asemakaava-arkkitehtina toiminut Pekka Sivula kirjoitti *Suomen Turku* -lehdessä kaupungin kehityksestä ja totesi: ”Kaupungin keskusta, jonka luonnollisesti tulisi olla ennen kaikkea liikekeskus, onkin nyt muodostunut tiheimmin kansoitetuksi asuntoalueeksi kaikkine etuineen ja haittoineen.”¹⁹⁰ Sivula kuvasi keskusta-aluetta laajaksi ja ”rakenteeltaan epämääräiseksi”¹⁹¹ tavoitteenaan tehdä uusi kokonaissuunnitelma toisaalta arjen ja liike-elämän toimintojen erottamiseksi ja toisaalta keskustan tarpeettoman liikenteen vähentämiseksi. Kahta vuotta myöhemmin *Turun sanomat* julkaisi artikkelin ”uuden kaupunkisuunnittelun läpimurrosta”,¹⁹² jossa todettiin suunnittelun inhimillisyyden vaatimuksen koskevan myös ”keskustoja ja city-elämää”.¹⁹³ Artikkelin toivoi Turun keskustaan ”niin henkeä kuin tehokkuuttakin” sekä ”esteettisiä tekijöitä”,¹⁹⁴ ja vastusti arkielämän tai kaupunkilaisten sulkemista liikekeskustan ulkopuolelle. Sune Lindström kirjoitti *Arkkitehti*-lehdessä:

Kuinka kiinteästi tahansa olemmekaan sidotut käsityksiimme ihmisen ”luonnollisesta ympäristöstä”, ihmisen ”luonnollisesta” tavasta asua jne., on teknillinen kehitys ennenpitkää muuttava tämän ”luonnollisen”. Elämme miljöövallankumouksen aikaa sekä sisäisesti että ulkonaisesti.¹⁹⁵

Tekstissään Lindström punoi arjen ja käsitykset sen luonnollisuudesta osaksi jatkuvaa kehitystä. Luonnollisuus rinnastui pysyvyyteen, pysähtyneisyyteen ja perinteeseen, joiden vastakohtaksi

---

¹⁸⁷ Saarikangas 2002, 502.

¹⁸⁸ Laisaari 1952, 95.

¹⁸⁹ Laisaari 1952, 95.

¹⁹⁰ Sivula, *Suomen Turku* 4/1961.

¹⁹¹ Sivula, *Suomen Turku* 4/1961.

¹⁹² *Turun sanomat* 14.2.1963.

¹⁹³ *Turun sanomat* 14.2.1963.

¹⁹⁴ *Turun sanomat* 14.2.1963.

¹⁹⁵ Lindström, *Arkkitehti* 7/1961.

asetettiin tekninen kehitys ja sen mukanaan tuoma nopean ja laajan muutoksen ”miljöövallankumous”. Arjen ympäristöjen muutos oli siten kokonaisvaltainen: kohteena ei ollut vain fyysinen ympäristö, vaan historiallinen käsitys sen merkityksistä.

Osa suunnittelijoista ja kritikoista näki modernin kaupunkiympäristön myös arjen ja ihmisen vastaisena ilmiönä. Kotiin ja perheeseen liitetyt konservatiiviset arvot sekä modernin elinympäristön jatkuva kehitys ja edistys saatettiin asettaa toistensa vastakohtiksi,¹⁹⁶ ja esimerkiksi sosiologi Henri Lefebvre kritisoi elitististä modernismia arjen hyljeksimisestä ja unohtamisesta.¹⁹⁷ *Arkkitehti*-lehdessä julkaistussa paneelikeskustelussa Kalevi Lankinen kommentoi: ”Onko tosiaan inhimillistä asua monen sadan perheen kolossissa ja vielä niin korkealla maasta, että äidin on hankittava megafoni voidakseen huutaa pihalla leikkivät lapset syömään!”¹⁹⁸ ja päätti puheenvuoronsa: ”Ihmisen unohtaminen kai on ajan hengessä.”¹⁹⁹ Ihmisen pienuutta korostavat suuret skaalat ja ”kolosseiksi” nimitetyt kerrostalot loivat arjen arvokkuuden sijaan mielikuvaa kasvottomasta massasta epäinhimillisten, perheille sopimattomien kerrostaloalueiden harmaassa miljöössä. Lefebvren ja Lankisen esittämät epäinhimillisyyden repertuaarit asettuivat arjen ylevyyden diskurssia vastaan, mutta toisaalta tunnustivat arkielämän esteettiset merkitykset huomioimalla niiden piirissä vallinneet puutteet.

Turussa kaupunkiarjen esteettisiä näkymiä elävöittivät niin työnteon kuin vapaa-ajan toimet. ”Alajuoksukin on puettu arkisen työn viehkeään hyörintään. Jo ahkeruus sinänsä on kauneutta”,²⁰⁰ kirjoitti Osmo Järvi *Suomen Turussa*. Repertuaarissa toiminnallisuus sai kauneudellisen luonteen, joka kasvatti myös kaupunkiympäristön arvoa arjen estetisoinnin kautta. *Uudessa Aurassa* julkaistiin laaja parvekkeita ja niiden käyttöä koskeva artikkeli. ”Mitä tulee parvekkeitten edustamiin kauneusnäkökohtiin, niin arkkitehdit pitävät niitä merkittävinä. – – Julkisivu elää aivan toisella tavalla silloin, kun siinä on parvekkeita, joiden vaikutelmat muuttuvat pitkin päivää”,²⁰¹ artikkeli kertoi. Myös *Suomen Turussa* ihasteltiin parvekkeiden vaikutusta kaupunkiin. ”Ehkä merkittävin terveydellinen parannus muuten yhä pieneneviin asuntoihin on parvekkeen läpilyönti”, kirjoitti arkkitehti Olli Kestilä *Suomen Turku* -lehdessä: ”Ihmisten liikkuminen niillä, samoin kukat antavat värikkyyttä. Ne ovat luoneet ilahduttavan lisän kaupunkikuvaan.”²⁰² Kestilän repertuaari loi arkisesta toimeliaisuudesta, kuten puutarhamansikoiden kasvatuksesta, vauvojen nukuttamisesta tai

---

¹⁹⁶ Saarikangas 2002, 503.

¹⁹⁷ Lefebvre 1974, 389–390.

¹⁹⁸ Lankinen, *Arkkitehti* 7/1961.

¹⁹⁹ Lankinen, *Arkkitehti* 7/1961.

²⁰⁰ Järvi, *Suomen Turku* 1/1959.

²⁰¹ *Uusi Aura* 31.7.1960.

²⁰² Kestilä, *Suomen Turku* 2/1960.

vapaa-ajan vietosta parvekkeella loikoillen osan arjen diskurssia, esteettistä kaupunkia ja modernia elämää.

Arkea ja kaupunkilaisuutta koskevan diskurssin kautta rakentui esteettinen resonanssi arkea elävän ja sitä tarkastelevan välille. Esteettisen tarkastelun kohteena eivät ole yksilöt, vaan arjen ympärille rakennetut ihanteet ja konseptit. Hagmanin mukaan vastaavassa dialogissa kokemus kauneudesta ja esteettisyydestä syntyy taipumuksesta ihannoida kohteita, jotka samaan aikaan puhuttelevat tiedostamattomia muistoja ja fantasioita sekä ovat luonteeltaan katoavaisia.²⁰³ Teoksessaan *Beauty* (1999) James Kirwan esittää katoavaisuuden seuraavasti: ”Beauty involves a holding fast to what exists only in the slipping away.”²⁰⁴ Arkisten toimintojen esteettinen kokeminen pohjautuu toiminnan luonteeseen väliaikaisena ja ohimenevänä. ”Toiset kattavat suurehkolle ja näkösuojassa olevalle parvekkeelle kahvipöydän tyynenä suvi-iltana, monet lekottelevat niillä aurinkoisina päivinä – – toiset pitävät niillä vauvojaan nukkumassa”,²⁰⁵ kuvaili *Uusi Aura* eräitä hetkiä, jotka rakennetun ympäristön tarkastelija saattoi nähdä ainutlaatuisina ja katoavaisina merkkeinä arjen kokonaisvaltaisesta estetiikasta.

4.2 Kaupunki liikkeessä

Turun sanomissa ja *Uudessa Aurassa* uutisoitiin lukuisia kertoja Turun Kansallis-Osake-Pankin uuden konttoritalon rakennusvaiheista. Vuonna 1964 valmistunut Viljo Revellin suunnittelema, KOP-kolmiona tunnettu liikerakennus herätti huomiota sanomalehdistössä sekä erikoiseksi kuvailun muotonsa että nykyaikaisten puitteittensa vuoksi. ”Suomen upeimmaksi ja nykyaikaisimmaksi pankkitaloksi”²⁰⁶ tituleerattu rakennus kätki sisäänsä myös Suomessa täysin uuden palvelun: ”Pankkitaloon liittyy myös meikäläisissä oloissa ensi kerran toteutettu erityinen autopankki, – – jossa autoilevaa yleisöä voidaan palvella kaikissa pankkiasioissa.”²⁰⁷

---

²⁰³ Hagman 2005, 96.

²⁰⁴ Kirwan 1999, 49.

²⁰⁵ *Uusi Aura* 31.7.1960.

²⁰⁶ *Turun sanomat* 17.5.1964.

²⁰⁷ *Turun sanomat* 17.5.1964.

KUVA 7–8. KOP:N TALON SISÄÄNKÄYNTI JA AUTOPANKKI. KOP-KOLMIO, VUOSI TUNTEMATON.

Turun sanomat piti KOP-kolmion ulkoasua modernina ja kaupunkikuvaa kaunistavana.²⁰⁸

Travertiinijulkisivu,²⁰⁹ upotetut nauhaikkunat ja lukuisat liikekilvet erottuivat ympäröivistä liikerakennuksista ja torialueesta. KOP-kolmio korosti samalla uudella tavalla liikkumista: talon muoto ja ovien sijainti kulmassa sekä liukuportaat, kauppakäytävät, autorampit ja pysäköintialueet heijastelivat nykyaikaista liikettä ja liikennettä,²¹⁰ mihin yhtyivät myös kaupunkielämän esteettiset arvot. Rakennus edusti tulevaisuuden kaupunkirakentamista, ja sitä koskevat lehtiartikkelit toistivat sen tuomia etuja: nopeutta, helppoutta ja autoilun mahdollisuuksia – rakennuksen poikki kulkeneet jalankulkijoiden kauppakäytävät eivät saaneet lehdistössä vastaavaa tunnustusta.²¹¹ Torin laidan uuteen maamerkkiin autopankkeineen tiivistyi oivallisesti autoilun mukanaan tuoman elämäntavan alati kasvava merkitys ja nouseva urbanismi, sekä kaupungin esteettinen imago nopean liikkeen keskipisteenä.

Auto on teollistumisen huipputuote. Toisaalta auto on vähemmässä määrin välttämätön hyötyesine ja suuremmissa määrin nimenomaan huvi- ja viihdytystekijä. Ja auto on räjäyttävä yhteiskuntamme! Viihtyisyyden nimissä on kaupunkimaisema auton ansiosta levittäytyvä kymmeniä kilometrejä nykyisten kaupunkiemme ulkopuolelle pientaloasutuksena ja suurina keskuksina – samanaikaisesti voi kesämökkirakentaminen levittäytyä satojen kilometrien alalle.²¹²

²⁰⁸ *Turun sanomat* 23.4.1964.

²⁰⁹ Travertiini on rakennuskivenä käytettävä kalkkikivi, jota löytyy KOP-kolmion lisäksi esimerkiksi Colosseumista ja Pietarinkirkosta.

²¹⁰ Krappe 2004, blogikirjoitus.

²¹¹ Lahtinen 2014, 55–57.

²¹² Lindström, *Arkkitehti* 7/1961.

Näin Sune Lindström kirjoitti auton mukanaan tuomista mahdollisuuksista. Auton tuoma muutos ei rajoittunut keskusta-alueiden kasvaviin liikenneruuhkiin, leveneviin teihin tai lyheneviin työmatkoihin. Yksityisauto sai merkityksen uuden ja vapaan elämäntavan symbolina sekä välttämättömänä välineenä kansalaisten elintason ja tasa-arvon kannalta. Auto oli nousevan urbanismin, hyvinvoinnin ja ylellisyyden merkki.²¹³ Myös Lindströmin puheenvuoro liittyi autoistumisen ympärille rakentuneeseen diskurssiin viihtyisyyden kasvusta, joka peilautui suoraan urbaaniin arkeen ja sen uudelleen arvottamiseen. Lindström esitti kaupungin viihtyisyyden syntyvän auton tuoman vapauden kautta: etäisyyksien pienentyessä käsitykset kaupunkiympäristöstä muuttuivat ja laajenivat maantieteellisesti yhä ulommas keskusta-alueilta.

Autojen määrän kasvulle ei näkynyt jarruja tai kielteisiä ennusteita. Pekka Sivula ennusti tilannetta *Suomen Turussa*:

Jo nyt on nähtävissä seurauksia autojen lukumäärän räjähdysmäisestä kasvusta ja tällä vuosikymmenellä otaksutaan autokannan kaksinkertaistuvan nykyisestäään, jolloin vasta saavutamme Ruotsin tämänhetkisen tason.²¹⁴

Rakennetulle ympäristölle autoistuminen merkitsi mittavia muutoksia: systemaattisia liikennesuunnitelmia, uusia kaistoja ja parkkitilaa.²¹⁵ Liikenteen vaatima tila vaikutti suoraan arkkitehtuuriin, mitä Olli Kestilä ja Pekka Pitkänen kritisoivat *Arkkitehdissä*:

Asemakaavaviranomaisten vaatimuksesta joudutaan Turussa nykyisin liikekatujen varsilla kaikki uudisrakennukset lisättyä rakennuskorkeutta vastaan vetämään vähintään 3,75 m katulinjasta sisään, mikä monissa tapauksissa naapurirakennusten paljaiksi jäänein palomuurin on melko pahasti pilannut katukuvan.²¹⁶

Levenettyjen katujen varsilla uudisrakennukset asettuivat uusien säädösten myötä pääasiassa tasaiseen rivistöön, josta vanha rakennuskanta erottui yksittäisinä ulkonevina taloina. Kestilä ja Pitkänen pitivät katujen leventämiseen liittyvää rakennusoikeuden muutosta selvästi negatiivisena. Asettelussa katukuvan pilaajia ovat naapuritalojen paljaat palomuurit, mutta muutoksen aktiivisiksi toimijoiksi Kestilä ja Pitkänen osoittivat asemakaavaviranomaiset. Asemakaavoituksen kohtaamasta kritiikistä huolimatta asettelun alakynteen jäivät vanhat rakennukset, joita purettiin muun muassa katukuvan yhtenäistämisen ja uudenlaisten liikenteen tarpeiden nimissä.

---

²¹³ Kivistö 2000, 91.

²¹⁴ Sivula, *Suomen Turku* 4/1961.

²¹⁵ Kivistö 2000, 96–97.

²¹⁶ Kestilä & Pitkänen, *Arkkitehti* 5/1958.

Kaupungin autoistuminen muutti katukuvaa ja kaupunkitilaa. Auto symboloi repertuaareissa niin vapaa-aikaa ja viihtyisyyttä kuin modernia kaupunkilaisuutta ja kehityksen kovaa tahtia. Kulkuväline sai pelkkää toiminnallisuuttaan laajemman ulottuvuuden ja nojasi vahvasti kehittyvän arjen, teknologian ja kaupungin diskurssiin. Muun muassa Laisaari, joka tunnettiin autokaupungin sanansaattajana, kirjoitti kaupunkitilan uusista tuulista:

Näkymän muodostavat rakennusten seinät, luonto, käsitelty maanpinta ja erilaiset rakennelmat. Nämä antavat näkymälle rajat, ja muodostavat yhdessä sen, mitä kutsutaan tilatunnuksi. Se ei ole enää yhtään samaa kuin ennen. Sen ei tarvitse olla gotiikan ahtaata ja suljettua, renessanssin tasasuhtaista ja suorakulmaista, barokin akselikorostusta tai empiren väljyyttä. Tilatuntu vaihtelee, ja sen luonne syntyy yksinomaan toiminnallisuuden perusteella. Pikatien tilatuntu on toinen kuin omakotialueen kadun, ja tämä toinen kuin liikekeskustan. Ellei näin olisi, olisi jossain vikaa.²¹⁷

Laisaari luokitteli näkymän rajat tilatunnuksi, jonka hän jakoi ennestään aikakausi- ja tyyლისidonnaisiin kategorioihin. Repertuaari määritteli historiallisten tyylikausien – gotiikan, renessanssin, barokin ja empiren – tilatunnut erillisiksi luokiksi, jotka rajoittuivat pinnallisiin luonnehdintoihin kunkin ajan tyylipiirteistä. Näistä erilliseksi Laisaari erotti uuden, tarkasteluajankohdan tilatunnuksen, jonka luonne ja sisältö ei rajoittunut ajankohdan vallitsevaa tyyliä määrittäviin piirteisiin. Moderni tilatuntu keskittyi muutokseen ja vaihteluun, eikä Laisaaren mukaan kaupungin yhtenäiseen tilatuntuun olisi tullutkaan pyrkiä. Näkökulma yhdistyy kiinteästi osaksi kehityksen diskurssia, joka painotti muuttuvaa tilallista ja sosiaalista kontekstia. Jako erilaisiin tilatuntuihin perustui toiminnallisuuteen, mikä resonoi myös modernismiin kiinteästi liittyvän kaupunkitoimintojen luokittelun ja hajauttamisen kanssa. Liikekeskustan tilatuntu oli mittavien muutosten kohteena autojen läpilyönnin myötä, jolloin myös sitä määrittävät kaupunkinäkymän ydinelementit saivat yksityisautoista uuden lisäyksen.

Enemmän kuin historiallisista tyylilajeista on meillä muodon suhteen opittavaa koneiden rakenteesta, polkupyöristä ja autoista, sotalaivoista ja rautatiesilloista. Tämä vaikuttaa ulkoa lainatulta, mutta sen tosiasian, ettei maamme ole johtava kulttuurinahjo, ei pidä peloittaa meitä käyttämästä kulttuurin saavutuksia.²¹⁸

Teknologia, mukaan lukien autot ja liikenne, muovasi arkkitehtuuria asemakaavasäädösten lisäksi myös suunnittelun inspiraation lähteenä. Kuten Laisaari, myös Sigurd Frosterus maalasi

---

²¹⁷ Laisaari 1962, 29–30.

²¹⁸ Frosterus, *Arkkitehti* 3/1956.

repertuaarillaan teknisistä saavutuksista kuvaa kehityksen huipentumina kääntäen arkkitehtuurin katseen kohti tulevaa. Kehityksen diskurssi osoitti Suomen kontekstin altavastaajan rooliin ja kannusti luopumaan sen mukanaan tuomasta turhasta nöyryydestä. Laajempi yhteiskunnallinen konteksti, johon teknologian ja koneiden kehitys ja sitä koskevat diskurssit tiiviisti vaikuttivat, määritteli ratkaisevasti myös arkkitehtuurin esteettisiin muotoihin ja ohjasi niitä koskevia tulkintoja.

Turun kasvavia liikennemääriä ja leveneviä katuja puitiin myös sanomalehdistössä. *Turun sanomat* kirjoitti vuonna 1950 Eerikinkadun leventämisestä ”broadwayksi” otsikolla ”Turku saa vihdoinkin valtakadun”.²¹⁹ Lehti kirjoitti:

Useaan otteeseen on käyty keskustelua siitä, mikä on Turun keskeisin liikekatu. Aurakatu, Humalistonkatu, Eerikinkatu ja Yliopistonkatu ovat kilpailleet tästä maineesta, mutta jokainen on todettu kuitenkin loppujen lopuksi ahtaaksi ja vaatimattomasti rakennetuksi.²²⁰

Uutisessa kerrottiin liikekatujen jääneen alakynteen muiden kaupunkien katuihin – eli ”nykyaikaisiin elinsuoniin”²²¹ – verrattaessa. Lehti piti valtakadun osoittamista selvästi merkittävänä ja tärkeänä uudistuksena. Tähän viittaa niin otsikosta välittyvä helpotus – ”vihdoinkin” – kuin uutisen pituus: aihetta puitiin useilta eri kanteilta ja kaiken kaikkiaan uutinen vei lähes koko sivun verran palstatilaa. Uutinen kertoi katua suunniteltavan levennettäväksi peräti kaksi kertaa aikaisempaa suuremmaksi. Väylän molemmin puolin kaavailtiin puiden istuttamista ja jalkakäytävien leventämistä. Leveän kadun varteen oli lupa rakentaa 10-kerroksisia taloja ensisijaisesti liikekäyttöön. Uutinen kiinnitti paljon huomiota lopputuleman kuvailuun ja selosti yksityiskohtaisesti, miltä valmis katu tulisi näyttämään. Poikkeuksellisesti se sivusi kadun toiminnallista ulottuvuutta liikenteen kannalta lopputuleman esteettisyyttä vähemmän – *Turun sanomat* tulkitsi selvästi maiseman ja katukuvan ulkonäön kiinnostavan lukijoitaan.

Merkittävä muutos alkuperäisessä muodossaan toteuttamatta jääneessä Eerikinkadun suunnitelmassa olisi ollut 21 tontin raivaaminen ja niillä sijainneiden rakennusten purkaminen. ”Asia näyttää ensi katsannolta mielettömän rohkealta, mutta tarkemmin ottaen mullistus ei sittenkään ole varsin suuri”, *Turun sanomat* kirjoitti, sillä uutisen mukaan ”Suurin osa rakennuksista on kuitenkin joko vähäpätöisiä ja vanhoja puutaloja taikka sitten muuten aikansa eläneitä ja lähitulevaisuudessa hävitettäväksi tulevia”.²²² Muutokset olivat ”melkoisia” ja ”tarpeellisia”. Kiinnostavaa on, että purettavaksi esitettyjen talojen joukossa oli myös *Turun*

---

²¹⁹ *Turun sanomat* 2.4.1950.

²²⁰ *Turun sanomat* 2.4.1950.

²²¹ *Turun sanomat* 2.4.1950.

²²² *Turun sanomat* 2.4.1950.

sanomien toimitalo. Vaikka *Turun sanomat* nimesi oman toimitilansa ja Affärscentrumin talon purkamisen suunnitelman ”pahimmaksi pulmaksi”, uutinen kertoi taloissa ”intressejä omaavien piirien” olevan hankkeessa aktiivisesti mukana, sillä yrityksille oli luvattu uudet toimitilat kaupungin broadwayn varrelta.

Valtakadun ja sen mukanaan tuomat liikenne- ja rakennusjärjestykset lehti esitti ”Suur-Turun esivaikutelmina”.²²³ Suurusuhtaisen suunnitelman toteutuksessa oli *Turun sanomien* mukaan otettu huomioon myös tulevaisuuden tarpeet esimerkiksi maanalaisen esikaupunkirautatien osalta. On selvää, että lehdistö uskoi kaupungin nopeaan, universaaleja urbaaneja ihanteita seuraavaan kehitykseen. Valtakadut ja vauhti olivat elinvoimaisen kaupungin uudet mittarit – sekä esteettisesti että funktionaalisesti – ja sitä kautta rakennetun ympäristön toistuva aihe ja inspiraatio. Teknisen kehityksen nopeus, siihen liittyvä tulevaisuudenusko ja uutuudenviehätys vaikuttivat samoin rakennetun ympäristön muotoutumiseen liikenteen ympärille. Yksityisautot ja kasvava liikenne saivat repertuaareissa merkityksen viihtyisyyden, helppouden ja huolettomuuden symboleina, minkä kautta ne yhdistyivät myös esteettisen kaupunkiympäristön ja arkkitehtuurin luomisen peruspilareiksi sekä kehityksen välttämättömyyttä painottavan diskurssin osaksi.

4.3 Eväät tulevaan

”Nykyajan ihmiselle tulevaisuus on romantiikkaa”,²²⁴ totesi Laisaari. Tulevaisuuden utopiat olivat vahvasti läsnä modernissa arkkitehtuurissa ja resonoivat yleisesti vallitsevan 1950- ja 1960-lukujen tulevaisuudenuskon kanssa. Modernismin kontekstissa arkkitehtuurille annettiin entistä suurempi rooli kulttuurivaikuttajana, sillä rakennustaiteen keinoin pyrittiin katsomaan eteenpäin ja hahmottelemaan tietä tuleville sukupolville. Yhteiskunnallinen ja tekninen modernisaatio viitoittivat tietä entistä kehittyneempään huomiseen, jossa suunnittelualat ovat vapautuneet menneestä.²²⁵ Tunnelin päässä odotti vapautuminen perinteiden mukana kuljettamasta taakasta: loppuun kulutetuista, huonoista ja vanhoista ratkaisuista.

Moni arkkitehti ja suunnittelija uskoi työnsä kestävyyyteen osana ajallista kontekstia. Osa piti modernia arkkitehtuuria kaiken rakennustaiteellisen kehityksen lopputulemana, joka lainasi menneisyydestä vain modernia tyyliä tukeva piirteet ja jalosti ne sopiviksi omaan käyttöön.²²⁶

---

²²³ *Turun sanomat* 2.4.1950.

²²⁴ Laisaari 1962, 32.

²²⁵ Lahti 2006, 190–193.

²²⁶ Tuomi 2005, 60.

Harmoniaan ja järjestelmällisyyteen nojaavan esteettisen ilmaisun uskottiin irtautuvan sekä tyylistä että ajasta:

Ajan hammas murentaa rappaukset, pudottaa marmoripäälystykset seiniltä, pinnalliset ”tyylit” kyllästyttävät seuraavaa sukupolvea, mutta voimakkaat tilaratkaisut kestävät yhtä kauan kuin kauniit suhteetkin.²²⁷

Tulevaisuutta ja tulevien sukupolvien mieltymyksiä arvioitiin omasta nykyisyydestä käsin. Aikaisempien sukupolvien teokset, joissa korostuivat tilaratkaisut ja suhteet turhiksi ymmärrettyjen koristusten tai ornamenttien sijaan, nähtiin modernismin ajassa esimerkillisinä, jolloin vastaavien ominaisuuksien uskottiin jatkossa luovan myös tulevaisuuden sukupolville merkityksellisiä esteettisiä kokemuksia.

Utopistisista visioista ja vannoutuneesta tulevaisuudenuskosta huolimatta osa suunnittelijoista peilasi työtään arkkitehtuurin syklistä jatkumoa vasten luoden kuvaa ajastaan yhtenä taiteen vaiheena muiden joukossa. Modernin ja historiallisen arkkitehtuurin välinen syvä kontrasti heijasteli myös mahdollisuutta ihanteiden muutokselle jatkossa:

Aikakomponentti on nykyään paljon merkityksellisempi kuin ennen; me emme enää voi luottaa siihen, että elementtien riippuvaisuussuhteet ovat ikiajoiksi lukossa.

Meidän työmme ovat usein vanhoja jo syntyessään. Ne jäävät voimattomiksi, välinpitämättömiksi ajassa tapahtuviin muutoksiin nähden ja näin ollen tekevät mahdottomaksi tapahtuman, jossa uusi muoto yhtyisi niihin ilman että alkuperäinen kompositio tuhoutuisi.²²⁸

Osaltaan vastaava repertuaari on voinut toimia myös perusteena purkamiselle ja kaupunkien mittavalle uudistamiselle: kullakin sukupolvella ja aikakaudella on oma mahdollisuutensa muovata arkkitehtuuri ja kaupunki parhaaksi näkemäänsä muotoon, eikä tyylien jatkumossa yksi nouse muiden yli. Oikeus päättää rakennusten ja kaupunkien ulkomuodosta siirretään siten eteenpäin tulevaan. Kun oman aikansa töihin on alusta alkaen suhtauduttu ohimenevinä osina pitkällä aikajänteellä, voi myös vanhan rakennuskannan päivittäminen tuntua oikeutetummalta. Historiallisten rakennusten ja arkkitehdin välistä suhdetta kartoittavassa artikkelissaan Ahti Korhonen kirjoitti:

---

²²⁷ Blomstedt, *Arkkitehti* 9/1952.

²²⁸ Hansen, *Arkkitehti* 3/1962.

Miljöö syntyy nähdäkseni siitä, että ihminen tekee omia henkisiä tai fyysisiä tarpeitaan varten sopivan toimintaympäristön. Käytettyään sitä aikansa se siirtyy uusille käyttäjille, jotka ottavat entisestä irti sen, minkä se voi heille antaa, ja jos ei tämä riitä, niin panevat siihen omat enemmän tai vähemmän onnistuneet lisänsä. Näin jatkuu maankuoren nikertäminen niin kauan kuin ihmisen sukua riittää.²²⁹

Turun kontekstissa vastaava ajatusmalli löytyi erityisesti Olavi Laisaaren repertuaareista. Laisaari suhtautui kaupunkiin ennen kaikkea standardisoituna toiminnan yksikkönä, jossa arkkitehtuurin tehtävänä oli palvella rajatun ja nykyhetkessä eletävän ajan tarpeita.²³⁰ Usko tulevaan näkyi suoraan aikakausien ketjutuksessa jatkumoiksi: ”Nykyajalle on ominaista rakennusten tarkoituksenmukainen suunnittelu. Siinä suhteessa se on voittanut menneen ajan, mutta luonnollisesti häviää tulevalle ajalle.”²³¹ Eri repertuaarit rakensivat siten kahta kuvaa ajastaan sekä harmonisten ja aikaa kestävien ratkaisujen kehittäjänä että yksittäisenä palasena jatkuvassa ja peruuttamattomassa kauneuskäsitysten kiertokulussa. Repertuaarit käsitysten jatkumosta ja ajasta irtautuneesta suunnitteluotteesta olivat osin vastakkaisia, mutta kohtasivat kehitystä korostavan diskurssin alla. Kummallakin repertuaarilla kirjoittajat painottivat muutosta – toisessa tapauksessa kehitys jatkuisi tasaisena, toisessa taas se toimi välttämättömänä polkuna viimein saavutettuun ajattomaan ihanteeseen.

Laisaari kirjoitti *Uudelle Auralle* vuonna 1955 laajan artikkelin otsikolla ”Turku tulevaisuudessa”.²³² Kärkkäessä artikkelissa hän jaotteli kaupunkien kehittämisen tavat kahteen: ”pessimistiseen” tai ”kohtaloon alistuvaan” sekä ”optimistiseen”. Tapojen soveltuvuutta hän perusteli seuraavasti:

Pessimistinen suunta sopii sellaisille kaupungeille, jotka kehittyvät ja uusiutuvat hitaasti, ja jotka on jo rakennettu niin pilalle, ettei niitä voida saneerata ilman suhteettoman suuria kustannuksia. Optimistinen, uudenaikainen suunta sopii nopeasti kehittyville ja uusiutuville kaupungeille, ja niille, jotka ovat vasta pilaamisen alkuvaiheessa.²³³

Laisaaren näkemykset edustavat monin paikoin modernistienkin piirissä ääriajattelua. Repertuaari saa kontekstissaan kuitenkin valtaa ja painoarvoa ehdottoman, selvän ja yksinkertaistetun kieliasunsa kuin myös artikkelin mitan ja näkyvyyden vuoksi. Turun tulevaisuus on jaoteltu pelkistäen kahden mahdollisen ja ehdottoman vaihtoehdon sanelemaksi, joiden välille rakennetaan

---

²²⁹ Korhonen, *Arkkitehti* 4/1962.

²³⁰ Niskanen 2010, 39–40.

²³¹ Laisaari 1962, 21.

²³² *Uusi Aura* 4.12.1955.

²³³ *Uusi Aura* 4.12.1955.

selkeä jaottelu hyvän ja pahan välillä. Kuten Cozzolinon käyttämässä esimerkissä,²³⁴ myös Laisaaren tekstissä järjestys ja yhtenäisyys toimivat hyvän – tai optimistisen – rakennusosina, kaoottinen kerroksisuus taas pahan – tai pessimistisen – kaupunkirakenteen perustana. Kehityksen diskurssi, johon Laisaaren repertuaari kiinteästi nojaa, kulkee siten myös suunnittelutyötä määritelleen selkeyden ja harmonian diskurssin kanssa käsi kädessä.

Uusi Aura esitteli myös erään eurooppalaisen vision siitä, miltä tulevaisuus saattaisi näyttää. Lehti kertoi Brysselin vuoden 1958 maailmannäyttelyalueen paikalle rakennettavasta uudesta Heyselin kaupungista, joka otsikossa nimettiin ”tulevaisuuden kaupungiksi”:

Heyselin asukkaat tulevat elämään uudessa kaupungissaan – modernissa ja terveellisessä ympäristössä, jossa 16-kerroksisten talojen joka puolella on runsaasti puisto- ym. tilaa.²³⁵

Tulevaisuuden kaupunkiin kerrottiin kuuluvan maanalaiset autotallit, teatteri ja suuri kauppakeskus. Myös *Turun sanomat* uutisoi Länsi-Saksan nuorten arkkitehtien kannanotosta, jossa vedottiin ”tulevaisuuden kaupunkisuunnittelun” puolesta, johon erottamattomasti liittyivät ylikorkeat asuintalot.²³⁶ Korkea rakentaminen nähtiin modernin merkinä ja mittavan asuntopulan ratkaisuna, minkä lisäksi pilvenpiirtäjäestetiikkaan yhdistyivät kuvat tulevaisuuden utopioista.

Tulevaisuudenkuvien ja niitä koskevien repertuaarien keskeisenä konseptina oli kehitys. Erityisesti rakentamisen ja teknologian innovaatiot vaikuttivat myös käsityksiin arkkitehtuurista ja rakennusten estetiikasta. John A. Engh esitti *Arkkitehdissä*:

Voimme kyllä odottaa kehitystä rakentamisen teknillisissä probleemoissa — mutta parempaa arkkitehtuuria taiteellisessa mielessä uskallamme tuskin odottaa – siihen on aikamme liian levoton. Hyvää arkkitehtuuria voi levoton aikakautemmekin saada aikaan, mutta tosiaan inspiroiva arkkitehtuuri on nykyisin harvinaista, koska inspiratio paitsi taiteellista kykyä myös edellyttää kypsytelyaikaa, ja aikaa meillä on liian vähän.²³⁷

Engh antoi kehitykselle oman arvonsa, mutta näki sen vievän osansa taiteellisuudelta. Nopea kehitys ja tekniset innovaatiot eivät Enghin mukaan kuulu osaksi taidetta, vaan todellinen taiteellisesti arvokas ilmaisu vaati hänen mukaansa pidemmän aikajänteen. Näkemys on osaltaan poikkeuksellinen, sillä toisinaan ajan diskurssit antoivat kehitykselle oman arvonsa myös

---

²³⁴ Cozzolino 2021, 2/10.

²³⁵ *Uusi Aura* 12.1.1959.

²³⁶ *Turun sanomat* 8.4.1964.

²³⁷ Engh, *Arkkitehti* 7/1961.

esteettisenä ilmiönä. *Suomen Turkuun* kirjoittanut kaupunginjohtaja Väinö J. Leino näki nopean kehityksen ylpeyden aiheena:

Turun ja Turun seudun eteenpäin meno on ollut niin vakuuttavaa, että joskus olen saattanut muualla Suomessa – mielestäni tosin perusteetta – kuulla väitteen, että Turun seudun vauraus on vienyt sen kääntämään selkensä muulle Suomelle ja elämään riippumattomana omien yksityisen sektorin toiminnan käsitystensä ja omien vakaumustensa mukaan.

Uskon, että Turun kehitys tuo tullessaan varallisuuden ja yleisen hyvinvoinnin kasvun ja että tätä tietä myös henkinen elämä paikkakunnalla pääsee suotuisista lähtöasemistaan nousemaan yhä korkeammalle.²³⁸

Leinon repertuaari erotti Turun muusta Suomesta ja yhdistyi osaksi kehityksen estetiikan diskurssia. Teksti antoi ”eteen päin menolle” positiivisen mielleyhtymän vaurauden ja hyvinvoinnin lähteenä, kun taas Enghin artikkelissa kehitys sai roolin merkittävän taiteellisen ilmaisun jarruna. Leinon näkemyksessä varallisuuden ja hyvinvoinnin kasvu korreloi kulttuuriseen kukoistukseen, johon sisältyi myös taiteellinen ilmaisu. Turun eristäminen omaksi kokonaisuudekseen suhteessa muuhun maahan kertoi muutoksen nopeasta tahdista, jonka Leino samoin esitti positiivisena seikkana.

Kehityksen jatkuessa myös esteettinen ilmaisu ja sen jäsentely olivat jatkuvassa muutoksessa. Ahti Korhonen piti arkkitehtuurin luonnetta väliaikaisena, mutta siitä huolimatta merkityksellisenä:

Kaikki ei kuitenkaan onneksi näytä olevan yhtä tasaista ketjua. Voimakas tapahtuma jättää jäljen, joka pysyy kauemmin, mutta katoaa kuitenkin joskus peruuttamattomasti, valitettavasti. Arkkitehtuuri elää ja kuolee, parhaassa tapauksessa voi toivoa, että se jättää perinnön.²³⁹

Jatkuvan kehityksen diskurssiin sisältyi unohdetuksi tulemisen taakka ja vapaus. Rakennetun ympäristön väliaikainen luonne antoi osaltaan vapautta suunnittelulle. Uskaliaat kokeilut voitiin perustella kaiken katoavaisuudella ja kehityksen jatkuvuudella – vain osa arkkitehtuurista jättäisi jälkensä kiertokulkuun. Korhonen esittää arkkitehtuurin elämän ja kuoleman luonnollisena ilmiönä, johon sekä vanhan purkaminen että uuden rakentaminen perustuvat.

Johan Sigfrid Sirén arvioi tulevaisuuden näkemyksiä nykyhetkestään tarkasteltuna:

---

²³⁸ Leino, *Suomen Turku* 2/1964.

²³⁹ Korhonen, *Arkkitehti* 4/1962.

Myöhäisempi aika ei tule arvioimaan meitä ”suunnan” mukaan, sehän ei ole mikään arvonmittaaja. Se tulee hakemaan sisältöä, etsimään elämää, jännitystä ja arvoastetta. Pyrkikäämme kukin suunnallamme näihin.²⁴⁰

Sirénin näkökanta liittyy osaksi jatkuvuuden repertuaaria, mutta peilaa myös osaltaan repertuaariin oman aikansa ihanteiden kestävydestä. Sirén esittää kaavan, jota seuraamalla arkkitehtuurilla ja suunnittelulla olisi mahdollista säilyä arvokkaana tuleville vuosikymmenille. Samoin repertuaariin sisältyy tyyllittömyyden arvostus: luomalla rakennettua ympäristöä, joka ei perustu tiettyyn ”suuntaan”, sen arvo säilyy pidempään. Ajatus luo paradoksin, sillä tyyllittömyyden ja suunnattomuuden tavoittelua voidaan pitää modernismia vahvasti määrittäneenä piirteenä, joka osaltaan eriyttää aikakauden kädenjäljen menneistä ja tulevista suunnittelutavoista ja -ihanteista. Huomionarvoista on myös usko siitä, että tulevaisuuden sukupolvet eivät tarkastelisi modernismin arkkitehtuuria tyyllisuuntaan peilaten, vaikka modernismi perustui jyrkkään historiallisuuden ja nykyajan erotteluun – ja siten menneiden vuosien arvioimiseen oman tyyllinsä edustajina. Tulkinnanvaraiseksi jää, uskoiko Sirén tulevien sukupolvien kasvavan modernismin töiden myötä pois tyylikausiajattelusta, vai oliko kirjoittajan oman nykyhetkensä takia mahdotonta asettua ulkopuolisen tarkastelijan asemaan ja nähdä aikakaudelleen tyypilliset toimintatavat.

---

²⁴⁰ Sirén, *Arkkitehti* 5/1950.

5 Neliö, musta ja valkoinen?

Oli mässäilty kaikilla ajateltavissa olevilla muodoilla ja väreillä – me löysimme uudelleen neliön sekä mustan ja valkoisen.²⁴¹

Nils Erik Wickberg siteerasi *Arkkitehti*-lehdessä julkaistussa puheessaan Josef Hoffmannia viitaten häneen osana länsimaisen nykyaikaisen arkkitehtuurin perustanutta sukupolvea.²⁴² Hoffmannin kuvaus modernin arkkitehtuurin synnystä yksinkertaisti aikakauden ideaalin onnistuneesti, mutta kärjistäen. Neliö, musta ja valkoinen loivat puitteet selkeälle, harmoniselle ja tarkoituksenmukaiselle suunnittelulle, jonka kauneus kumpusi koristusten ja ulkoisten ominaisuuksien sijaan taiteellisen työn monimerkityksellisyydestä ja uuden sukupolven tulevaisuudenkuvista. Ulkokuoreltaan vaatimaton, riisuttu ja yhä useissa nykykeskusteluissa epäinhimilliseksi kuvattu arkkitehtuuri kätkee alleen merkityksiä, jotka eivät vuosien kuluessa ja yhteiskunnallisten, sosiaalisten ja esteettisten kontekstien muuttuessa avaudu uusille yleisöille ongelmitta. Arkkitehtuuri ja sitä koskeva keskustelu tallentaa näin historiallista ajankuvaa siihen edes pyrkimättä.

Jälkmodernismin estetiikkaa tai sen moniulotteisuutta ei voida tiivistää tiettyyn muottiin, muotoon tai väriskaalaan. Estetiikan ydin ulottuu syvemmälle ja rakentaa väistämättä aikaisempien kerrostumien varaan. Tuloksena on taiteellis-esteettinen ilmaisu, joka on sidoksissa suunnittelijan kokemaan suhteeseen mennyttä, nykyhetkeä ja tulevaa kohtaan. Suhde heijastuu suoraan suunnittelutyöhön, mutta usein sitäkin selkeämmin teoksia koskeviin diskursseihin. Arkkitehtuuria ja rakennettua ympäristöä käsittelevät tekstit pukevut aikaansa sidottuja näkemyksiä, toiveita ja kritiikkiä sanoiksi, jotka eivät välittyisi pelkästään säilyneiden rakennusten tai ympäristöjen välityksellä. Diskursseja lukemalla, analysoimalla ja kontekstualisoimalla on mahdollista luoda menneestä rakennetusta ympäristöstä kuva, joka ei ilman aikaansa sidottuja sanoja ja merkityksiä välittyisi tuleville vuosille, vaikka fyysiset ympäristöt itsessään säilyisivätkin.

Rakennetun ympäristön ja arkkitehtuurin jälkmodernistinen estetiikka sai aikakaus- ja sanomalehtiartikkeleissa monipuolisia rooleja. *Arkkitehti*-lehden palstoilla suomalaisen arkkitehtuurin ajankohtaiset tekijät määrittivät rakennustaiteen peruspilarit harmonian ja selkeyden periaatteisiin sekä kansainväliseen kontekstiin peilaten. Artikkeleiden kautta välittyneet repertuaarit erittelivät arkkitehtuurin syvimmän olemuksen järjestyksen, hienovaraisen ilmaisun ja

---

²⁴¹ Hoffmann, *Arkkitehti* 5/1956.

²⁴² Wickberg, *Arkkitehti* 5/1956.

tarkoituksenmukaisuuden synteetiksi, jonka pohjalta hahmottui yhtenäinen, suunnitteluihanteita ja sisäänrakennettua estetiikkaa koskeva diskurssi. Tällöin esteettinen ilmaisu oli perustavanlaatuisen osa suunnittelutyötä ja rakennuksen tai ympäristön muotoilua ohjaavia ajatuksia: ulkoisten koristusten tai visuaalisen kikkailun sijaan estetiikka syntyi arkkitehtuurin ytimestä ja arkkitehdin tekemästä ajatustyöstä. Harmonian ja järjestyksen periaatteita ympäröi lähes myyttinen olemus, jolloin esteettisen lopputuleman havainnoiminen ja kokeminen liittyi osaksi ihmisluontoa. Kauneus kumpusi sisäänrakennetuista merkityksistä ja tarkoituksista, joita ei tarvinnut sanoittaa koristein – onnistunut muoto tiivistä itseensä kaiken olennaisen.

Muodon perustavanlaatuisen harmoniaan ja kauneuteen sisältyi myös käsitys kauneuden universaaliudesta. Sotienjälkeinen Suomi kansainvälistyi ennennäkemätöntä tahtia ja kansainväliset ihanteet saavuttivat ammattilaispiirien lisäksi tavan kansan sanomalehtien sivuilla. Samanaikaisesti arkkitehtuuri rakensi Suomen maakuvaa ja liitti Suomen entistä vahvemmin osaksi kansainvälistä yhteisöä noudattamalla länsimaisten suunnittelijoiden piirissä universaaleiksi ymmärrettyjä ihanteita. Universaalien suunnittelun diskurssi valjasti arkkitehtuurin esteettisen ilmaisun maakuvatyön vientituotteeksi ja keinoksi liittyä länsimaiseen kulttuuriyhteisöön. *Turun sanomien* ja *Uuden Auran* sivuilla pohdittiin kaupungin kuvaa ulkomaisin silmin erityisesti Helsingin olympialaisten aikaan, jolloin kaupungin tarve näyttäytyä uudenaikaisena ja viihtyisänä konkretisoitui suuren läpikulkuliikenteen edessä. Samaan aikaan lehdet esittelivät arkkitehtuurin ja kaupunkiympäristöjen malliesimerkkejä maailmalta ja seurasivat vastaavasti tarkkaan, mitä ulkomaiset sanomalehdet kirjoittivat kotikaupungista. Repertuaarit peilasivat halua kuulua kansainvälisen kehityksen kelkkaan, jossa modernin estetiikan mukainen kaupunkiympäristö yhdisti Turun osaksi maailmaa.

Turun rakennettu ympäristö oli jälkimodernismin aikana monen muutoksen kohteena. Muuttuvaa kaupunkikuvaa esiteltiin vilkkaasti *Uuden Auran*, *Turun sanomien* ja *Suomen Turun* sivuilla, minkä lisäksi näyttävimmät uudet rakennukset pääsivät myös *Arkkitehti*-lehteen. Kaupunkiympäristöä ja sen estetiikkaa koskevat diskurssit perustuivat vahvaan kahtiajakoon menneen ja modernin välillä. Artikkeleissa ja uutisissa esiintyvät repertuaarit tekivät pesäeroa historialliseen rakennuskantaan erottamalla niitä määrittäneet muodot, esteettiset piirteet ja materiaalit omiin lokeroihinsa, joille annettiin omat tarkoituseränsä. Historiallisen arkkitehtuurin ulkomuoto edusti joko monumentaalista ja institutionaalista tai vaihtoehtoisesti epäaitoa ja keinotekoista estetiikkaa. Tärkeänä määrittäjä toimi ajallinen etäisyys: mitä kauempana historiassa tarkasteltava kohde oli, sitä todennäköisemmin siitä löydettiin arvostettuja piirteitä. *Arkkitehti*-lehti esitteli esimerkiksi

perinteistä pohjoismaista talonpoikaisrakentamista ja aasialaista perinnerakentamista suunnittelua ohjaavina inspiraation lähteinä.

Turun kaupunkiympäristön modernisoituessa sanoma- ja aikakauslehdet antoivat uutuudelle oman esteettisen arvonsa. Uutta kaupunkiympäristöä ja rakennuskantaa koskevat repertuaarit yhdistivät modernin mukavuuteen, viihtyisyyteen ja helppoon elämiseen, ja siten osaksi menneisyyttä ja nykyhetkeä erotelleeseen diskurssiin. Ajanmukaisesti varustellut asuinkerrostalot tarjosivat asukkailleen modernit puitteet ja kaupunkielämän parhaat puolet, joiden vastakohtaksi lehdissä nousivat etenkin vanhanaikaisina ja kehittymättöminä pidetyt puutalot. Uutuudenviehätys ei rajoittunut vain asuntojen varusteluun, vaan esteettistä sisältöä löytyi arkkitehtuurin hienovaraisesti suunnitellusta luonteesta ja uusista julkisivumateriaaleista. Lehdistö peilasi rakennusten fasadeja erikoisen ja tavallisen vastakkainasetteluun, jolloin kaupunkikuvassa uudet materiaalit saivat korkean esteettisen arvonsa ennennäkemättömyyden kautta. Materiaalien taiteellinen arvo syntyi niiden luonteesta, eikä vaatinut enää työstöä koristeellisiin muotoihin. Pelkistetty, paljas materiaali muodosti hienovaraisuuden ytimen ja uutuus rinnastui osaksi modernia kehittyvää maailmaa.

Uusien rakennusten ja ympäristön lisäksi lehdistö pohti vilkkaasti vanhan rakennuskannan roolia ja suojelua muuttuvassa kaupungissa. Turussa lehdistö tiivistä arvokkaan historiallisen rakennuskannan Tuomiokirkkoa ympäröiviin kortteleihin, niin sanottuun vanhaan Turkuun, joka esiintyi repertuaareissa usein muusta kaupungista irrallisena tilana. Kaupunginosasta toivottiin peräti kuratoitua museoaluetta, jonne riittävän arvokkaina nähdyt vanhat rakennukset voitaisiin siirtää. Uuden ja vanhan tiukasta kahtiajaosta huolimatta historiallinen arkkitehtuuri ei automaattisesti muodostunut modernin kaupungin arvon alentajaksi. Lehdistö eristi arvokkaina nähdyt historialliset rakennukset yksittäisiksi näyttelyesineiksi menneisyydestä, mutta ollakseen suojelun arvoisia niiden tuli olla historiallisesti ja esteettisesti yhdistettävissä modernin kaupungin arvoihin ja harmoniaan. Modernismin estetiikka valjasti historian voimavarakseen vain harvojen ja tarkoin valittujen rakennusten ja ratkaisujen kautta.

Kaupunkien kasvaessa vilkkaasti myös uudet arjen ympäristöt ja toiminnot saivat entistä suuremman jalansijan estetisoinnin ja arvottamisen kohteina. Pyrkimys yksinkertaisuuden, vaatimattomuuden ja selkeyden ohjaamaan estetiikkaan näkyi arjen uudenlaisessa arvostuksessa, minkä myötä ajan diskursseissa näkyi jokapäiväisen kaupunkielämän ylevöittäminen. Yksinkertaisuus ja niukkuus saivat taiteellisen arvon, joka välittyi perinteisiä onttoja koristeellisuuksia syvempiluontoisena. Alati muutoksessa oleva ja luonteeltaan katoavainen arkielämä sai lehtien sivuilla romanttisen sivujuonteen, joka tasavertaisti tavallisten kaupunkilaisten

elämän suhteessa kaupungin muihin toimintoihin. Samaan aikaan modernistit punoivat suunnittelijasukupolveaan yhteen irrottautumalla menneestä: historiaan jäivät ohimenevien tyylien ja keinotekkoisten koristeiden lisäksi näkemys arkkitehtuurista painavan arvovallan ja alan vanhojen suurnimien luomuksena.

Liikenteen ja autoilun kasvu liittyi erottamattomasti modernismin ajan turkulaiseen kaupunkiympäristöön. Liikenteen merkitys ulottui toiminnallisuutta syvemmälle: auto oli viihtyisyyden ja kohenevan elintason symboli. Autoilun myötä kaupunkitilan luonne muuttui sekä esteettisesti että toiminnallisesti ja arkkitehtuurin oli mukauduttava liikennemäärien kasvuun sekä kaavoituksen uusiin säädöksiin. Tekninen kehitys muovasi konkreettisten ohjeiden lisäksi suunnittelutyötä ja toimi monelle arkkitehdille uutena inspiraation lähteenä. Turun lehdistössä puitiin erityisesti uusien katujen rakentamista ja vanhojen leventämistä kasvavalle liikenteelle. Liikenne sai esteettisen luonteensa kaupunkimaisen miljööön perustavanlaatuisena määrittäjänä, johon tiivistyi huolettomuus, kulutus ja moderni elämä – tekninen edistys oli merkittävä osa kehitystä ihannoivassa diskurssissa.

Arkkitehtuuria ja kaupunkisuunnittelua koskevat diskurssit katsoivat usein tulevaisuutta odotuksella. Monet artikkelit romantisoivat tulevaisuudenkuvia entistä parempaan huomiseen uskoen. Samalla nykyaika asettui uuden kynnykselle: diskurssit erottivat eletyn hetken menneestä ja julistivat uuden ajanjakson alkua. Arkkitehtuurissa ajatusmaailma näkyi kahdesta, toisensa osittain pois sulkevasta näkökulmasta. Suunnittelutyö sanoitettiin toisaalta osaksi jatkuvaa kehitystä, jolloin rakennustaide sai katoavaisen luonteen ja yksittäiset rakennukset palvelivat jo lähtökohtaisesti vain tiettyä, suhteellisen lyhyttä aikakautta. Toisaalta modernistinen suunnittelu saatettiin esittää kehityskaaren päätöksenä, joka oli onnistunut luomaan ajattoman estetiikan karistamalla ohimenevät tyylit ja kauneusihanteet. Kumpikin näkökanta toimi osaltaan perusteena modernismin esteettisten ratkaisujen luomiselle ja olemassaololle. Jatkuvalle kehitykselle voitiin oikeuttaa sekä uskaliaat kokeilut että vanhan muokkaaminen uusiin tarpeisiin, kun taas ajattomuuteen pohjaava näkemys antoi modernismin estetiikalle sijan kestäväenä ja tulevaisuutta parantavana tekijänä.

Arkkitehtuuri koskettaa kaikkia. Ihmiset elävät, kokevat ja tuntevat arkkitehtuurin ympäröiminä. Rakennettuun ympäristöön liittyi erottamattomasti lukuisia toimintoja, tapoja, rituaaleja ja muistoja, joten on selvää, että se puhuttaa, ihastuttaa ja suututtaa. Kaupunkiympäristöihin tiivistyy lyhyen ja pitkän aikajänteen historiaa, mutta sitäkin rikkaampi ajankuva syntyy näitä ympäristöjä koskevien kuvausten kautta. Miljööt muuttuvat ajan kuluessa, mutta niiden herättämät kokemukset ja tunteet kantavat tekstin välityksellä kauas. Tekstejä lukemalla ja analysoimalla välittyy kuvia ja

tulkintoja menneestä, joilla on merkittävä potentiaali nykyajan kontekstissa. Arkkitehtuuria ja sen estetiikkaa tulkitsemalla pystymme tarkastelemaan aikojen tuotteita tuorein silmin ja oivaltavammista lähtökohdista. Nykyarkkitehtuurin ja menneisyyden vastakkainasettelut ja purkukeskustelut toistuvat sykleissä, joista irtautuminen ei ole yksinkertaista. Esteettiset ihanteet ja niiden peilautuminen arkkitehtuuriin ja sitä kautta päivittäiseen ympäristöömme vaativat analysoinnin lisäksi ymmärrystä – ja lisää tutkimusta. Kuten Le Corbusier päätti vastauksensa Alvar Aallon välittämään Safan kunniajäsenkutsuun:

Que voulez-vous que je vous dise de plus ? La vie continue à être difficile et l'architecture aussi.²⁴³

---

²⁴³ ”Mitä muuta haluatte minun sanovan? Elämä jatkuu vaikeana, ja niin myös arkkitehtuuri.” [tekijä suom.] Corbusier, *Arkkitehti* 12/1953.

Lähteet

Alkuperäislähteet

Arkkitehti, 1950–1965.

Suomen Turku, 1959–1965.

Turun sanomat, 1950–1965.

Uusi Aura, 1950–1964.

Laisaari, Olavi: *Tehokas kaupunki – The Smooth Running Town*. Uuden Auran Oy:n kirjapaino, Turku, 1962.

Laisaari, Olavi: *Turun yleiskaava ja kaupungin kehittämissuunnitelma*. Turun sanomalehti ja kirjapaino osakeyhtiö, Turku, 1952.

Tutkimuskirjallisuus

Andersson, Harri: Näkymättömässä kaupungissa on monta tarinaa. Teoksessa *Näkymätön kaupunki. Toteutumattomia kaupunkisuunnitelmia 1900-luvun Turusta*. Toim. Susanna Hujala ja Päivi Kiiski-Finel. Wäinö Aaltosen museon julkaisu nro 34, Turku 2002.

Berleant, Arnold: Cultivating an Urban Aesthetic. Teoksessa *The Aesthetics of Human Environments*. Toim. Arnold Berleant ja Allen Carlson. Broadview Press, Peterborough Ontario 2007.

Berleant, Arnold: *The Aesthetics of Environment*. Temple University Press, Philadelphia 1992.

Brady, Emily: The City in Aesthetic Imagination. Teoksessa *The City as Cultural Metaphor: Studies in Urban Aesthetics, International Institute of Applied Aesthetics Series*. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä 1998.

Cozzolino, Stefano: On the Spontaneous Beauty of Cities: Neither Design or Chaos. *Urban Design International*, 27/1, 2022, (43–52).

Eco, Umberto (toim.): *On Beauty: A History of a Western Idea*. Seeker & Warburg, Lontoo 2004.

Fornäs, Johan: *Kulttuuriteoria. Myöhäismodernismin ulottuvuuksia*. Vastapaino, Tampere 1998.

- Forty, Adrian: *Words and buildings: a vocabulary of modern architecture*. Thames & Hudson, Lontoo 2000.
- Gehl, Jan: *Cities for people*. Island Press, Washington 2010.
- Giedion, Siegfried: *Space, Time and Architecture. The Growth of a New Tradition (4th Ed.)*. Harvard University Press, Cambridge 1961 (1941).
- Haapala, Arto; Honkanen, Matti; Rantala, Veikko (toim.): *Ympäristö, arkkitehtuuri, estetiikka*. Yliopistopaino, Helsinki 2006.
- Hagman, George: *Aesthetic Experience. Beauty, creativity, and the search for the ideal*. Editions Rodopi, New York 2005.
- Heikka, Elina; Kauste, Juulia; Lindh, Tommi; Savolainen, Jukka; Tanninen-Mattila, Maija: *Modernia elämää! Suomalainen modernismi ja kansainvälisyys*. Parvs, Helsinki 2017.
- Herneoja, Aulikki: *Jälleenrakennuskauden kodin väriytyys. Arki ja arkkitehtuuri*. Oulun yliopiston teknillisen tiedekunnan arkkitehtuurin osaston julkaisu, Oulu 2007.
- Hodges, Emily: Architecture and Embodied Free Play. *The Journal of Aesthetics and Art Criticism*, 78(2), 219–234 2020, 219–234.
- Ihalainen, Pasi & Valtonen, Heli (toim.): *Sanat siltana menneeseen. Kielelliset lähestymistavat historian tutkimuksessa*. Gaudeamus, Tallinna 2022.
- Jacobs, Jane: *The Death and Life of Great American Cities*. Vintage Books, New York 1992 (1961).
- Jokinen, Arja; Juhila, Kirsi; Suoninen, Eero: *Diskurssianalyysi. Teoriat, peruskäsitteet ja käyttö*. Vastapaino, Tampere 2016.
- Kalpa, Harri: *Muuttuva kaupunki. Turku eilen ja tänään I*. Oy Turun Sanomat, Turku 1989.
- Kant, Immanuel: *The Critique of Judgement*. Oxford University Press, Oxford 1790.
- Karjalainen, Pauli Tapani: *Geodiversity as a lived world : on the geography of existence*. Joensuun yliopisto, Joensuu 1986.
- Kirwan, James: *Beauty*. Manchester University Press, Manchester 1999.

Kitson, Jennifer; Bratt, Jonathan: City Sensing and Urban Aesthetics. Luku teoksesta *Handbook of Cities and the Environment*, toim. Archer, K., Bezdecny K. pp. 363–384. E. Elgar 2016.

Kivistö, Markus: Kasvava katu. Autoliikenne ja modernisaatio Turussa. Teoksessa *Sata lasissa*. Toim. Ismo Vähäkangas. Kaarinan tasopaino Oy, Kaarina 2000.

Kivistö, Markus: *Vanha pois uuden tieltä – Vanhojen rakennusten purkaminen ja suojelukiista Turussa vv. 1956–76*. Kulttuurihistorian pro gradu -tutkielma. Turun yliopisto 1999.

Laaksonen, Mikko: *Pekka Pitkänen. Concrete Modernism in Finland 1927–2018*. Dom Publishers, Berliini 2021.

Lahti, Juhana; Rauske, Eija (toim.): *Värikkäämpi, iloisempi, hienostuneempi. Näkökulmia 1960-luvun arkkitehtuuriin*. Suomen arkkitehtuurimuseo, Helsinki 2016.

Lahti, Juhana: *Aarne Ervin moderni. Kaupunkisuunnittelu pääkaupunkiseudulla*. Gummerus, Jyväskylä 2006.

Lahti, Juhana: Modernin rakennuskannan kohtalo on ratkaistava muutoin kuin purkamalla. *Arkkitehti uutiset* 6/2021, 16–19.

Lahtinen, Rauno: *Kop-kolmio. Maamerkki Turun sydämessä*. Newprint Oy, Raisio 2014.

Lahtinen, Rauno: *Turun puretut talot*. Sammakko, Turku 2013.

Le Corbusier, Le: *Précisions sur un état présent de l'architecture et de l'urbanisme*. Éditions Crès, Collection de "L'Esprit Nouveau", Pariisi 1930.

Le Corbusier, Le: *Vers une architecture*. Flammarion, Pariisi 1995 (1923).

Lefebvre, Henri: *La production de l'espace*. Éditions Anthropos, Pariisi 1974.

Lehtinen, Sanna: *Excursions into Everyday Spaces: Mapping Aesthetic Potentiality of Urban Environments through Preaesthetic Sensitivities*. Helsingin yliopisto, Helsinki 2015.

Lehtinen, Sanna: Shifting Sensibilities : Architecture and the Aesthetics of the City. *Scenari*, 12/, 2020, (89–105).

Lynch, Kevin: *The Image of the City*. The M.I.T. Press, Cambridge 1960.

- Morel, Charlotte: Lotze : l'esthétique comme logique du sens. Teoksessa *Esthétique et logique*. Toim. Charlotte Morel. Villeneuve d'Ascq : Presses universitaires du Septentrion, 2012.
- Männistö-Funk, Tiina: Vanha kaupunki tuhon valossa. Carl Jacob GCardberg ja rakennussuojelu Turussa. *Yhdyskuntasuunnittelu*, 3/3, 2022, (50–70).
- Niskanen, Riitta: Ja jumala loi kaupungin. Kaavoittaja Olavi Laisaari ja modernismin opit. Teoksessa *Museoviraston rakennushistorian osaston aikakauskirja 3*. Toim. Marja-Leena Ikkala ja Sinikka Joutsalmi. Art-Print, Helsinki 2010.
- Pallasmaa, Juhani: *The Eyes of the Skin. Architecture and the Senses*. Wiley, Chichester 2012.
- Saarikangas, Kirsi: *Asunnon muodonmuutoksia. Puhtauden estetiikka ja sukupuoli modernissa arkkitehtuurissa*. SKS, Helsinki 2002.
- Savolainen, Panu: *Teksteistä rakennettu kaupunki. Julkinen ja yksityinen tila turkulaisessa kielenkäytössä ja arkielämässä 1740–1810*. Sigillun, Turku 2017.
- Standertskjöld, Elina: *Arkkitehtuurimme vuosikymmenet*. Karisto Oy, Hämeenlinna 2008.
- Svenskberg, Aila: Hyvän maun lähettiläät ja Kauniin Kodin kasvatit. Teoksessa *Tulevaisuuden rakentajat: Suomalainen muotoilu 1945–67*. Designmuseo, Helsinki 2012.
- Tommila, Päiviö (päätoim.); Ekman-Salokangas, Ulla; Aalto, Eeva-Liisa; Salokangas, Raimo (toim.): *Suomen lehdistön historia. sanoma- ja paikallislehdistö 1771–1985 / 7, Hakuteos Savonlinna-Övermarks tidning*. Kustannuskiila, Kuopio 1988.
- Tommila, Päiviö (toim.): *Suomen kaupunkilaitoksen historia 3. Itsenäisyyden aika*. Kunnallispaino Oy, Vantaa 1984.
- Tuomi, Timo: *Kaupunkikuvan muutokset. Suomalaisten kaupunkikeskustojen suunnittelun tavoitteiden ja todellisuuden kohtaamisesta toisen maailmansodan lopusta 1960-luvun puoliväliin*. SKS, Helsinki 2005.
- Vesikansa, Kristo: Pääkirjoitus: Suomi purkaa, mutta kuinka pitkään? *Arkkitehti*, 5/, 2022, (9).
- Vuolanto, Ville: Tutkimusprosessi, metodit ja historiantutkimuksen ominaislaatu. *Historiallinen aikakauskirja* 105,/ 304–316 2007, 304–316.

Whyte, Iain Boyd: Modernity and Architecture. Teoksessa *Tracing Modernity. Manifestations of the Modern in Architecture and the City*. Toim. Mari Hvattum ja Christian Hermansen. Taylor & Francis Group, Lontoo 2004.

Sähköiset lähteet

Krappe, Johanna: *Viljo Revellin KOP-kolmio – Pankkitalo Turun keskustassa kaupunkikuvallisena muuttajana ja muuttujana*. Artikkelijulkaistu rakennustaiteen seuran sivuilla 2004, haettu web archiven kautta.

http://web.archive.org/web/20071009021657/http://www.rakennustaiteenseura.fi/taiteentutkija/2004-3/1_krappe/artikkeli.html [haettu 19.10.2023]

Kuvalähteet

1–3 C. J. Gardberg. *Suomen Turku*, 3/1963.

4 Matti Hakala ja Aarne Nuotila, *Arkkitehti*, 12/1961.

5–6 *Arkkitehti*, 2/1960 & 6–7/1960.

7–8 Finnish Architecture Navigator, Kop-kolmio. <https://finnisharchitecture.fi/the-kop-kolmio-commercial-building/> [haettu 19.10.2023]